ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 10 • TEMMUZ '2000 • 1.000.000 TL. (KDV DAHİL)

insancıl

2000 / 07

SUÇ... CEZA... HAPİSHANE üzerine yazılar

ÜNİVERSİTE KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

Söyleşi : AFŞAR TİMUÇİN

BİLİMSEL IRKÇILIK

Söyleşi : İKTİSAT SAHNESİ

YÖNÜ DEĞİŞEN RÜZGARIN ŞİDDETİ DE ARTACAK

Cengiz GÜNDOĞDU

ALGI PRİMATI YA DA BİLİMSEL KIYAMET

ŞİİRİN GÜCÜ

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU	İNSANIN BAŞARISI İÇİN MÜCADELE	1
Ayşe GÜZEL	PEKİ AMA NEDİR BU İNSANLIK SUÇU?	3
Ebru OKTAY	"TECRİT POLİTİKASI"	5
Özgür ERYARAR	ÇAĞLAR BOYUNCA SUÇ VE CEZA	6
Ayhan VAROL	HAPİSHANENİN YABANCISI: İNSAN	8
Mustafa GÖKSOY	KENDİNİ YAZDIRAN ŞİİR (ŞİİR)	9
Mustafa GÖKSOY	ÖZGÜRLEŞME SÜRECİ VE MAPUSHANE	10
Nevzat GÜRMEN	YAPRAK BİLMİYOR BUNU (ŞİİR)	13
Afşar TİMUÇİN	ÜNİVERSİTE KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA	14
H.Tuğrul ATASOY	BİLİMSEL IRKÇILIK VE BİLİM İNSANININ TOPLUMA KARŞI SORUMLULUĞU ÜZERİNE	17
Temel DEMİRER	YÖNÜ DEĞİŞEN RÜZGARIN ŞİDDETİ DE ARTACAK!	20
Philip LARKIN	GİTMEK (ÇEVİRİ ŞİİR-ÇEVİREN: ANIL MERİÇELLİ)	22
Jean ROBERT	ALGI PRİMATI YA DA BİLİMSEL KIYAMET (ÇEV. SİBEL ÖZBUDUN)	23
Afşar TİMUÇİN	MARAM AL-MASRİ	32
Berrin TAŞ	ŞİİRİN GÜCÜ	34
Ömer SERDAR	YA DA (ŞİİR)	37
Hakan ŞENSOY	TINLAYAN ZAMAN (6)	38
Soner PARLA	AYNA (ŞİİR)	39
Mehmet ESATOĞLU	ŞENLİKTE PARLAYAN IŞIKLAR	40
Anıl MERİÇELLİ	"İNSANCIL" DERGİSİNİN TOPLU SORUŞTURMASI	44
Umut GERMEÇ	GÜL YANGINI (ŞİİR)	45
Vedat YAZICI	MARTI'YA MEKTUPLAR	46
İsmet Kemal KARADAYI	SANA SENDEN SANA SENİ (ŞİİR)	47
Halidun ŞEN	İKİ SEVGİLİ	48
	ATÇ YÜKSEK ÖĞRENİM KURUMLARINDA TİYATRO ÜZERİNE SÖYLEŞİLER - İKTİSAT SAHNESİ	50
Mehmet AKKAYA	AFŞAR TİMUÇİN İLE SÖYLEŞİ (2)	57
Suna ARAS	ŞÜPHE (ÖYKÜ)	59
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	61
Leman BODUROĞLU	YAZI YAŞADIM İLKBAHARDA (ŞİİR)	64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Ofset Hazırlık
DENİZ SARAÇ

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Arka Kapak Fotoğrafı
Filiz SÖNMEZ
(Karcı Dağı-Denizli)

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres: İstiklal Cad. İpek Sok. No.10 Zafer Han Beyoğlu-İstanbul
Tel./Fax. (0212) 249 80 19 E-mail: insancil@insancil.com
Atölye Adres: İstiklal Cad. Mustafa Katip Çelebi Mah. Tel Sk. No.20/4 Beyoğlu - İstanbul
İlan Koşulları: Arka kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (İç) 140 milyon TL.
İç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ilan (5 cmx5 cm) 20 milyon TL

SAYI: 116 **ABONE KOŞULLARI** **ISSN 1300-4158**

Yurtiçi yıllık abone bedeli: 12.000.000 TL.
Yurtiçi ödemeler için
T.İş Bankası Cağaloğlu-İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki: 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli: 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Atakôy-İstanbul 1137 30100317 9305 (Mark Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

SUÇ... CEZA... HAPİSHANE Üzerine Yazılar

İNSANIN BAŞARISI İÇİN MÜCADELE

Cengiz GÜNDOĞDU

Oren yerlerinde insan yaratıcılığına sevinirken, içım acıyla dolar taşar. Sessizce duran o taşlarda, insan aklını, insan duyarlığını görürüm. Sevinirim. Ama o kentlerde bir parça toprak için, bir avuç su için nice cinayetlerin işlendiğini düşünürüm. Acıyla burkulur içim. Bu acı, o dönemde yaşayan insanın acısıdır. Gelecek tasarımı olmayan o halkların hemen hepsi geçmişte yaşanmış bir altın çağ efsanesiyle avundular.

Konfüçyus değişimin insanı bozduğunu düşündü. İnsanı kurtarmak için ikibin yıl öncesine dönülmesini ileri sürdü.

Altın çağ, insanların esenlikle yaşadığı dönem, özel mülkiyetin olmadığı dönem. Rousseau, bütün kötülüklerin özel mülkiyetle başladığını ne güzel anlatır.

Özel mülkiyet... insanı, insana düşman eden bu öge, bütün savaşların temel nedenir. Ama bu bizim tarih kitaplarında belirtilmez. Haçlı Seferleri, İslam Fetihleri "tanrısal irade"nin yönlendirmesidir.

Kapitalizm tarih sahnesine çıktıkta, şiddetin, özel mülkiyetten kaynakladığı bilgisi, insan belleğinden silinmişti. Ortada kendini çeşitli biçimlerde gösteren bir "şiddet" vardı. Kapitalizm, insanı birçok açıdan değiştirdi. Ama şiddete dokunmadı. Şiddeti örgütledi. Bütün dünyayı ele geçirdi. Emperyalizm, şiddetin... ögrütlenmiş şiddetin kavramsal tanımıdır.

Bize... Anadolu'ya geldikte... Anadolu insanı da şıddetin vuruşuyla nice acılar yaşadı. Kuyucu Murat Paşa'nın altmışbin insanı katledip kuyulara tıkmasını anımsamak yeter. Cumhuriyet dönemi de bu kırım kültürünü aşamadı... dönüştüremedi. Örgütlenmiş şiddet, "daha çok özel mülk için" yaratılmış düşmana yönlendirildi. 6-7 Eylül, 15-16 Haziran, 1 Mayıs, Kahraman Maraş, Sıvas, Gazi, 12 Eylül hemen aklıma gelen olgular.

Örgütlenmiş şiddet, her zaman toplu kırım değildir. Şimdi daha ince yöntemler kullanılıyor Engin Aşkın yazıyor, *"Kanada 133 yıllık tarihinde iktidarda liberal, muhafazakar, ya da sosyal demokrat olsun, genelde hep halka dönük, ortanın solunda bir yolu denemiştir. Oluşturduğu sosyal adalet düzeniyle, dünyanın imrendiği ülke birkaç yıldır değişik tecimsel anlaşmaların ardından Amerikan yaşam biçiminin baskısıyla karşı karşıya geldi.(...) Kanada başkentindeki kiralık adamlarına '**Lobiciler hücum**' buyruğunu veren Amerikancı sağ, bu sıralarda Kanada'yı ABD'ye benzetmek isteyen kapsamlı bir sağ parti oluşturmaya girişti." (1)*

Biz bunu yaşıyoruz.

Engin Aşkın'ın söylediğine göre, "Kanadalı gazeteci ve işadamı Conrad Black, tüm Kanada'da yayımlanan 105 gazetenin 58'inin sahipliğini elde tutuyor." (...) *"Kanada'nın siyasal gündemini yoğun biçimde etkileyen sağcı promasyon, başyazılardan görüş sunan yazılara, araştırma ve röportajlara kadar yeni dünya düzeninin acımasız ideolojisini bir saptırıcılık propagandasına dönüştürdü."*

İşte basın yoluyla şiddet.

Biz bunu yaşıyoruz.

Bu şiddetin yürütücüleri de, *"30 yıl önce üniversite yıllarında azılı bir solcu olan Barbara Amiel adlı bayan yazar"*mış.

Bizde bundan da var.

Ama bizim eksiğimiz vardı. Örgütlü şiddet hapishanelerde hep uygulandı. Düzen sağlamak amacıyla sıksık kaba şiddet uygulanıyorda hapishanelerde. Tabii bu, ciddi sorunlar yaratıyordu. Üstelik Avrupa Birliği'nin eşiğinde bekliyorduk. Öyleyse şiddet uygarlaştırılmalıydı. Alın size F tipi hücreler.

F tipi hücrenin insan için bir yıkım olduğunu anlatacak değilim. Bu yıkımın derecesini,F tipini uy-

gulamak isteyenler biliyor. Ama şunu söylemek gerekiyor.F tipi, tek tek insanlara örgütlü şiddetin uygulamasıdır. Ne amaçla, ne gerekçeyle olursa olsun, insana şiddet uygulamak suçtur.

Zaten cezaevi nedir. Toplumsal sorunlara çözüm üretemeyen kurulu düzenlerin, bir kısım insanları yasalar yoluyla suçlu ilan etmesi değil mi. Suç diye nesnel bir gerçeklik olsaydı, "suçlar" zamanla suç olmaktan çıkmazdı. En azından bu ülkede, sözgelimi, yabancı cigara içmek, yabancı cigara satmak suçtu, bir zamanlar. Şimdi suç değil.

Bir yasa maddesiyle bir olguyu suç ilan etmek, ya da suç olmaktan çıkarmak adaleti belirli yasalara bağlamak, düşünen bir insan için acıklı bir durumdur.

Kurulu düzenin, eni konu düşünmeden kimi olguları suç ilan etmesi, temel adalet ilkesine açık seçik olarak aykırıdır. Bu aykırılığa bir de F tipi hücreyi eklemek insani birikimi düpedüz çiğnemektir.

Şunu sormak gerekiyor. Burjuvazi, tarih sahnesine, eşitlik, adalet, özgürlük ilkesiyle girdi. Peki, bütün dünyada, eşitlik, adalet, özgürlük gerçekleştimi de insanlar "suç" işliyor. Burjuva ihtilalcisi Thomas Paine, bakın ne diyor, "Hükümet konusunda şafak sökmekte, insanoğlunun üzerine görülmedik bir akıl güneşi doğmaktadır. Şimdiki eski hükümetlerin barbarlığı sona erince, milletlerin birbirlerine karşı ahlaki durumu, değişmiş olacaktır. İnsan, artık sırf tesadüfen başka başka isimli memleketlerde doğmuş olduklarından dolayı kendi cinsdeşlerini düşman sayan vahşi fikirle beslenerek büyümeyecektir. (...) Artık sarayların ipliği pazara çıkmaya başlamıştır, o sahte esrarengizliğin, insanlığın aldatılmasında kullandıkları bütün yapma sihirbazlıklarla beraber, yıldızı sönmektedir. Öldürücü yarayı almıştır, bir süre daha dirense depelense bile, muhakkak canı çıkacaktır. (...) Böyle barbarca bir halden henüz sıyrılmaktayız, hükümetin daha ne raddeye kadar düzeltilip iyileştirileceğini kestirmek için vakit çok erkendir. Şimdiden görebildiğimiz şudur, bütün Avrupa bir tek büyük cumhuriyet olabilir, insanoğlu da bütün dertlerden kurtulabilir." (2)

Burjuva sınıfı, insanı bütün dertlerden kurtaracaktı. Bırakın dertlerden kurtarmayı, yeni dertler açtı insanın başına. Bu dertler, insanları hapsetmekle... dahası hücrelerde eritmekle çözülmez.

Ben, insanın bütün dertlerinden kurtulacağı bir dünyayı kuracağına inanıyorum. Bugün kurulması düşünülen hücreler, gelecek kuşakların esenlikli dünyasında, insanın çektiği acıların bir belgesi olarak kalacaktır.

Peki, bunu nerden biliyorum. Thomas Paine'den aktarıyorum. 1780'lerde İngiltere'de hükümlüye verilen cezalar.

a) Mahkumun iç organlarını deşip çıkarmak,

b) El ve ayaklarının herbirini ayrı ayrı bir ata bağlayıp bu atları başka başka yönlere sürerek, bedeni dörde parçalamak.

İnsanın, insanlaşma mücadelesinde nice acılar çekildi. İşte yakılarak, parçalanarak "ceza" verilen düşünürlerden hemen aklıma gelenler. Eleali Zenon, Hypatia, Hallac-ı Mansur, Suhreverdi.

Tabii şimdi bu cezaları uygulamak mümkün değil. Ama birileri uygulamak istemediği için. İnsanlaşmanın geldiği noktada bu cezalar uygulanamaz. Bu, insanın başarısıdır. F tipi hücre bu açıdan insan başarısına karşı bir eylemdir. İnsani birikimi, insani başarıları özümsemiş kimi kişiler için bu başarı olumsuzluk sayılabilir. Onlar,"Keşke insanlık bu noktaya gelmeseydi...'suçluyu' değirmen taşlarında ezseydik, atlara parçalatabilseydik. Ama mümkün değil, öyleyse yalıtalım, kimseyle konuşturmayalım, sesine bile yabancılaştıralım" diye düşünebilirler.

Böyle düşünenlere şunu anımsatıyorum. Yaptığınız bu iş, gelecekte kötü örnek diye gösterilecek. Çocuklarınızın yüreği sızlayacak babalarının, annelerinin yaptıkları işlerin kötü örnek diye gösterilmesine.

Beni dinleyin. Bakın ne diyor İtalyan düşünürü Beccaria, "Ceza, bir kişinin veya birçok kişinin herhangi bir yurttaşa veya kimi kişilere uyguladığı bir şiddet edimi olmamalıdır."

Ceza ayrı bir edim, şiddet ayrı bir edimdir. Cezayla şiddetin kavramsal olarak özdeşleştirilmesi kavramsal açıdan yanlış bir görüştür. Cezayla şiddetin eylemsel açıdan özdeşleştirilmesiyse hukuki açıdan suçtur. İnsanlık açısından bakıldıkta gericiliktir.

Aydınlanmamış bir toplumuz biz. Bu yüzden kavramların içlemini bilmeyiz. İçlemsiz bir kelimedir bizim için kavramlar. Bundan ötürü kavramları yanlış kullanır, yanlış özdeşleştirir, yanlış eyleriz.

Biz, cezayı şiddetle özdeşleştiririz. Evde, okulda, işyerinde, sokakta, hapishanede şiddeti gitgide artan cezalar uygularız.

Bu, başarısızlıktır.

F tipi hücre, cezanın şiddetle özdeşleştirilmesidir. Bir kez daha söylüyorum. Cezanın şiddetle özdeşleştirilmesi, insani açıdan bakıldıkta gericiliktir, başarısızlıktır.

Ben, düşünebilen, duyumsayabilen herkesi başarı için mücadeleye çağırıyorum Şiddetle, cezanın özdeşleştirilmesine her ortamda karşı çıkalım, cezayla şiddetin iki ayrı kavram, iki ayrı eylem olduğunu anlatalım.

Bu, insanın başarısı için mücadeledir.

1. Engin Aşkın, *Paranın Satın Alabildiği En iyi Gazeteciler*, Cumhuriyet, 4.6.2000.

2. Thomas Paine, *İnsan Hakları*, Çev. Mehmet Osman Dostel, M.E.B. Istanbul 1998.

PEKİ AMA NEDİR BU İNSANLIK SUÇU?

Ayşe GÜZEL

'Suç' nedir, insanlar neye, hangi ölçülere göre suç demektedir? Tabi önce 'İnsanlık' dediğimiz kavramı açmak gerekiyor. Herhangi bir olayla ilgili saptama ya da görüş bildirirken çok kullanırız bu sözü. Örneğin daha çok karşılıksız yardımlarda; "Tabii yardım edeceğiz, **insanlık** öldü mü?" ya da toplumca onaylanmayan şiddet içeren bir davranış sergilendiğinde: "**İnsanlık** nerede kaldı? İnsan değil bunu yapanlar!" denirken, bir de slogan haline getirilen bir saptama vardır;

İşkence insanlık suçudur!

İlginçtir biz 'İşkence'yi çağımızın evrensel suçu diye bilirken, kimileri, 'şu köylü teröristtir, terörist insan değildir, o halde insan olmayan bu kişi her türlü olumsuz muameleyi haketti̇ği gibi, işkenceyi de haketmiştir' gibi basit bir önermeyle tutarlı ama içeriksel yanlış bir çıkarım yapmaktadır. Bunun örnekleri çoktur. İlla da terörist olmak şart değildir insan olmadığını ispatlamak ya da işkenceyi meşru göstermek için. 'İnsanca muameleyi haketmiyor, çünkü o bir karşıdevrimci!' gibi bir yığın gerekçe sıralayabiliriz. İşin komik yanı kimilerince onaylanmayan davranışları sergileyen bir başkasının insan kabul edilmemesinin yanı sıra asıl mesele 'İnsanlık' denen kavramın anlaşılmadan dillere pelesenk yapılmasıdır.

İyi de nedir bu 'İnsanlık'?

Bedia Akarsu'nun felsefe sözlüğünde **İnsanlık**: *"Tüm insanları içine alan bütün. İnsanı insan yapan, insanın doğasını kuran niteliklerin tümü. İnsanın değerini, saygınlığını veren öz; insana yaraşır yaşama ve düşünme ilkesi. (...) Antikçağdan beri süregelen insan üzerindeki görüşlerde, "insanlık", kavramından, insanın, hayvanlık yanından ayrı olarak "insanlığı", en geniş anlamıyla insan niteliklerinin tümü anlaşılır; insanı insan yapan bu nitelikler doğaca verilmişlerdir ve insanı, insan olmanın anlamı ve ereği olarak insanlıkla ilgili alanı bilmek ve bu bakımdan bilinçlendirmekle yükümlendirirler. (...)"* diye açıklanıyor.

İnsan türü, tüm doğada akıl üstünlüğü (çıkarım, çözümleme ve saptama) yönünden diğer canlılardan daha farklı olduğunu saptadıktan sonra insanın amaçları konusunda bin yıllardır çeşitli felsefi yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Felsefi yorumlamaların çoğu insanın doğanın bir parçası olduğunu bilmesi ve kendisine bilincinden dolayı her şeye hükmedip keyfine göre yok etmek, tüketme hakkını görmemesi üzerine yoğunlaşır. İşin aslı insan doğada herşeyin üstünde bir bilince sahip gibi görülse de; bir önceki çağla kendini kıyasladığında doğayı ve toplumu algılayışındaki farklılıkları, bilinç düzeyindeki değişiklikleri ile mutlak bir bilince sahip olmadığını bilmektedir. Bilincin gelişimi sadece bilgi edimi ile öğrenmenin kuşaktan kuşağa aktarılmasıyla oluşmaz. Bugünkü bilincimiz, biyolojik evrimimizin beyinsel açıdan da sürmesi ile ilerlemektedir. Dolayısıyla insan bilinci hep en üst düzeyde yetkinliğe erişmiş değildi; bir önceki çağdaki algı düzeyimizle bir sonraki çağdaki algı düzeyimiz, öğrenilenlerle değişime uğramanın yanında algı eşiğimizin evrimleşerek yükselmesiyle değişkenlik göstermektedir.

İnsanın görevi tüm evrende diğer canlılardan tek farkı olarak 'yaratma' edimini yine tüm doğa için (insanda dahil) en yararlı şekilde değerlendirmektir. İşte insanın doğadaki bu durumuna, görevine 'insanlık' denir. Ama insan tüm çağlar boyunca doğadaki yeri ile çelişki içinde kalmıştır. Ya kendine herşeyi, her şekilde hak görmüş, ya da doğaya tapınma yoluyla çilekeş bir yaşam sürmüştür. Her çağda düşünürlerin baş sorunu olmuştur insan eylemleri. İnsanlık tarihi yetkinleşme mücadelesinin kanlı sahneleriyle doludur. İnsanlar, çoğunlukla çağının ötesinde çözümleme yapmayı beceremediği, yetkinleşemediği, geçmişini, geleceğini evrensel boyutta inceleyemediği için her çağda insanlık suçu işlemeye devam ediyorlar.

Bu noktada insan, 'bilinç'ini pek iyi kullanamadığını bildiği için kendine yasalar koymak zorunda kalıyor. Yani tek başına bilince sahip olmak yetmiyor. Bu bilinci insan ve diğer canlılar lehine değerlendirebilmek için onu kontrol etme ihtiyacı duyuyor yine aynı insan. İnsan kendine güvenemiyor mu? Neden evrensel kabul edilmesi gereken bazı yasalar icat ediyor? Bence insan; bilincinin her çağa yetecek kadar yetkinleşemediğinin farkına varıyor zaman zaman. **'İnsanlık'** burada evrensel bir yasa, yani herkesce kabul edilmesi gereken, insanın elinde tuttuğu bilinç hazinesi ile yabancılaşmaması için bir davranış, eylem birliği, sözleşmedir. Yani **'İnsanlık'** bir tür evrensel yasadır. Artık 'insanlık' deyince insanın bilinç üstünlüğü karşısında yabancılaşmamış bilinçli insan değeri anlaşıl-

malıdır. Bu sözleşmede herkes hemfikir olduktan sonra yasayı işletme sorunu kalıyor geriye.

İnsanlık evrensel yasa olarak kabul edildikten sonra onu her koşulda savunmak, uygulamak gerekiyor. Ama iş uygulamaya geldiğinde devlet çıkarları, toplumsal töreler, kişisel tercihler belirleyici oluyor ve kabul edilen yasanın içi boşaltılıyor. 'Evet, haklısınız, aynen kabul ediyoruz. İnsanlık suçudur şu davranış... Amaaa gel gelelim ki şu kişi ya da toplum bunu hakediyor mu? ona bakmak lazım. İnsan olan hakkeder. Bunlar insan değil!' burada kişi ya da toplumun yerine dışlanmış istediğiniz ismi yazabilirsiniz. Göreceksiniz ki basit ve yanlış çıkarımlar çok kolaylıkla kendi içinde tutarlı ama yanlış aktarılabiliyor. Kitlelerin oldukça rahat benimsediği bu basit akıl yürütmeyi otoriter kesimler çokça kullanmaktadır. Nerede bir otorite varsa her zaman orada bu tür çıkarımlara açık kapılar vardır. Ya da şöyle söyleyelim; **nerede felsefe, psikoloji, sosyoloji, edebiyat ve bilim tehlikeli sayılıyorsa orada karanlık işler dönüyor demektir.**

Peki toplumsal suç nasıl oluşuyor? Dikkat ederseniz sadece suç demiyorum, çünkü bana göre hiçbir suç bulunduğu çağ ve toplumdan bağımsız ele alınamaz. İnsan bilincinin sürekli yetkileşme çabası onun çağlar boyunca yarattığı suç-ceza olgusunu yok etmemiştir. Her çağda o çağın otoriter kesimlerince, özellikle ekonomik ihtiyaçların belirlediği toplumsal suçlar ve karşısında o toplumu ya da erki rahatlatan cezalar konmuştur.

Bu konuda da değişik görüşler vardır. Örneğin Parkinson'un 'Siyasal Düşüncenin Evrimi'nde " uygarlık öncesi çağdan gelme olan tabu, animizm gibi duyguların da insanın siyasal düşüncelerini bilinçlendirdiğini, **örneğin uygar insanın ceza yasalarının, tutukevlerinin, darağaçlarının ardında ilkel öç alma duygusunun yattığını...**" yazmaktadır. Öç alma duygusu ilkel dönemlerden mi kalmaktadır bilinmez ama görünen o ki her çağda saptanan suçun karşısına konulan ceza, o insanı tekrar o topluma kazandırmak değil, intikam almak amaçlıdır. Bırakalım suç-ceza ikilemini, 5600 yıllık yazılı tarihteki savaşlara bir baktığımızda insanın bilincini yeniden yaratımlar için değil, otoritenin ve erkin korunması için nasıl katliamlar yaparak kullandığı görülecektir. Bugüne dek 14.600'ün üzerinde savaş var (yıl başına 2.6'dan fazla) ve 185 kuşaktan sadece 10'u kesintisiz barış dönemi yaşamış. Tarih tam anlamıyla dehşet verici kitlesel katlialar ve soykırımlarla dolu. Birinci Dünya Savaşında 22 milyon, İkinci Dünya Savaşında 56 milyon insan yaşamını yitirdi. İkinci savaş, üç gün içinde patlatılan iki atom bombasının neden olduğu yarım milyon insanın ölümü ve sakatlanmasıyla son buldu. 1945 yılından bu yana Ortadoğu, Uzakdoğu, Afrika ve Latin Amerika'daki irili ufaklı savaşlarda 23 milyon kişinin canına kıyıldı. Yalnızca Berlin Duvarının yıkılmasından bu yana, çoğu bir devletin sınırları içinde yaşanan yaklaşık 30 savaş, yerküremizde geniş alanları da yıkıma uğrattı. (1)

Elinde ekonomik gücü bulunduran 'hükmeden' azınlığın elindeki ekonomiyi çoğunluktan ya da bir diğer azınlıktan korumak zorunda olduğu için yasalarının önemli kısmını bu çerçevede hazırlar haklı olarak. Sonuçta; suçlar, yasalara karşı gelenlerin eylemine cezalar ise (yasalarda olmasa bile iflah olabilecekler ve olmayacaklar diye ikiye ayırıp) islah etme ya da yoketmeye verilen addır. Toplumlardaki hiçbir suç ve cezaya yasalara bakarak doğru ya da yanlış diyemeyiz. **Savaşlar, hapishaneler, işkenceler, çağın, toplumun hükmedenlerine, ekonomik erkin çıkarlarına göre değerlendirilmelidir.** Bu işin bir yanı. Diğer yanı ise saptanan suçla karşısındaki ceza eğer tüm çağdaşları tarafından olumlanıyorsa, yani en azından 'insanlık'a karşı işlenmiş bir suçsa ve bunun o toplumca saptanmış bir cezası varsa, bu ceza nasıl belirlenmelidir, ölçüt ne olmalıdır? Burada net bir tavır belirlemek gerekiyor. 'Çuvaldızı önce kendine batır' misali, özellikle bizim kesin suç dediğimiz bir örnek vermek istiyorum. Atom bombasını bilerek ve isteyerek atıp, yarım milyon insanın ölümüne yol açanları, yahudi soykırımı gibi açık bir şekilde ırkçılıkla insan avcılığı yapanları vs. insanlık adına suçluyoruz. Peki bunlara ne tür bir ceza vermek gereklidir? Bu cezayı verirken esas almamız gereken asıl nokta öç alma duygusundan arınmamızdır. Öç alma o kişiyi yokeder ama suçun tekrarlanmasını engellemez. 'İbret' bile olmaz. Çünkü insan 'ibret' alarak değil, geçmiş ve geleceğini irdeleyerek, çıkarımlar yaparak yolunu çizer. Burada bizi belirleyen o insanın, insani yeteneklerini gerileten değil ilerleten, onu tekrar insanlığa kazandırma yolunda adımlar atan bir uygulama içinde olunmasıdır. Tabi burada uç bir örnek verdim. Sorun sadece suç ve ceza değil bilindiği gibi. **Suçu belirleyenle** suç-ceza arasında sıkı bir ilişki vardır. Biz, kendimizden yola çıkarak saptama yapmak istiyoruz, hepsi bu.

Sonuç olarak; bizi ilgilendiren suçun karşısına konulan cezanın, insanda ne tür izler bıraktığıdır. Hangi türden olursa olsun işkenceyi içeren ceza, insanların benliklerini kırmakta, ortaya çıkan korkulu deprasyonlu, ruhsal yapı insanlar arası ilişkileri bozmaktadır. İnsani yetenekler gerilemekte, bozulmakta, matlaşmaktadır. İşkencenin en önemli özelliği budur. Yapılan davranış insanda bu tür izler bırakıyorsa bu işkencedir. Yani işkencenin ne olduğunu, biçimine, tarzına vs. bakarak değil, insanda yarattığı ruhsal dejenarasyona göre anlayabiliriz.

Son aylarda kamuoyunda tartışma yaratan **Hücre tipi hapishaneler** meselesine de bu noktadan bakmalıyız. Suç-ceza ikilemini tartışmanın ötesinde; insanı, ceza adı altında insani tüm özelliklerinden arındıran bir yaptırım kesinlikle işkencedir. **İnsanda insani yetenekleri gerileten her türlü eylem 'insanlık' suçudur!**

1. Vural Ahı, 'Yaşamak Asıl Çocukların Hakkıdır' Cumhuriyet gazetesi, 5 Kasım 1999.

"TECRİT POLİTİKASI"

Ebru OKTAY

Adalet Bakanlığı, "605 cezaevinden sadece 105'inde doktor bulunmasını;" doktorlar cezaevi koşullarında çalışmak istemiyorlar, kadroları dolduramıyoruz" diyerek açıklıyor. Senelerini ırk, din, dil, sınıf ayırımı yapmaksızın insan sağlığına hizmet etmek için eğitimle geçiren meslekdaşlarım neden cezaevlerinde görevlendirilmek istemiyorlar acaba? Kendimi onların yerine koyduğumda şu sonuçlara vardım: Bir hekim olarak kabul edilmesi en zor olanları, mesleğini nasıl yapacağınla ilgili sürekli müdahale edilmesi, teknik desteğin sağlan(a)maması, hastayla arana psikolojik bir gerginlik sokulmasıdır. Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin maruz kaldığı keyfi uygulamalardan hekimler de payını alıyor sanırım.

Koruyucu hekimlik, yani hastalığı oluşmadan önce engelleme çalışmaları, tıbbın belki de en verimli hizmetidir. Önlemler alınmadığı için ortaya çıkan hastalıkların tedavisi ağır maddi ve zaman kayıplarına sebep olur ve sıklıkla da sonuçsuz kalır. Sürekli aynı 'sonuçsuzlukla' uğraşıyor olmak da o işle uğraşan kişinin şevkini kırar. Cezaevine giren bir kişinin başlangıçtan itibaren yaşadığı fiziki ve manevi baskı ortadadır. Buna içerdeki mekan koşullarının yıkıcılığı da eklendiğinde tüm hastalıklara uygun bir besiyeri kendiliğinden ortaya çıkar. Koşullar iyileşmediği sürece de tüm tedaviler sonuçsuz kalmaya mahkumdur. Ancak, sağlık hizmetlerinin, halkın büyük çoğunluğu için yetersiz olduğu bir ülkede, 'dökün tü' gözüyle bakılan kişilere özgür (!) insanlardan daha fazla harcama yapma gerekliliğini anlatmak epeyce zordur. Bir de 'yok etme' noktasından bakıp sözde çözüm üretme çabaları var ki sanırım insan sağlığı için en tehlikelisi budur. Aşağıdaki örnek 1977'de basılmış olan ve halen geçerliliğini koruyan CEZAEVİ İDARESİ EL KİTABI'ndan alınmıştır:

Tecrit Politikası:

Terörist ve anarşistler, yani devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü bozmak ve hür demokratik rejimini ve devleti yıkmak amacıyla suç işleyenler, diğer hükümlü ve tutukluları zehirleyebilirler veya rahatsız edebilirler. Bu yüzden ayrı tutulmaları gerekir. Teröristlerin sağ ve sol görüşlü olanları birarada tutulabilir. Ancak kemikleşmiş lider durumundaki teröristler, diğer sempatizanlardan ayrılırlar...

Teröristler birbirleriyle haberleşmemelidirler. Çünkü terörist, haberleşemediği zaman sudan çıkmış balık gibi ölür. Başka bir ifade ile teröristi ruhen ve fikri bakımdan besleyen kaynaklar ve kanallar kesilip kurutulunca, onun devrimci yanı, yıkıcı yönü ölür. İşte bu ihtiyaçladır ki, teröristler çevreleri ile, dünya ile, yandaşı örgütlerle haberleşebilmek için bütün dünyada çırpınıp dururlar. (...) Hükümlü ve tutuklularla, ilgili cezaevi görevlilerinin teketek görüştürülmesi usul haline getirilmeli ve bu kitle psikolojisinin dışına çıkartılan suçlunun korkak, ürkek, aciz ve zayıf halinden istifade edilerek, onu tanımaya çalışmalı, problemleri öğrenilmeli ve daha sonra ikna ve telkin metodlarıyla suç ve suçluluktan kendisini arındırmaya gayret etmelidir." (...)

Suç ve suçluluktan kim kimi nasıl arındırmaya çalışıyor? Bu ikna ve telkin metodları nelerdir? Doğrusu bunlar çok büyük soru ve sorunlardır. Bilimsel olarak yanıtları verilmeden çözüme gidilmeye çalışıldığında ise, tümüyle 'yaşamdan arınmayla'da sonlanabilmektedir.

Koğuş sisteminin ortaya çıkardığı "kalabalık, havasızlık, suyun ve temizlik koşullarının yetersizliği sonucu oluşan bulaşıcı hastalıklar, yiyecek yetersizliğine bağlı beslenme bozuklukları, mahkumların birbiri için oluşturduğu tehlike (cinsel taciz, yaralama vb.), hareketsizlik, aşırı stres ve gerginlik gibi büyük sorunların sadece "insanları izole ederek" çözülebileceğini düşünmek aldatıcıdır. Altyapı koşullarını iyileştirmeden, keyfi uygulamalara da devam ederek izole edilen kişi sadece yeni sorunlara batırılır, yalnızlık ve iletişimsizliğe bağlı daha onulmaz yaralar açılır. Çeşitli zaman ve mekanlarda yapılan araştırmalarda, izole edilen kişilerde yoksunluğa uğrama, bilişsel bozukluklar, konsantrasyon güçlükleri, bellek, konuşma ve yönelim bozuklukları, kimlik duygusu zayıflığı, halüsinasyonlarla birlikte psikotik reaksiyonlar, anormal duygu durumları tesbit edilmiştir. Kişinin cezaevinden sonraki yaşamının (varsa!) yok edilmesi isteniyorsa herhalde bundan daha iyi bir yöntem olamaz. Böylesi bir tecrit sistemi bir hatayı bir diğer hatayla örtbas edip sözde çözümlemekten başka bir şey olmayacaktır.

Cezaevlerinin olmadığı bir dünya için mücadele ederken sorunların giderek derinleştirilmesi ve insanın bu derinlikte kaybolması tehlikesine karşı "insanlığı" ön plana koymak gerekliliği ağır basmaktadır.

ÇAĞLAR BOYUNCA SUÇ VE CEZA

Özgür ERYARAR

"Bir adam, bir adamı büyücülükle suçlar ve suçlanan kişi nehir tanrısına götürülür ve nehir tanrısı " tarafından temize çıkarılırsa, suçlayan suçlanana 3 ségel gümüş öder. Bir adam bir adamın eşini zina ile suçlar ve nehir tanrısı temize çıkarırsa, suçlayan kişi, 1/3 mana gümüş ödeyecektir. Eğer bir adam, silah ile kendi ayarında birinin ayağını kırarsa 10 ségel gümüş tartacaktır. Eğer bir adam tanıklığa gider ve yalan yere yemin ettiği saptanırsa 15 ségel gümüş tartacaktır"

Ur-Nammu Kanunu

İnsan, canlılar dünyasında kendi oluşumunu en mükemmel (!) gerçekleştiren varlık olmuştur yüzyıllar boyunca. Kimi zaman bir çağa ismini altın harflerle yazdıran buluşlarıyla tarihin hızlı adımlarla ilerlemesini sağlamış, kimi zaman ise yüz kızartan girişimleriyle kendinden başka hiçbir canlıya yaşam ve söz söyleme hakkını tanımak istemediğini göstermiştir. Yani bir yandan elektriği keşfederken öteki yandan da atom bombasını yaratarak kendisiyle çelişir bir duruma gelmiştir. İster bireysel hatalar olsun, isterse çoğunluğun çıkarları göz önüne alınmadan gerçekleştirilen insanlık suçları olsun, hepsinin de çıkış noktası, doğaya karşı mücadele edebilmek amacıyla insanların topluluk halinde yaşamaya başlamalarıyla oluşmuştur. Çünkü suç olgusu için toplum gerekir. Toplum halinde diğer insanlarla birlikte yaşamak ise, insan için bir zorunluluktur. Tek başına yaşayan insan ancak Robinson Crusoe gibi bir roman konusu olabilir. Robinson için uyulması gerekli kural yoktur; pek doğal olarak suç da yoktur. Bir Latin özdeyişinde denildiği gibi "nerede toplum varsa, orada hukuk vardır."

Suçluluk yaşam şekilerine göre biçim değiştirse de her yerde ve her zaman, ceza baskısını üzerine çekecek biçimde davranan insanlar mutlaka olmuştur. Araştırmalara göre suç normaldir, çünkü ondan yoksun bir toplumun varlığı şimdiye kadar hiç gözlenmemiştir.

Uzmanlar, suç kavramı üzerinde ortak bir yargıya varmamışlardır. Bu konuda söylenen bazı görüşleri belirtecek olursak eğer;

Manzini'ye göre; **"Kanunun cezalandırdığı eylem, suçtur."**

Maggiore ise suçu; **"Ahlak ve adalete aykırı olan her türlü eylem ve harekettir."** şeklinde yorumlamıştır.

Aynı şekilde Ayhan Önder-Bahri Öztürk'e göre suç; **"Tipikliğe uygun, hukuka aykırı, kusurlu hareket"** şeklindedir.

Şimdi ise suçun oluşması için karşımıza çıkan dört öğeyi kısaca ele alalım:

1. Tipiklik: Bir suçun varlığı için, yapılan eylemin kanunda gösterilen tarife uygun olması gerekir. Bir eylemin suç oluşturabilmesi için öncelikli unsur, eylemin kanundaki tarif, model veya tipe uygun olmasıdır. Böyle bir uygunluk yoksa, suçun kanuni unsuru da yok demektir. Bunun sonucu olarak yapılan hareketin ve ortaya çıkan sonucun suç olarak nitelendirilmesi olanaksızdır.

2. Hukuka Aykırılık: Bir eylem tipikliğe uygun olsa da eylemin yapılmasına hukuk düzenince izin verilmemesi gereklidir. Örneğin " gerek kendisinin gerek başkasının nefsine (varlığına) veya ırzına vukubulan bir taarruzu filhal def'i (savma) zaruretinin bais olduğu mecburiyetle işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilemez... TCK.Madde49. (=meşru müdafaa-haklı savunu).

Maddede belirtilen çerçevede kasten adam öldürülse bile fail cezalandırılmayacaktır.

3. Hareket: Maddi bir eylemde bulunmayan kimse cezalandırılamaz. Başka bir deyişle niyet ve düşünce, cezalandırmaya konu olmamaktadır. Her suçta bulunan ve bulunması gereken unsur, iradi bir davranıştır. Böyle bir davranış olmadan suçun varlığından söz edilemez. Hareketsiz suç olmaz. Hareket, icrai olabileceği gibi hukuk düzeninin kişiden beklediğinin yapılmamış olması yani ihmal de hareket kavramı içindedir. Örneğin TCK.Md.230'da düzenlenen görevi ihmal veya Md. 235'de düzenlenen memurun öğrendiği suçu merciine bildirmemesi suçları, ihmali suçlardandır.

4. Kusurluluk: Tipe uygun, hukuka aykırı hareket, suçun objektif yanını oluşturur. Eylemin bir de subjektif yanı bulunmaktadır. Buna "kusurluluk" denir. Kişi, iradi davranışı ile hatalı hareket etmiştir. Bir kişinin diğer bir kişiyi silahını ateşleyip öldürmesi ile bir kişinin silahını temizlerken, silahının ateş alıp merminin diğer bir kişiye isabet edip öldürmesinde sonuç aynıdır. İki olayda da ölüm olmuştur. Ancak kusur şekilleri arasında fark vardır. Birinci örnekte kasıt, ikinci örnekte taksir söz konusudur.

Bir eylemin suç olmasını onun nesnel özellikleri değil, toplumun ona getirdiği yargı belirler. Zira kanun koyucu, suç yaratmaz; toplumun değer verdiği hukuki yararları normlar içinde saptayarak bunlara suç niteliği tanır. Zaman içinde gelişen hukuk bilinci ve kültür gelişmesi karşısında kanun koyucu, bazı eylemleri suç olarak belirleyebileceği gibi bazılarını da suç olmaktan çı-

karabilir. Toplumların ulusal ve kültürel nitelikleri birbirinden farklı olduğu için bir ülkede suç sayılan bir eylemin diğer bir ülkede zorunlu olarak suç sayılması olanaksızdır.

Örneğin ilkel kabile toplumu, akraba ile zina ve büyücülük olmak üzere suç kapsamlarını iki ayrı gruplamaya tabi tutmuşlardı. Topluluğun sürüp gitmesi, o topluluğu oluşturan tüm üyelerin temel kaygısıydı. İnsanlar, kendi grubuna dahil diğer kişileri yoketmeye yönelik bir tutumun içine, topluluk tarafından reddedilme kaygısıyla girmeseler bile, diğer klanların insanlarına karşı o kadar bilinçlice yaklaşamazlardı. Klanlararası yoketme ilk çağın en yaygın suç işleme biçimiydi. Bunun en büyük sebebi, böylesi bir yükü diğerlerinin büyük bir özveriyle sahiplenmesiydi. Suç işleyen taraf diğer tarafa ödeme yapmayı teklif eder, genellikle de kabul görürdü. Çok küçük bir ihtimal olarak, gurur meselesi haline getirilmişse olay, suçu işleyen kişinin öldürülmesine; eğer kişi ortadan kaybolmuşsa uygun görülen başka birinin aynı şekilde cezalandırılmasına karar verilirdi.

Bugün elimizde bulunan en eski kanun metni, Sümer kralı Ur-Namnu'ya aittir (M.Ö. 2050). Bu kanunda suç olarak yalan suçlamalar ile yaralamalar yer almaktadır.

Yine aynı şekilde bilinen kanunların en ünlüsü olarak karşımıza Babil kralı Hammurabi tarafından yazılan **Hammurabi Kanunu** çıkar. Önsöz ve sonsöz dışında 282 maddeden oluşan bu kanunda:

a) Adaletin yerine getirilmesine karşı işlenen suçlar: Yalan suçlamalar, yalancı tanıklık, hükmün değiştirilmesi,

b) Mülke karşı işlenen suçlar: Hırsızlık ve yataklık, çocuk kaçırma, kaçak kölelere yataklık, meskene saldırı, hırsızlık, yanmakta olan bir evi yağma,

c) Saldırı ve kısas: Babaya saldırı, erkeklere saldırı, çocuk düşürtme,

d) Meslek adamlarına ait suçlar

düzenlenmiş bulunmaktadır.

Yüzyılımıza damgasını vuran yazılı kanunların ve hukuki müesseselerin ilk çıkış noktasını ise Romalılar sağlamıştır. Başlangıçta rahiplerin uyguladığı yazılı olmayan teamül hukukunu meydana getiren Romalılar, halk ile soylular arasındaki çatışmanın gün geçtikçe artmasıyla birlikte kendi içlerinde on kişilik bir ceza kurulu oluşturmaya karar verdi. Bu kurul, daha sonra ilk modern kanunlar özelliğini taşıyan **XII Levha Kanunlarını** yarattı.

İnsanlar, gerek ilkel kabile dönemlerinde gerekse yaşadığımız yüzyılda bir düzen içerisinde varlıklarını sürdürmek ihtiyacı hissetmişlerdir. Toplumun kınama duygusunu açıklamak, toplumsal yapılarında bozulan dengeleri kurmayı sağlayabilmek için ceza adını verdikleri yaptırımlara yönelmişlerdir.

Hukuk açısından ceza kavramı karşımıza, "toplum adına suçluya uygulanan kanuni yaptırım" olarak çıkmaktadır. Sosyal toplulukta bir huzursuzluk yaratan insan, ait olduğu yerde tepki ile karşılanır. Bu tepki bir şekilde suçun meydana getirdiği huzursuzluğu derecelendiren ceza ile ifade edilir. Yani suçun yarattığı sosyal tepkiye ceza diyoruz.

İlkel toplum suçları; ölüm, sürgün, gönüllü sürgün, kısas ve uyuşma şeklinde uygulardı. Sürgün, kişinin toplum dışına atılmasıydı. Gönüllü sürgünlük ise suç işleyen kimsenin isteği ile toplumun bulunduğu yeri terk etmesiydi. Uyuşma, klanlararası adam öldürmede, suç işleyen tarafın önerdiği ödeneğin, iki tarafın da çıkarları gözetilerek kabul edilmesiydi. Kısas ise bir zarara neden olan kişiye aynı miktar ve yoğunlukta zarar verilmesini gerektiren bir cezaydı.

İlkel toplumdan uygar topluma geçişin en büyük göstergelerinden bir tanesi sözlü iletişimden yazılı iletişime geçiştir. Yazının kalıcılığının medeniyete katkısının yanı sıra kanun metinlerinde olduğu gibi, uygulama olasılığının yüksekliği de tartışma götürmeyecek bir gerçekliktir. İlkel kabile toplumunda klanın suç saydığı konular ve uygulanan kararlar ne kadar büyük bir ciddiyet taşıyorsa, günümüzün toplumsal hayatını etkileyen ceza yasaları da aynı büyük hassasiyeti taşıyor. İlk etapta kanunun, seçilmiş kişiler için değil, kim hakkında uygulanacağı bilinmeksizin yapılmasının doğruluğu gündeme geliyor. Kanun koyucunun görevi "kişiyi değil, sosyal tepkiye neden olan eylemi gözetmek ve toplumu izlemek" olarak somutlaşıyor. Ardından da ceza kanunlarına ilk madde olarak, "kanun maddelerinin içinde bulunmayan bir durumdan dolayı suç unsuru oluşmaz" şeklinde bir ibare düşülüyor. Nitekim Türk Ceza Kanununun girişi şöyledir:

"Kanunun sarih olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez. Kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılamaz."

Doğrusunu söylemek gerekirse herhangi bir kanun metninde yeralmadığı halde sırf bazı insanların öç duygusunu tatmin edebilmek amacıyla çeşitli suçlamaların suçlanana yıkıldığı ya da kişinin işlediği suçu ilgili maddeye uydurabilmek için tutanakların değiştirildiği günümüzde yukarıdaki maddeye güven duymak imkansızdır. Bir kişinin gözünü çıkarana beş yıl, tabanca zoru ile karşısındakinin gözlüğünü alana yirmi yıl verildiği bir sistem ilkel kabile toplumlarının cezalandırma yöntemlerini bile aratır niteliğe bürünmektedir.

Cezanın amacı, suç eğilimlerini önlemek, suçlu kimliğini dönüştürerek insanı kazanabilmek olmalıdır. Suçtan zarar gören kişinin öç duygusunu harekete geçiren, suç ile ceza arasındaki duyarlı dengeyi bozarak suçluyu kurban haline getiren yasalar uygulanmaya devam etse bile toplum tarafından güvenin sarsılmasına yol açar, örnek olma niteliğini kaybeder. Suçu önleyen, cezanın şiddeti değil, kaçınılmaz oluşudur.

Yukarıda açıklamalardan da anlaşılacağı gibi suç, dün vardı; bugün de vardır ve yarında olması büyük olasılıktır. Maalesef günümüzde bizlere, yapısında suç ve suçlu barındırmayan bir toplum ütopya gibi gelmektedir.

* Bir gerçeğin ortaya çıkması için sanık, yargıçlar önünde nehre atılır veya atlamaya zorlanırdı. Su üzerinde kalmak suçsuzluğa kanıttı.

Yararlanılan Kaynaklar

Henry Levyl-Bruhl, *Suç Sosyolojisine Giriş*,

Ziya Umur, *Roma Hukuku*,

M.Tosun, K.Yalvaç, *Sümer-Babil-Assur Kanunları ve Ammi Şaduga Fermanı*,

Emile Durkheim, *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*,

Bahri Öztürk, *Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*.

HAPİSHANENİN YABANCISI: İNSAN

Ayhan VAROL

"Tüm cezalar geleneklerin kalıcı olmasını sağlamak içindir,
Ya da hiçe sayılan geleneğin yeniden kabulüne zorlanmadır"
Nietzsche

Ve insanın hayatı elinden alınıyor, denetimini tamamen kaybediyor, yetkililere devlete, yönetene ait oluyor artık. Kimi zaman hayatta kalmak, kimi zamansa bir an önce, daha fazla acı çekmeden ölmek şans sayılıyor.

İnsanların kapatılma diye adlandırabileceğimiz hapis-cezaevi olgusuyla yüzleşmesi tarihin ilk dönemlerine dek gitse de sistematik cezaevi kurumu, cezalandırma olarak hapishane 19. yüzyılın başlarında keşfedilen bir olgudur. M. Foucault'nun aktardığına göre ilk "uluslararası cezaevleri kongreleri"nden biri 1847'de Brüksel'de yapılmış. (Konumuzla bağlantısı açısından) Kate Millet'in aktardığı biçimiyle yine aynı dönemlerde 1801'de rus çarı, 1847'de Japon imparatoru 18. ve 19. yüzyıllarda ise Avrupa ülkeleri arka arkaya resmen işkenceyi yasaklamışlardır. 1874'de işkencenin yasal olarak kaldırıldığı herkesçe bilinir hale geliyor. Öyleki Victor Hugo "İşkence artık yeryüzünden kalktı" diyebilmişti. Elbette Victor Hugo'nun bu konuda iyimser davranarak yanıldığını söyleyebiliriz.

Kate Millet *Zulüm Politikaları* adlı çalışmasında son yüzyılda insanlara, kapatılanlara işkencenin nasıl uygulandığını nelere mal olduğunu açıkça sergiliyor. 19. yüzyılın başından itibaren aynı modele göre işlenmiş, aynı kurallara boyun eğen bir dizi kurum vardır. Tımarhaneler, hastahaneler, hapishaneler, hatta fabrikalar çeşitli biçimde cezalandırmaların yaşandığı yerlerdir. Büyük bir kreş ve okuldan alıp, kışladan geçirerek, hapishane veya psikiyatri kliniği ile tehdit ederek ya fabrikaya gitmek zorunda bırakan ya da hapishane veya tımarhaneye düşüren ve sonunda da düşkünler evine götüren bu baskılamalar aynı iktidar sisteminden (kapitalizmden) kaynaklanıyor. Hapishane ve benzeri kurumlar kendi yarattığı boyun eğme kültürünün sürdürümü noktasında kaçınılmazdır iktidar için. Bu nedenle aile, okul, kışla, işyeri, hastahane, tımarhane, hapishane dokunulmazlığı olan kurumlardır. Tüm bu kurumların kuralları sistemin işleyişini aksatmama esasına göre oluşturulmuştur. Aksatanların "ıslahı" esastır. Sistem, otuzlu yaşlarına geldiğinde çoktan güç sahibi olmuş, çalışan, evli, çocuk sahibi, gündüzleri işe giden, akşamları yemekten sonra televizyon karşısında uyuklayan, hafta sonu kendince eğlenen, dört ya da beş yılda bir oy kullanarak demokrasi oyununa katılan "vatandaşlar" sayesinde ayakta kalıyor. Bu kurumlarda öğretilen bunlardır (ailede, okulda, kreşte). Eksik kalan bilgiler kışlada tamamlanıp, insanlar işyerlerine teslim edilir. Aksaklık varsa devreye girecek kurumlar bellidir; klinik, tımarhane, hapishane!

"Cezaevi" olgusu suçun var olduğu zemin üzerinden hareket ederek yaşam bulduğu için suçun varlığı-yokluğu bununla bağlantılı olarak işkence tartışması da gündeme gelmekte. Ama asıl konumuz hapishane ve insan olduğundan suç kavramını aynı dosyada başka arkadaşlar ele alacağından açmadan bırakıyorum.

Hapsetmek ya da kapatmak hangi yönden bakılırsa bakılsın insana, insan olma özelliğinden sıyrılması için verimiş bir emir gibidir. Kapatılan insan kimliğinden, onu başkalaştıran "başkası" yapan, yüzünden ve sözünden yoksun bırakılmak istenir. Hapishane ve tımarhane sisteme karşı çıkıldığında bireyin "ıslah" edilmesi.adı altında bireyin tüm kişisel kimlik özelliklerini yok ederek işleyen kurumlardır. Güçsüzleştirilmeye çalışılan birey "bir" sayısından başka bir şey olmamaya indirgenir. Kendini, kendi diliyle değil, "ıslah" edenlerin, sistemin diliyle ifade etmesine izin verilmeye çalışılır. Özcesi insan bir pelte haline dönüştürülmeye çalışılır. Kimliksiz bir nesneye, bir sayıya indirgenmek istenen insanın silikleşmesi, kişiliksizleşmesi istenir. O, yüzyüze ve sözel bir ilişkinin öznesi değildir artık; bir "suçlu" olarak nesneleştirilmenin, bir dosya numa-

rası kılınmanın hedefi olur. Nerede, nasıl yaşayacağına ve yaşamayacağına kurum karar veriyor. Sonuç olarak kapatılan kişi her an herşeyin doğabileceği gerçeği ile başbaşadır. Çünkü kapatılma bir bütün olarak şiddetle içiçe yaşamasını zorunlu kılmaktadır. Kapatıldığı yerde kendisinin dışında herşeyin özgür olduğunu ve onu oraya kapatanların kendisine herşeyi yapabileceğini sürgit bir düzlemde bekleyen birey şiddeti yaşar. Onun dili şiddetle "ıslah" edilen bir insanın dili olur. Günümüzde bu gibi örnekleri sıkça yaşamaktayız. Özellikle de sadece "cezaevine" müdahaleden dolayı son beş yılda 30'a yakın tutuklu ve hükümlünün öldürüldüğü Türkiye gözönüne alındığında...

Dolayısıyla kişi yaşamının sahibi olma duygusunu tamamen yitirir. Bu ise hapishanelerin insanı "ıslah" etmekle ne amaçladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu noktadan bakıldıkta hapishane sistemi aslında yenilgiye uğramıştır. Geniş ve karmaşık bir sistemin parçası olan "cezalandırma" sisteminde hemen herkes; çocuklar, öğrenciler, işçiler, askerler bütün yaşam boyunca cezalandırılır.

Tartışılması gereken noktalardan biri cezalandırıcı bir sistemde yaşıyor oluşumuzdur. Böyle olunca ceza sisteminde ve ceza yasasında reform yapmadan hapishane sisteminde reform yapmak hiçbir işe yaramaz. Ama kapitalist toplumun istikrarının bireyler üzerinde uygulanan tüm o baskı ağına dayandığı doğruysa yasamanın az çok bu biçimde olması gerekir.

Türkiye özgülüne baktığımızda hapishanelerin kapatılmanın ötesinde işlevler gördüğü çok açık. Hemen hemen tüm kapatılanlar (tutuklu ve hükümlüler) için yaşam neredeyse şansa indirgenmiştir. Daha hapishanelerdeki koşullar gündeme gelmeden orada üst boyutta kıyıcılık uygulamalarıyla karşılaşırız önce. Yalnızca üç hapishanede (Ümraniye, Diyarbakır, Ulucanlar) kapatılanlara yönelen güvenlik bloku 25'in üzerinde insanı öldürmüştür. Bütün bunlar bu düzeylerde yaşanırken kapatılmış insanın hem kendine hem de insana özgü sağlıklı birey niteliklerini taşımalarını kim nasıl bekleyebilir.

Kuşkusuz düşümüz hapishanesiz bir toplum. Gerçekçi olmak gerekirse bu ütopiktir. Bu ütopyaya M. Foucault'nun **Hapishane** adlı çalışmasından bir alıntı ekleyerek devam edelim. "Sorun kuralları uygulamayı, grupların insanların kendilerini denetlediği bir toplum hayal edip edemeyeceğimizi bilmektir. Bu bütün bir siyasal iktidar sorunudur. Ancak bu devasa sorun çözüldüğünde sonuçta şu denebilir: Evet bu şekilde cezalandırma uygundur veya şöyle denebilir, cezalandırmak gereksizdir. Veya yine bu kural dışı davranışa toplum gerekli cevabı vermelidir."

Kendini Yazdıran Şiir

Yalanlarla örtülen sırlar
Önce kendi kafesine kilitli
Duvarlar örülüyor kendiliğinden
Sonra kendini yanıltan dostlarım
Yaşanmışlıklar dalga dalga
Birbirini kovalıyor
Güzelliğe hep yüreğimi yoğurdum

Gözümden düşenler
Hep kendini gizliyor içinde
İnsan kendinden bile kopuyor
Hem çok sıcak
Hem çok soğuk
Denizlerin içindeyim

Dalgalar taşımıyor bu yükü
Kendime seslenen rüzgârdan
Kafesler patlayıp duvarları yıkıyor
Gene bilinçli saflığa örülüyor içim

Yalanlarla kırılsa da yüreğim
İçime doğan şiir sıcağı emeğim.

Mustafa GÖKSOY

ŞİİRİMİZDE İZLEK: HAPİSHANE

ÖZGÜRLEŞME SÜRECİ VE MAPUSHANE

Mustafa GÖKSOY

12 Şubat 2000 tarihinde İnsancıl Atölyesinde verilen seminer

Düşünce ve ifade özgürlüğü aydın insanın mayasıdır.

Aydın, düşünceden, düşünmekten korkmayan, soru sorarak çevresine ışık saçan, çürümeye, yılgınlığa karşı direnen, kurulu düzeni sorun yapan ve mücadele eden İnsandır.

Kurulu düzene karşı çıkıp, soru sorarak çevresine ışık saçan, Nazım Hikmet'in 'Yaşamaya Dair' şiirlerinden biriyle başlamak istiyorum.

"YAŞAMAYA DAİR
Diyelim ki, ağır ameliyatlık hastayız,
yani, beyaz masadan
bir daha kalkmamak ihtimali de var.
Duymamak mümkün değilse de
biraz erken gitmenin kederini
biz yine de güleceğiz anlatılan
Bektaşi fıkrasına,
hava yağmurlu mu, diye bakacağız pencereden,
yahut da yine sabırsızlıkla bekleyeceğiz
en son ajans haberlerini.

Diyelim ki, dövüşülmeye değer bir şeyler için
diyelim ki, cephedeyiz.
Daha orda ilk hücumda, daha o gün
yüzükoyun kapaklanıp ölmek de mümkün.
Tuhaf bir hınçla bileceğiz bunu,
fakat yine de çıldırasıya merak edeceğiz
belki yıllarca sürecek olan savaşın sonunu.

Diyelim ki, hapisteyiz,
yaşımızda elliye yakın,
daha da on sekiz sene olsun açılmasına
demir kapının,
Yine de dışarıyla beraber yaşayacağız,
insanları, hayvanları, kavgası ve rüzgarıyla
yani, duvarın arkasındaki dışarıyla.
Yani, nasıl ve nerde olursak olalım
hiç ölünmeyecekmiş gibi yaşanacak...

İnsan, insan olurken düşünmeye başlamıştır. Nazım Hikmet'in çok sevdiğim bir sözü var. Diyor ki: "Hayvanlar arasında insana en çok benzeyeni balıktır. Balık da başından kokar, insan da başının içinde olanların kokmasıyla bozulur."

Bu anlamda, insanı insan yapan değerlerin başında düşünce dürüstlüğü, düşünce özgürlüğü gelmektedir. Bu bilinçle yaşayanlar ancak hapishaneyi göze alabilirler, özgürlük sürecinden kopmamak için.

Afşar Timuçin'in, "Destanlar"da belirttiği üzere:

"Dünyada tam dört çeşit insan vardır
Birincisi kendi kendinin efendisi olmak ister
İkincisi başkasının efendisi olmak ister
Üçüncüsü kendi kendinin kölesi olmak ister
Dördüncüsü başkasının kölesi olmak ister
Kendi kendinin efendisi olan
Başkasının efendisi olmak istemez
Başkasının efendisi olmak isteyen
Kendinin efendisi olmak istemez
Kendi kendinin kölesi olanla
Başkasının kölesi olan çok benzer birbirine
Kendi kendinin kölesi olan neyse ne
Başkasının kölesi olmak isteyen
İnsanın da hayvanın da en kötüsüdür"

Şimdi, yaşadığımız dünyadan bakınca; insanın kendi kendinin efendisi olmak istemesi, yani bu özgürleşme süreci insanlığın ortak bilincini oluşturuyor.

Çok önemsediğim bir düşünür; Elias Canetti 'Kitle ve İktidar' adlı eserinde insandan yola çıkarak, hapishanenin nasıl ortaya çıktığını şöyle açımlıyor:

"İnsanda ve pek çok hayvanda iktidarın en çarpıcı doğal aracı **dişlerdir.** Sıra sıra dizilmiş olmaları ve parlak pürüzsüzlükleri vücuda ait olan başka her şeyden farklıdır. İnsanda, onların **düzenin** ilk tezahürü olduklarını söyleme hissi uyandırırlar; bu öyle bir düzendir ki, dikkat çekmek için neredeyse

avaz avaz bağırır. Bu düzen, her zaman görülebilir olmasa da, oldukça sık yapıldığı gibi, ağzın her açılışında dış dünyaya bir tehdit oluşturur. Dişlerin yapıldığı madde, vücudun gözle görülebilir diğer bütün bölümlerininkinden farklılık gösterir; insanların yalnızca iki dişleri bile olsa aynı derecede etkileyici olurdu. Pürüzsüz, sert ve direngendirler, hiçbir şekil değişikliğine uğramaksızın sıkılabilirler; iyice cilalanmış ve sımsıkı yerleştirilmiş taşlarla aynı etkiyi yaparlar.

Çok erken dönemlerden itibaren, insanoğlu her türden taşı silah ya da alet olarak kullanmıştır; ama bunları dişler kadar pürüzsüz hale getirinceye kadar cilalamayı öğrenmesi çok zaman almıştır. Aletlerinin geliştirilmesinde belki de dişler model vazifesi görmüştür. Her türden büyük hayvanın dişleri ona her zaman çok yararlı olmuştur, bu hayvanları hayatı pahasına yakalamış olabilir ve onu tehdit etmiş olan hayvanın gücünün bir kısmı ona hâlâ bu dişlerde saklıymış gibi gelir. İnsan bu dişleri, bir zamanlar kendisi üzerinde yaratmış olduğu dehşet hissini diğerlerine iletmek için, bir hatıra ve tılsım olarak taşır. Bu dişlerin vücudunda açtığı yaraların izlerini gururla sergiler; bu izler şeref madalyası değeri taşır ve o kadar revaçtadır ki çoğu zaman yapay olarak üretilir.

Böylelikle hem kendi dişleri hem de yabancı ve çok daha güçlü hayvanlarınkiler insanı çeşitli biçimlerde etkiledi. Doğaları gereği dişler vücudun gerçek bir parçasıyla bir alet arasında ortada bir yerdedir. Düşebilecekleri ya da vurup düşürülebilir olmaları dişleri alet olmaya daha da yaklaştırıyordu.

Dişlerin bariz nitelikleri, **pürüzsüzlük ve düzen**, iktidarın doğasına nüfuz etmiştir. Bu nitelikler iktidardan ayırt edilemezler ve iktidarın her tezahüründe saptanacak ilk şey bu niteliklerdir. Bu bağlantı ilkel araçlarla başlamıştır, ama iktidar büyüdükçe bu ilk nitelikler daha çok telaffuz edilir oldu. Taştan metale sıçrayış belki de artan pürüzsüzlük yönündeki en çarpıcı hareketti. Taş ne kadar çok cılalanırsa cilalansın, önce bronzdan sonra demirden yapılan kılıç çok daha pürüzsüzdü. Metalin gerçek çekiciliği başka her şeyden çok pürüzsüz olmasında yatar. Çağdaş dünyanın makine ve taşıtlarında pürüzsüzlük artmış ve aynı zamanda kullanımının pürüzsüzlüğü konuşulur hale gelmiştir. Dil bunu çok yalın bir biçimde ifade eder; 'herşey yolunda gitti, hiçbir pürüz çıkmadı' ya da 'pürüzsüz çalışıyor' gibi; bununla bir sürecin bütünüyle ve rahatça bizim iktidarımızın alanında olduğunu kastederiz. Modern yaşamda, pürüzsüzlükten yana olmak, daha önceleri uzak durulan alanlara kadar yayıldı. Evler ve mobilyalar, insanların uzuvları ve gövdeleriymiş gibi süslenirdi. Dekorasyon tarzları değişti, ama dekorasyon her zaman var oldu ve simgesel anlamını kaybettikten çok sonra bile inatla korundu. Günümüzde pürüzsüzlük evlerimizi, duvarları ve evlere koyduğumuz bütün nesneleri fethetti; süsleme ve dekorasyon küçümseniyor ve zevksizlik olarak değerlendiriliyor. İşlevden, düzgünlükten ve yararlılıktan söz ederiz, ama gerçekte zafer kazanan pürüzsüzlük ve onun gizlediği iktidarın prestijidir.

Modern mimarlık pürüzsüzlüğü düzenden ayırmanın ne denli zor olduğunu gösteren bir örnektir. Ortak tarihleri, dişler kadar eskidir. Öndeki bütün dişlerin bir örnekliği ve aralarındaki düzenli aralıklar pek çok farklı türden düzenlemelere model oluşturmuştur. Bugün varlıklarını doğal kabul ettiğimiz pek çokları, orjinal olarak bunlardan türemiş olabilir. İnsan tarafından yapay olarak yaratılmış olan askeri oluşumların düzeni mitte dişlerle bağlantılıdır. Topraktan çıkıveren Cadmus askerleri ejderhanın dişleri olarak dikilmişti.

Doğada, çeşitli otların düzeni ya da ağaçların daha katı düzeni gibi, görülebilecek başka düzen örnekleri de vardır. Ancak insan bunları dişleri gibi kendi içinde bulmadı; bunlar insanların yiyecekleri içlerine almalarıyla o kadar doğrudan ve kesintisiz bağlantılı değildi ve ayrıca bunları kullanmak ta o kadar kolay değildi. İnsanın dikkatini vurgulu bir biçimde dişlerin düzenine çeken, dişlerin ısırmak için kullanılmasıydı ve dökülmelerinin nahoş sonuçlara yol açması ise insanı bu düzeninin öneminin bilincine varmasını sağladı.

Dişler **ağzın** silahlı gardiyanlarıdır. Ağız gerçekten de bütün hapishanelerin prototipi olarak dar bir yerdir. Oraya giren her şey kaybolur; pek çok şey de hâlâ canlıyken girer oraya. Çok sayıda hayvan avını yalnızca ağzına aldığında öldürür, bazıları o zaman bile öldürmez. Ağzın bir avı beklerken açılmaya bu kadar istekli oluşu, kapanma, tek hamleyle kapanma kolaylığı, hapishanenin en korkulan özelliklerinden birini anımsatır. Ağzın hapishaneler üzerinde gizli bir etkisinin olduğunu vrasaymak yanlış olamaz. İlkel insan balinaların yanı sıra ağzına sığabileceği başka hayvanların da varlığını kesinlikle biliyordu. Bu korkunç mekanda, oraya yerleşecek zaman kalsa bile, hiçbir şey gelişemez. Kısırdır ve orada hiçbir şey kök salamaz.Ejderhaların ağzı fiilen yok edilince, insanoğlu onun yerine simgesel olarak alacak hapishaneler kurdu. İşkence odaları olarak kullanıldığı zamanlarda hapıshaneler pek çok açıdan düşman bir ağzı andırır.

Cehennem deyince, gözönüne aynı görünüm gelir. Öte yandan hapishaneler giderek son derece titizleşti. Dişlerin pürüzsüzlüğü dünyayı fethetti;

hücrelerin duvarları pürüzsüz hatta pencere deliği bile küçüktür. Mahkum için özgürlük sıkılmış dişlerin arasındaki açıklıktır ve bunlar artık hücresinin duvarlarıyla temsil edilmektedir.

Her şeyin geçmesi gereken **dar boğaz**, o noktaya kadar canlı kalanlar için nihai dehşet anlamı taşır. İnsanın düşlemi sürekli olarak içe almanın çeşitli aşamalarıyla meşgul olmuştur. Onu tehdit eden büyük hayvanların açılan çeneleri, düşlerinde ve hatta mitlerinde insanın arkasını bırakmamıştır. Bu çenelerin arasından geçilerek yapılan keşif gezileri en az onlar kadar tehlikeli olan denizdekilerden daha az önemli değildi.

Kimileri bütün ümitlerini yitirmişken bu canavarların ağzından alınıp çıkarılmış ve bu insanlar hayatlarının geri kalan kısmında canavarın diş izlerini taşımışlardır.

Av vücutta uzun bir yol izler ve yolda bütün özü emilir; geriye artık ve pis koku kalana kadar yararlı her şey alınır.

Her ele geçirme eyleminin sonunda bulunan bu işlem bize genel olarak iktidarın doğasına ilişkin bir ipucu verir.

" 'Güç' sözcüğü, etkisi bakımından doğrudan ve burada olan bir şeyi, iktidardan daha dolaysız bir biçimde zorlayıcı bir şeyi getirir akla. 'Fiziksel güç' deyişi, gerçekte aynı fikrin yalnızca daha açık bir ifadesidir; çünkü daha aşağı ve kaba dışavurumların içindeki iktidar, her zaman güç olarak daha iyi betimlenmiştir; örneğin avın yakalanıp ağza götürülmesi güç aracılığıyla gerçekleştirilir. Güç kendisine zaman tanındığında iktidar haline gelir, ama kriz anı, geri dönüşsüz karar anı gelince güç çıplak güç haline geri döner. İktidar daha geneldir ve güçten daha geniş bir uzam üzerinde işler; iktidar çok daha fazlasını içerir, ama daha az dinamiktir. İktidar daha törenseldir, hatta belirli bir sabır ölçüsü vardır Güç ve iktidar arasındaki ayrım kediyle fare arasındaki ilişkiyle çok basit bir biçimde örneklenebilir.

Kedi, gücü, fareyi yakalamak, onu ele geçirmek, pençelerinin arasında tutmak ve nihai olarak da öldürmek için kullanır. Ama fareyle **oynarken** bir başka etken daha vardır. Kedi farenin gitmesine izin verir, biraz kaçmasına, hatta arkasını dönmesine fırsat tanır; bu süre boyunca fare artık güce maruz değildir. Ancak hâlâ kedinin iktidar alanının içindedir ve her an tekrar yakalanabilir. Derhal uzaklaşırsa, kedinin iktidar alanından kaçar; ama, artık ulaşılamayacak olduğu noktaya varana kadar hâlâ kedinin iktidar alanının içindedir. Kedinin egemen olduğu uzam, fareye yaşattığı umut anları, bir yandan da bütün bu zaman zarfında onu yakından izlemeyi sürdürmesi ve onu yok etmeye gösterdiği ilgiyi ve yok etme niyetini asla elden bırakmaması; bunların hepsine, yani uzam, umut, dikkatle izleme ve yok etme niyetine gerçek iktidar gövdesi, ya da daha basit bir biçimde, iktidarın ta kendisi denebilir.

Bu yüzden, gücün aksine, iktidara içkin olarak uzamda ve zamanda belirli bir genişleme vardır. Daha önce ağzın, hapishanenin bir prototipi olduğunu öne sürmüştüm. Her durumda, bu ikisi arasında, güçle iktidar arasındaki ilişkiyi örneklemeye hizmet edecek bir ilişki vardır. Bir kez düşmanın ağzına girince, kurbanın hiçbir umudu kalmaz çünkü manevra yapmak için ne zamanı ne de yeri vardır. Bu iki bakımdan hapishane ağzın bir uzantısı gibidir. Tıpkı kedinin gözünün önündeki fare gibi, tutsak biraz ileri geri yürüyebilir, gardiyanlarına arkasını dönebilir; önünde, kaçmayı ya da serbest bırakılmayı umacağı zamanı vardır. Kapatıldığı hücrenin bulunduğu hapishanenin bütün mekanizması onun yok edilişine ayarlanmış gibidir ve bu mekanizma fiilen işlemekte değilken bile tutsak bunun her zaman bilincindedir."

Bu uzun aydınlatıcı alıntılardan sonra şunları söyleyebilirim.

İnsan, özgürlüğü önce kendi içinde yaratıyor. Her türden olumsuz koşullanma-kuşatılma içinde, direnen insan özgürleşiyor. Direnen insan, bir anlamda yaşamla oyun oynuyor; çünkü hep öğrenmek istiyor, merak ediyor. Bu nedenle özgürlük sürecine bağlanıyor.

"Biz susuyorsak, dostlar, niye konuşsun toprak?
Açmıyorsak ağzımızı, dağlar neden dile gelsin?
Niçin hesap sorsun gök, niye sahip çıksın ırmak
biz anısını ve acısını unutursak ölülerimizin?"

Bize böyle sesleniyor Kemal ÖZER, özgürleşme sürecine bağlanarak.

Dostlarım, yaşamı yaşam uğruna güzelleştirenler ancak sonuna kadar direnebiliyor; ölüme, yılgınlığa ve tükenmişliğe meydan okuyarak.

Şimdi insani değerler adına bu sürece sahip çıkanlardan Afşar Timuçin de şöyle sesleniyor bize;

" DUVAR
Duvarlarda saçların çiçeklenir
Seni alır kendine çeker uykum
Geceler başladı mı yorgunum uykusuzum
Düşlerimde birileri seslenir
Kapılar üstüme kilitlenir
Işıkları söndürmezler bütün gece
Sabahlara kadar yorgun adamlar
Kapatılmış sancılarda titreşir
Çağlar anlatmış seni çağlardan anlamışım
İstemem yalnızlığıma umut eklenmeyecek
Arayacak çoğalacak yürüyecek çağlara
Prangalar inleyecek-yanılmışım yanılmışım

yaprak bilmiyor bunu

ipek böceği bir kelebek olacak
ama bunu bilmiyor, bilmiyor bunu.
goncalar solmadan önce açacak
ama neden bunu bilmiyor gonca.
manolya solacak koklanmasa da
manolyaya bunu biri anlatmalı.
gündoğumu dönecek günbatımına
bunu bilmiyor alacakaranlık,
bilmiyor bunu çiy ve yağmur.
eylül coşkunun diğer adı
ama bunu bilmiyor yaprak,
yaprak bilmiyor bunu.

Nevzat GÜRMEN

Seslensem geri gelmez bir daha
O en yakın yerde yitirdiğimiz
Bende çoğalan yenilmez tutkuyu
Örtemez kapansa bütün kilitleriniz"
Yine bir başka şiirinde sürdürüyor bu inadını.

"İNANÇLI BİR SAVAŞÇININ TÜRKÜSÜ
Kendimi hiç akşam olmayacak
Birgün doğumu için saklıyorum
Yasak artık bana çaresiz kalmak
Yasak bana bocalamak
Olmayanda eriyip gitmek yasak bana

Yasak bana geceysem gündüzmüşüm gibi
Bir gülpembeliğinde kendimi uyumak
Zor bir şeyi umduğumu biliyorum
Yasak bana tükenmişi korumak
Her çeşit umutsuzluk yasak bana
Durmuşum umudumu sürüyorum

Bir ağaç altında göğü seyrediyorum
İçimde ne ölüm ne yaşam korkusu var
Korku bütün yasak bana yasak bana bitmişlik
Bütün yol kavaşkalarında dönemeçlerde
Kendimi bir namlu gibi dosdoğru çiziyorum.

Afşar Timuçin hocamız, kendi yüreğinin kabuğunda yaşamıyor.

Şimdi de Nazım Hikmet sesleniyor bize.

"Düşmesin bizimle yola
evinde ağlayanların
gözyaşlarını
boynunda ağır bir
zincir gibi taşıyanlar!
Bıraksın peşimizi
kendi yüreğinin kabuğunda yaşayanları!"

(Devam edecek)

ÜNİVERSİTE KONUSUNDA KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

Canın biraz sıkkın gibi. Gene öğrencilerin mi bir densizlik etti? Ay sonunu getirmekte güçlük mü çekiyorsun? Kitaplarını yıllardır doğru dürüst yayımlanamaması mı sıkıyor canını? Neyin var senin?

- İsteyen istediği kadar densizlik edebilir. Ay sonunu zor getirmek benim en eski işim. Babam üç aylığını alıp bana verirdi, ben üç ay bata çıka, kendim de ona bir şeyler ekleyerek, yaşam savaşı verirdim. Kitaplarımı artık umursamıyorum.

- Pekiyi, ne var?

İki şey canımı sıktı. Bir üniversitede gençler şenlik düzenlemişler. İki konuşmacı düşünmüşler. Biri ben. Program yapılmış. Son dakikada öbür arkadaşın konuşmasına izin verilmemiş. *"Bir önceki konferans suya düştü, bugün sizinle ikinci toplantımızı yapmış olacaktık, birinci toplantımızı yapıyoruz"* dediler. Öğretim üyelerinin konuşturmadığı kişi bir başka öğretim üyesi. Bir bilim adamının bir başka bilim yuvasında konuşması hem kendisi için hem o bilim yuvası için onurdur. Ben konuşma yapmak için üniversiteye girerken kapı bekçileri dışarıdan beni dinlemeye gelen gençleri *"öğrenci değilsiniz"* gerekçesiyle geri gönderdiler. Derken bugün de gazetelerden birinde şöyle bir haber okudum. Belediye başkanı 2002 yılında maiyetindeki üç profesörü Haliç'de denize sokacakmış. *"Haliç'de üç profesör yüzecek. Bilmiyorlarsa öğrensinler. Artık Sütlüce'den Feshaneye mi tersine mi, bilmem. Bu bir emirdir"* diyor başkan. Profesörlerin belediyede teknisyen olarak çalışmaları ve başkandan emir almaları bana pek garip geldi. Bu iki şey etkiledi beni.

- Bilim adamı bilim ortamında olmak gerekir, teknik adam olmak bir profesörün işi olamaz. Böyle mi demek istiyorsun?

- Elbette. Milletvekilliği yapan, bakanlık görevi alan bilim adamları bile benim kafama ters gelirken... Başkan bey buyruk veriyor, ben anlamam arkadaş diyor, iki yıl sonra Haliç'de yüzeceksiniz, artık ne yöne yüzerseniz, ben orasına karışmam...

Profesörler bundan tedirgin olmuşlar mı?

Hiç sanmıyorum. Herhangi bir tepki göstermedikleri belli. Öyle bir şey olsa...

- Adamlar razı olduklarına göre. Herkes senin gibi enayi mi dört yüz seksen milyona talim etsin. Kimbilir onların maaşları ne kadardır? Zaten, pekçoğu dışarıda düzenini kurmuş durumda. Devletin verdiği maaş cep harçlığı oluyor. Sen de, zavallım, ek ders ücreti denilen o komik parayı bile doğru dürüst alamıyorsun!

- Ne desen haklısın. Biraz daha konuşursak suçlu düşebiliriz. Sen bana çıkışabilirsin: *"Budala, ne yapmak istiyorsun, elbette insanlar bir yerlerden bir şeyler alacaklar ki karınlarını doyursunlar. Senin yaptığın yanlış, sen bir kötü örnekten başka bir şey değilsin. Sana yapılan önerileri aptal gibi geri çevirdin. Yalan mı?"* Böyle diyebilirsin bana. Senin bu sözlerin beni etkilemez. Çünkü ben bir bilim adamının yalnızca ve yalnızca bilim adamı olarak çalışması gerektiğine inanırım. *"Kalan vakitlerimde başka işler yapıyorum"* gibilerden bir savunmaya benim aklım yatmaz. Bilim adamının boş vakti olur mu? Bir öğretim üyesi haftada en çok altı saat ders vermelidir. Gelişmiş ülkeler ölçüsü budur. Biz on saate kadar yükümlüyüz. Ben bu yıl on beş saat ders veriyorum. Çok. Kalan zaman denilen şey bizim kendimizi yetiştirme zamanımız.

- Profesör olduktan sonra kendini yetiştirmek diye bir sorun kalıyor mu?

- Kimilerine göre kalmıyor. Birinden sözediyorlardı, profesör olduğu gün kitaplarını evin dışına atmış. Böyle bir adam için boş vakit denilen şey ancak kafaya göre takılma vakti olabilir. Kendini yetiştirmek dediğimiz şey mezara kadar sürecek bir sorumlulukla ilgilidir. Emekli olduğumuz gün sorumluluğumuz bitecek mi? Hayır. Ben artık her şeyi bir yana bıraktım, bundan sonra bahçemde çiçek yetiştireceğim diyebilir mi bir bilim adamı. Emekli bilim adamı dediğimiz kişi bilgisini ve deneyimlerini genç kuşaklara iletmeyi sürdüren kişi olacaktır. Öğrenmek, hep öğrenmek ve hep düşünce üretmek, bizim işimiz bu.

- Sen ne çok çalışırdın değil mi vaktiyle? Şimdi gönlün kırık diye mi o kadar çalışmak istemiyorsun?

- Hayır, gönlüm kırık diye değil. Bundan sonra büyük çalışmalar yapmayı pek düşünmüyorum. Gene de belli olmaz. Şimdi daha az çalışmam ya-

şımla ilgilidir. Altmışı geçmiş birinin hiç yerinden kalkmadan on altı saat çalışması olası mı? Şimdi artık çok çabuk yoruluyorum. Hastalıklar, üzüntüler, gönül kırıklıkları da etkiliyor olabilir. Ama onların etkisi en zor durumlarda bile sınırlı olur. Sen çalışmaya alışıksan ne yapar yapar kendine vakit ayırırsın. Benim arkadaşlarım derler ki Afşar'ın bir özelliği var, çalışmak için özel koşulların oluşmasını beklemiyor, en güç koşullarda bile çalışabiliyor. Ama belli bir yaşa geldiniz mi artık gücünüzü iyi kullanmak zorundasınız. Öbür türlü kalakalırsınız, yapabileceğinizi de yapamazsınız. Yani kendinizi zorlamamanız gerekir.

- Zaten o yaşa kadar ne yapmışsan yapmışsındır, değil mi?

- Hem evet, hem hayır. Kant'ı düşünelim. Kant en önemli yapıtlarını yaşlılığında yazdı. Ama önceki yapıtları da *olsa da olur olmasa da olur* şeyler değildi. Zaten, hep biliriz, insan yaşlandıkça öğrenme gücünü yitirir, ama öğrendiklerini öğrenmiştir, onlardan yararlanacaktır. Öğrenmeyi geç zamanlara bıraktınız mı yaşamınızın geç zamanlarında verimli olamazsınız.

- Evet, haklısın, bu iş çaba işi...

Yalnızca çaba işi değil, biraz da yürek işi. Dünyada ve ülkemizde *gösterdiğin çaba oranınca başarılı olursun* gibilerden bir kural geçerli olsaydı her şey çok kolaydı. Çaba gösteren kişi, göze batan kişidir, engellenmesi gereken kişidir, onu ne yapıp yapıp denetlemek gerekir, sürüden ayrılmanın bir karşılığı olmalıdır falan. Çaba gösterirken bir başka çabayı da göze alacaksın. Savaşım dediğimiz şey...

- Bu bir zorunluluk mu?

- Zorunluluk durumuna gelmiş bir saçmalık. Yükselen otları keserler, hepsi bir boyda olsun diye. İnsanı ot durumuna indirgemek değil mi bu?

Evet, öyle.

- Bizde vaktiyle yani Demokrat Parti döneminde bir lise açma modası vardı. Okul var mı öğretmen var mı araç gereç var mı demeden açılan liseler uzun süre cehalet yuvaları olarak iş gördüler. İlke şuydu: *biz açalım da, ileride düzelir.* Şimdi de bir üniversite açma heyecanı başladı. Önce devlet başlattı bu heyecanı, şimdi de *"vakıf"* adı altında özel kişiler ya da kuruluşlar sürdürüyor. Bakıyorsunuz bir binanın üstüne bir üniversite levhasını asıvermişler. Üniversite olmak kolay şey mi?

- Sana da bir iki öneri geldi değil mi o "özel" üniversitelerden?

- Doğaldır. Ama biz inanmadığımız bir işi para hevesine yapmak gibi alışkanlıkları olan insanlar değiliz. Ben dünyanın bin türlü güçlüğüyle boğuşurken ve öğrencilerimden büyükçe bir bölümünün bir şey öğrenmek diye bir kaygısı yokken görevimi elimden geldiğince iyi yapmaya çalışıyorum. Ama üniversite böyle olmaz. Oradan iki kişi getir öbür yandan üç kişi, üç tane bölüm aç, haydi bakalım eğitim yaptırıyoruz. Sonra, hani burada toplumsal eşitlik ne oluyor? Bir hadis var, der ki: *"Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?"* Bizim buna yanıtımız şu mu olacak: *"Olur, bal gibi olur, parası varsa neden olmasın?"*

Sen buralarda, bu yeni *"özel"* üniversitelerde yeterli eğitimin yapılabileceğine inanıyor musun?

- Elbette inanmıyorum. Üniversite bir bütündür. Bir üniversite doğa bilimlerinden insan bilimlerine kadar uzayan bir genişlikte bütün bilim alanlarını içine alacaktır, almalıdır. O ayrıca bir felsefe fakültesini kendinde barındırmalıdır. Bilgi bir bütündür. Bir üniversitenin çeşitli bölümleri arasında *yöntem geliştirmek* açısından *geniş çerçeveli bir iletişim ağının kurulmuş olması* gerekir. Bizde olduğu gibi her bölüm kendi içinde bir cumhuriyet olursa ondan kimseye hayır gelmez. kaldı ki bizde bir bölümün içinde de özerk devletçikler vardır. Her üniversitenin, her gerçek üniversitenin bu yüzden bir kişiliği vardır. Şu üniversitede şu anlayışın bütün birimlerde geçerli olduğunu görürüz.

- Araç ve gereci de düşünürsek üniversite gerçekte çok masraflı bir kurum değil mi? Olağan koşullarda özel kişilerin ya da kurumların bu yükü yüklenmemesi gerekmez mi?

- Üç alanda özel etkinlik olmamak gerekir: eğitim, sağlık ve ulaşım. Bu üç alanın ticareti yapılamaz, yapılmamalıdır. Cilası çok iyi çekiliş özel sağlık kurumlarında kimlerin başına neler geleceğini bilemezsiniz. Özel eğitim kurumları da öyledir, bu kurumların cilası yerindedir. Ama kimse çok az bir kazanç için büyük bir yükü omuzlamak istemez. Kazanç büyüdüğü zaman da eğitim yeterince gerçekleşmiyor demektir Çünkü gerçek eğitim çok pahalıdır. Düşünün, üniversite açıyorsunuz, yeterli kitaplığı yok. Ben Montréal Üniversitesi'nin Felsefe Fakültesi'ni bitirdim. Bizim üniversitenin tepesindeki o kocaman kule kitap saklanılan yerdi. Türkiye'de çıkmış kitapların bile bazılarını bulabiliyorduk. Felsefenin temel kitapları zaten o kulede vardı. İstediğiniz kitabı asansörlerle kuleden indirirlerdi, bu işlem en çok on dakika sürerdi. Günde kırk tane kitap isteseniz kimse hayır demezdi. Bilmem anlatabiliyor muyum?

- Ne kadar rahat çalışıyordunuz kim bilir?

- Hem de nasıl? Ben orada okuduğum yıllar içinde tek bir hocamızın *bir gün olsun derse gelmemek* gibi bir rahatlık içinde olmadığını gördüm. Bırak bir gün derse gelmemeyi, her öğretmen dakikası dakikasına derse gelirdi. Sabahın sekiz buçuğundan öğlene kadar ders görürdük. Yarımda

dershaneden çıkıp kütüphanenin yolunu tutardık. Bir kitap verir öbürünü alırdık. Akşama kadar kitaplıkta çalışır, akşam evin yolunu tutardık. Ertesi gün gene aynı. Hangi sınıfta olursan ol, bir sömestr başarısız oldun mu atarlardı. On altı dersten üçünü bütünlemeye bırakabiliyorduk, dört oldu mu son sınıfta da olsan kapıyı gösteriyorlardı. Üstelik iyi de para veriyorduk.

- Bence de bir üniversitenin en önemli sorunlarından biri geniş bir kitaplık oluşturmaktır.

- Kitaplık elbette çok önemli. Bazı bölümler için araç ve gereç. Tümü için bilim adamı niteliğinde öğretim üyesi. Yarım yamalak eğitim yaptırırsanız bunu insanlar öder, toplum öder. Gazetelerde kaç kere okumuşsunuzdur, doğar doğmaz aşırı oksijen verilen bebeklerin nasıl kör edildiğini. Çoğumuzun gözünden kaçmış olabilir, çok önemli bir olay yaşandı bundan bir süre önce. Bir erkek çocuk tecavüze uğruyor. Tecavüz doktor raporuyla kesinleşmiş. Tecavüz gerçekleşmişse bunu dayının yapmış olması gerekir, başka olasılık yok. Dayı utancından elektrik direğine tırmanıp intihar ediyor. Sonra nasıl oluyorsa bilen biri yeniden olayı inceliyor ve çocuğun tecavüze uğramadığını bildiriyor. Tecavüz gerçekleşmiş raporunu veren bayan doktor rahat. Diyor ki: *"Vallahi ben bu konuda acemiyim, bu tür vakalardan ya iki tane görmüşümdür ya üç tane. Dolayısıyla yanlış görmüş olabilirim."* Gazetedeki açıklamalardan anlıyoruz ki sorun bir yanlış görme sorunu değil bilgi eksikliği sorunu. Bunlar görünenler. Bizim, biz felsefe adamlarının yanlışlarımız bilinçlerde ne gibi yaralar açıyor, bunu hiç düşündük mü?

Nicelik arttıkça nitelik azalıyor mu?

Doğal olarak. Kendiliğinden. Meslek sahibi yetiştirmek pek o kadar güç bir sorun olmayabilir. Ama bilim adamı yetiştirmek zor iştir. Bilim adamı adayını seçmek zor iştir. Onu canını çıkaracak biçimde çalıştırarak yetiştirmek daha da zor iştir. Ona bilim adamı ahlakı vermek (tüccar ahlakı değil) daha daha da zor bir iştir. Bunlar ancak *tam teşekküllü* bir üniversitede gerçekleştirilebilir. Bizim üniversitelerimizde pekçok alanda çalışma yapılmıyor. Geçenlerde öğrencilerimizden biri sordu: *"Ben de sizin gibi estetikçi olmak istiyorum, nereye gitmeliyim, nerede çalışmalıyım."* Yanıtım onu korkuttu. Dedim ki: *"Bu ülkede estetikçi yetiştiren bölümler yoktur, bu yüzden estetikçi olmak istiyorsan kendi kendine çalışacaksın. Bazı felsefe bölümlerinde estetik dersi gösterildiği olur, bu da ancak ders gösterme düzeyinde gerçekleşir."* Ayrıca ona estetikçi olmadığımı, yazgının sürüklemesiyle bilgi kuramcısı olduğumu söyledim.

- Pekiyi, ne olacak böylece...

- Hiçbir şey olmayacak. Teknisyen düzeyinde çalışacak olanlar iş başa düşünce bir takım yanlışlar yapa yapa doğruyu bulacaklar. O hekim (belki birkaç yıl içinde) tecavüze uğramışla uğramamışı birbirinden ayırmayı öğrenecek. Bizim alanımızda yalnış bilinç oluştu mu onu onarmak zor olur. Bizim alanımızda durum biraz daha umutsuz. İnsan bilimlerinde atarsan tutturursun. O kolaylığımız var. Nasıl olsa karşındaki adamlar senın kadar da bilmiyor. Böylece ne oluyor? Diplomanın önemi kalmıyor, inandırıcılığı olmuyor.

- Üniversite açmak işten değil artık...

- Elbette. Üniversite açmak kolay da üniversiteyi üniversite yapmak zor.

- Suçlu mu arayalım?

Toplumsal sorunlarda suçlu aradın mı bulursun da işin altını biraz kurcaladın mı bütün bir toplumun suça katılmış olduğunu anlarsın. Demokrat Parti'nin lise açma döneminde o sözde liseye kavuşan yerleşim anlanları nasıl sevinçler yaşarlardı. Demezlerdi ki her açılan lise insan yetiştirmekte bir kan yitimidir. Çünkü kısa erimli çıkarlar sözkonusu. Bir kente üniversite açtınız mı o kent palazlanıyor, bir yanıyla üniversiteyi istemez gibi yapsa da para çarşıya akmaya başlayınca yüzler gülmeye başlıyor. Adam bir yandan *"İyi ama kızlarla erkekler sokakta öpüşüyorlar"* derken öte yandan cebine girecek paraya bakıyor. Gönder oraya bizden birilerini. Şöyle kapısına üniversite levhası asılabilecek birkaç bina nasıl olsa bulunur. Gel oğlum, gel kızım, sen önce master'ını yap, sonra... Derken orada bize uygun bir düzen kuruluveriyor.

- Bu kurumlar bugün acele kuruldular, ama bunlar ileride kendilerini geliştirecekler desek yanlış mı olur?

- Elbette yanlış olur. Bir şey nasıl kurulduysa öyle gider. Bir yeri bana kurdurursanız orada benim kendime göre bir düzen kurmam olağandır. Oraya kendi kafamda adamlar almam doğaldır. İyi iyiyi çeker, kötü kötüyü çeker. Hiçbir kötüden iyi doğmaz, hiçbir iyiden kötü doğmaz. Bir kurumu kötü kurduysanız zamanla onun kötülüklerini daha da kurumlaştırırsınız. Bugün pekçok yüksek öğretim kurumu çalakalem kurulmuştur, siyasal kaygılarla kurulmuştur, siyasi öngörülerle oluşturulmuş ve geliştirilmiştir. Bizden olsun da kim olursa olsun formülü yalnız üniversitelerde değil tüm toplum kurumlarında (kamu ya da özel) geçerlidir.

- Zamanla düzelme olsa bile...

- İki yüzyıl sonra neyin neye dönüşeceğini elbette bilemiyiz. Ama bu gibi konularda iki yüzyıllık bir gecikmeyi göze almak kolay mı?

- Kolay değil. Haklısın. Pekiyi ne yapmak gerekir?

Tartışılması gereken de bu değil mi?

BİLİMSEL IRKÇILIK VE BİLİM İNSANININ TOPLUMA KARŞI SORUMLULUĞU ÜZERİNE

H. Tuğrul ATASOY

Düşünün, Asya'nın içlerinde Çin'de bundan 300 yıl önce yaşayan bir bilim insanısınız. Yaz erken gelmiş ve hava da mevsime göre çok sıcak. Kuzeyli kabileler gelerek dağdaki eriyen büyük miktarda karın ve buzulun yarattığı bir toprak kaymasından sonra ortaya garip bir yaratığın çıktığını ve bu yaratığın ne olduğunu bilmediklerini söylüyorlar. Orada uzun burunlu kocaman iki dişi olan kocaman kulaklı dev bir yaratığı yarı beline kadar toprağın içinde gömülü şekilde bulduklarını ve bulduklarında yaratığın ölü olduğunu anlatıyorlar size. İlk şok atlatıldıktan sonra bu yaratık parçalanırken midesi yarılıp açıldığında hâlâ taze çam ve köknar dalları olduğunu söylüyorlar, sanki bu yaratık birkaç gün önce ölmüş gibi. Bu yaratığın dev bir yeraltı sıçanı olduğunu, dişlerini kullanarak yeraltında yaşadığını ve bir şekilde doğal afet sonucu istemeden yeryüzüne çıktığında ise alışık olmadığı yeryüzü şartlarından dolayı ölüp gittiğini düşünmemeniz için hiçbir neden yok. Çinli bilim insanları o zaman kuzeyde yaşayan yöre yerlilerinin anlattıkları kadarı ile yazın eriyen buzullardan çıkan bu garip yaratıkların varlığından haberdar olduklarında aynen böyle düşünmüşler. Onyedinci yüzyılda yaşayan Çin İmparatoru K'ang-his'ye atfedilen bir kitap vesilesi ile öğreniyoruz bu yorumu. 1846 yılına dek Batı bu dev yeraltı sıçanları yani mamutlar hakkında efsaneler dışında birşey bilmiyormuş. Üstelik modern paleontoloji bir bilim dalı olarak kabul edilip evrim teorisi ortaya atılana dek 17. yüzyıldaki Çinlilerin mamutlar hakkındaki yorumlarından daha nesnel ve daha akılcı bir yorum da ortalarda yokmuş zaten. (1) O zamanki Çinliler eldeki verilerle hiç olmazsa efsanelere inanmak yerine en doğru olanı yapmışlar ve bu dev yaratıkların varlıkları ve de ne oldukları ile ilgili doğal bir açıklama yapmaya gayret etmişler.

Ama kimi insanlar elinde bilim her zaman insanlık için daha doğruya ve daha yararlıya doğru yol almıyor. Değil binlerce yıl önce ölen mamutlar için, bu yüzyılda aynı havayı soluduğu diğer insanlar için bile asılsız efsaneler ve hurafeler ışığında hâlâ bunları haklı çıkarmaya çalışarak üstelik bu nesnellikten uzak boş çabalarına bilimi de alet ederek güya bilimsel görüşler üretmeye çalışanlar var. Sosyolog Charles Murray ve psikolog Richard Hernsetin'ın birlikte yazdıkları şu ünlü "Çan Eğrisi" adlı kitabı anımsıyor insan ister istemez. Yazarlar, Amerika'da yaşayan siyahların, genelde düşük sosyo-ekonomik seviyede olmalarına neden olan etkenin, siyahların zeka düzeylerinin genel ortalamadan düşük olması olduğunu öne sürüyorlar. Çünkü, yazarlar yaptıkları incelemelere göre siyahların IQ ortalamalarını beyazlardan 15 puan daha düşük bulduklarını iddia ediyorlar Yani siyahların yüzyıllarca süren kölelik, ayırımcı politikalar sosyo-ekonomik ve kültürel eşitsizlikler nedeni ile düşük sosyoekonomik koşullara mahkum edilmediklerini, tüm sorunun onların genetik olarak daha düşük zekalı olmalarından kaynaklandığını öne sürüyorlar. Yazarlar ayrıca, IQ testinin, sosyal, etnik, ırk ya da ekonomik koşullara göre değişim göstermeyen nesnel bir ölçüt olduğunu -halen bu konuda süren tüm tartışmalara rağmen- tartışmadan kabul ediyorlar. Yazarlarca daha bir çok sav ileri sürülüyor. Kitap içinde öne sürülen çözüm önerisi daha da ilginç. Yirmi yıldır sürdürülen sosyal yardım programlarının değiştirilmesini yardımların, genetik olarak doğuştan zeka seviyeleri düşük olan, suça eğilimli (yazarlara göre amerikalı siyahlar gibi) insanlara değil doğuştan iyi ve daha üstün zekalı olan insanlara (yine yazarlara göre amerikalı beyazlar gibi) verilmesini öneriyorlar. Sürsünler neyapalım yani diyebilirsiniz. Nasıl olsa başka bilim insanları karşıt fikirlerle ve bu fikirler doğrultusunda yapacakları çalışmalarla bu fikirlerin sahiplerine uygun ve gerekli yanıtı verirler diye düşünebilirsiniz. Ama bu o kadar basit değil. Bilim insanları içinde yaşadıkları toplumdan tamamen bağımsız olarak yaşayabilen bireyler değil. Onların da inançları ve ön-

yargıları var. En önemlisi de hem bilim insanları hem de çalıştıkları bilimsel kurum ve kuruluşlar toplumda ancak bir yerlerden maddi ve manevi destek alarak ayakta durabilir. Kısacası ne tüm bilim insanları ne de tüm bilimsel kurum ve kuruluşlar doğaları gereği her türlü önyargıdan arınmış tamamen nesnel ve de etik kurallar içinde çalışıyor ve de bilim üretiyor olamaz. Ama artık öyle bir bilim ve bilim insanı mitimiz var ki neredeyse o kişiler ya da kurumlar bize ne söylüyorlarsa, ne sunuyorlarsa, sorgusuz sualsiz almak ve baş tacı etmek zorunda kalıyoruz. Geriye bir tek umut kalıyor; toplumu ilgilendiren hassas noktalarda konuya daha nesnel ve etik olarak daha duyarlı yaklaşan bilim insanları ve kuruluşların kimi yanlışları vaktinde görüp doğruları saptayıp toplumu zamanında uyarabilme şahsına sahip olabilmeleri, işte tek umut bu. Çoğu kez tek bir cılız sesin söylediklerinin doğruluğunun ancak yıllar sonra anlaşılabildiğini ve uzman görüşünün her zaman ilk hali ile doğru çıkmadığını düşünürsek, yalnızca bu umut ile yanlı ve yanlış bilim insanları ve bilimsel iddiaların neden olacağı bireysel ve toplumsal zararlardan her zaman kolayca kurtulamayacağımızı görebiliriz. Yine "Çan Eğrisi"ne ve sonuçlarına dönersek yukarıda yazılanları destekleyen bir süreci hemen görebiliriz. Yazarların iddiaları bilimsel çevrelerde kimilerince savunulup çoğu bilim insanlarınca da eleştirilip doğruluğu tartışılırken, Amerikan Yüksek Mahkemesi bir oy farkla yirmi yıldır uygulanan, okullara, işyerlerine kabul edilmede, sosyal yardımlardan yararlanmada azınlık gruplarına öncelik tanınmasını öngören bir yasanın (Affirmative action yasasının) anayasaya aykırı olduğuna karar vermiş. Zaten seçim vaadinde yer alan bu yasa değişikliği ile ilgili tartışmaların sürdüğü bir sırada "Çan Eğrisi" adlı kitabın ortaya çıkması, kitabın zamanlaması ve bunca gürültü koparması ilginç! (2)

Bu kitaptaki fikirler yeni değiller yazarlar kendi öncüllerinin izinde gidiyorlar aslında. Örneğin 19. yy. sonlarında R.M. Bache zenci, beyaz ve kızılderililere algılama hızı testleri uygular. Algılama hızı açısından en kötü sonuçlar beyazlara en iyi sonuçlar ise kızılderililere ait bulunur. Ancak sonuçlar beyazların daha çok düşündükleri için ve tabii ki daha zeki oldukları için testte daha ağır kaldıkları şeklinde yorumlanır. (3)

Lewis Wolpert'in "Bilimin Doğal Olmayan Yapısı" adlı kitabında bilimsel ırkçılığın ya da öjenizmin tarihi ile ilgili ilginç bilgiler buluyoruz. 1883 yılında Charles Darwin'in kuzeni olan Francis Galton, "eugenics" diye bir kavram atar ortaya. Yunanca'dan gelen bu kelime "doğuştan iyi" anlamına gelmektedir. Öjenizm, daha uygun ırkların ya da soyların daha az uygun olan ırklar üstünde üstünlük sağlaması için daha uygun ırklara daha uygun koşullar sağlamak yolu ile insan soyunu geliştirme bilimi olarak tanımlanır. Bu fikirler kısa sürede yayılarak yazar Bernard Shaw'dan psikolog Havelock Ellis'e değin taraftar bulur. Dahası Amerikalı Charles Davenport öjenizmden etkilenerek 1904'de Carnegie vakfını ikna eder ve insan evrimi çalışmaları amacı ile "Cold Spring Harbor" laboratuvarlarını kurdurur. Devanport burada yaptığı soyağacı çalışmalarına dayanarak belirli ırkların gerizekalı olduklarını bulur. Amerikan nüfusunun göçmenler yüzünden giderek daha kısa boylu, daha koyu tenli, suç işlemeye daha eğimli bir hale geleceğini düşündüğünü söyler. Çözüm olarak da negatif öjenizmi benimser. Yani kötülüğün üreyip çoğalmasının önüne geçmek için genetik olarak hatalı gördüklerinin üremesini önlemeye çalışır. (Ayrıca bir de pozitif öjenizm görüşü var. Pozitif öjenizm de ise "üstün" niteliklere sahip olduklarına inanılan bireylerin -"üstün olmayanlarla" karışmadan- doğurarak çoğalmaları fikri savunulur.) O dönemlerde öjenizme destek veren bilim insanları arasında Fisher, Haldane, Huxley, Castle ve Morgan ve Jennigs gibi önemli isimler de yer alır. 1930'lara gelindiğinde neyse ki Huxley, Haldane, Hogben, Jennigs ve diğer birçok biyolog bu öjenizm çılgınlığının karşısında tavır alıp iddiaların birçoğuna tepki göstermeye başlar. Ancak geç kalınır. Çünkü bu dönemde negatif öjenizm yaklaşımı ile 1907-1928 yılları arasında yalnızca A.B.D.'de hepsi de "gerizekalı" oldukları ileri sürülen yaklaşık 9000 kişinin kısırlaştırıldığı sanılıyor. Ayrıca artık bu öjenik fikirler bir çok önemli isim üzerinde etkili olur örneğin ünlü hayvan davranış bilimci Konrad Lorenz'in bazı fikirleri öjenizmden doğrudan etkilenir ve de 1933 yılında Hitler'in bakanlar kurulu Öjenik kısırlaştırma kanununu çıkarır. (4) Gérard Huber, Tübitak Popüler Bilim Kitapları tarafından yayımlanan "Bilim ve İktidar" adlı kitabın "Genetik, Etik ve İktidar" adlı bölümünde psikometrinin gelişimini ve "IQ" kavramının oluşumunu kısaca özetledikten sonra şunları yazıyor; *"Daha sonra özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde IQ'nun psikolojik metodlara yaslanmasına karşın- biyolojik kalıtım çerçevesinde görülmesi yönünde bir eğilim tedricen ortaya çıktı. H. H. Goddard, L.R. Terman ve R.M. Yerkes'in teorileri silahlı kuvvetlerde, iş dünyasında ve okullarda uygulandı ve bir "kalıtımsal zeka" varsayımına yaslanan bütün bir ayrımcı argümanlar yığını geliştirildi. "Kalıtımsal Zeka" Amerika Birleşik Devletler Hükümetinin politikalarını o denli etkilemiş bir ideolojidir ki, 1924 yılında Kongre'de tartışıldıktan sonra geçen kararlar sözümona bilimsel olan bir ırkçılığa dayandırılmıştır. Ay-*

nı ideoloji, belli ülkelerin temsilcilerinin orduda ve başka yerlerde yaptıkları IQ testlerinin sonuçlarına göre göçmenlerin kabulune kota koyan ünlü Göçmen Kısıtlanması Yasası'nın çıkarılmasından da kısmen sorumludur.

Psikometrik testlerin ideolojik kullanımı gayri ahlaki davranışlara yol açtı. Virginia eyaletinde zeka özürlü olduğu "saptanan", yani Stanford-Binet zeka testinin uygulanmasıyla 7, 8 ya da 9 zeka yaşının altında olduğu ortaya çıkan yetişkinlerin kısırlaştırılmasını yasallaştıran bir yasa ancak 1972 yılında iptal edildi. Aynı durum İndiana ve yaklaşık otuz eyalette daha geçerliydi." (5)

Öjenizm tamamen gözden düşmez sonraları örneğin davranışçı psikoloji ekolünün önde gelen isimlerinden B. F. Skinner ve sosyobiyoloji adlı bilim dalının kurucusu sayılan Edward O. Wilson'unda içlerinde bulunduğu kimi bilim insanları öjenizmden büyük oranda etkilenir. Edward O. Wilson, "Sociobiology· New Synthesis" adlı kitabında, insanla ilgili tüm bilim dallarının -sosyoloji felsefe, politika, ekonomi, ahlak gibi- biyolojinin içine alınmalarını ve biyolojik temellere dayandırılarak yeniden kurulmaları gerektiğini söyler. Ancak bu sayede örneğin Ahlak'ın (ya da Etik'in), filozofların elinde kaypak ve saçma bir dal olmaktan çıkıp türün varlığını sürdürmesi amacı şeklinde biyolojik ve doğru bir temele dayandırılarak bilimsel bir konuma kavuşabileceğini iddia eder. Ve böylece türün varlığını korumak ve genetik üstünlüğü elde tutmak adına denenen her yol hem ahlaki hem de bilimsel açıdan mübah hale gelecektir. (6)

Bu noktada Lewis Wolpert'in, "Bilimin Doğal Olmayan Yapısı" adlı kitabında yer alan şu sözlerine yer vermek istiyorum; *"Eugenic hareketin savunduğu görüşleri geliştiren bilimadamları kendi bilimsel çevreleri içinde dürüst kalmış olabilirler. Belki verilerle uğraşırken samimiyetle yanılmış olduklarını öne sürebilirler, ama ulaştıkları sonuçların yol açtığı toplumsal sonuçları eleştirel bir bakışla incelemek ve bunları yayımlamak konusunda tam anlamıyla sınıfta kaldılar. Aslında, çok daha ağırı, ulaştıkları bilimsel sonuçlar arzu ettikleri toplumsal etkiler tarafından yöneltilmişe benziyordu ve toplumu bu sonuçların olası güvensizliği konusunda aydınlatmayı da tamamen ihmal ettiler. Bilimadamları çalışmalarının toplum üstündeki etkilerini incelemek zorundadırlar... Bilimadamları böyle duyarlı toplumsal alanlarda görüşlerinin güvenilirliğini aşırı bir titizlikle açıklığa kavuşturmak zorundadırlar. Halk da, mümkün olduğunca, kanıt istemeli ve bu kanıtları eleştirel bir gözle değerlendirmelidir." (7)*

Bilimsel kurumlar ve bilim ile uğraşan insanlar özgür olmalı. Buna kimsenin bir itirazı yok. Ancak bilim insanları ve bilimsel kuruluşlar, içinde yaşadıkları toplumun beklenti ve ihtiyaçlarından uzaklaşıp, belirli bir kitlenin, ideolojinin ya da iktidarın güdümünde faaliyetlerini sürdürmemelidir. Ayrıca özelde içinde yaşadıkları topluma ve genelde ürettikleri tüm insanlığı ilgilendirdiği için tüm insanlara her zaman yaptıklarını ve yapmayı tasarladıklarını nedenleri ve olası sonuçları ile birlikte açıklama zorunlulukları vardır. Yaptıkları işin doğası gereği gereksinim duydukları özgürlükleri, bilim insanlarına, fildişi kulelerde halkı küçümseyerek yaşama ve çalışma hakkını vermez ve vermemelidir. Bilim ve bilim insanı öncelikle topluma aittir ve toplumun denetiminde olmalıdır, ideolojilerin ve kapital sahiplerinin değil.

Son söz yerine Yunus'un öğüdüne kulak vermekte fayda var; *"İlim irfan bilmektir / ilim kendin bilmektir/ Sen kendin bilmez isen/ Bu nice okumaktır."*

Saygılarımla.

* The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life, New York, The Free Press, 1994.

Kaynaklar

1. Adrian Berry, *Bilimin Arka Yüzü*, Çeviri: R. Levent Aysever, Tübitak Yayınları, 1.Basım, Ekim 1996, sayfa.21-25.
2. Kuyaş Örs, *Zeka, Kalıtım, Toplum*, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak yayınları, Ağustos 1995, sayı.333, sayfa. 50-55.
3. Alaeddin Şenel, *Irk ve Irkçılık Düşüncesi*, Bilim ve Sanat Yayınları, 1.Baskı, Ağustos 1984, sayfa.85.
4. Lewis Wolpert, *Bilimin Doğal Olmayan Yapısı*, Çeviren. Evcimen Perçin, Sarmal Yayınevi, 1.baskı, Ekim 1994, sayfa.180-183.
5. Gérard Huber, *İdeolojik Sapma ve Etik Korunma*, Bilim ve İktidar, Der. Augusto Forti, Frederico Mayor, Çev. Mehmet Küçük, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1.Basım Haziran 1997, sayfa. 130-132.
6. Alaeddin Şenel, *Irk ve Irkçılık Düşüncesi*, Bilim ve Sanat Yayınları, 1.Baskı, Ağustos 1984, sayfa.127-128.
7. Lewis Wolpert, *Bilimin Doğal Olmayan Yapısı*, Çeviren. Evcimen Perçin, Sarmal Yayınevi, 1.baskı, Ekim 1994, sayfa.184.

Afşar TİMUÇİN

FELSEFE SÖZLÜĞÜ

İnsancıl Yayınları

YÖNÜ DEĞİŞEN RÜZGARIN ŞİDDETİ DE ARTACAK!

Temel DEMİRER

Küresel kapitalizmin insan(lık)a kan kusturduğu "Cinnet Kesiti"nin zaman haritasında 2000'lere ulaşılmışken; "IMF'den 'aferin' aldık,"1 haberiyle; yine aynı gazetedeki Metin Ercan'ın, "Hububat fiyatları ne olacak?" sorusuna verdiği, "Fiyatlar IMF'ye söz verildiği gibi tespit edilirse, çiftçiler ancak geçen sene aldıkları fiyatlarla yetinecekler,"2 yanıtı -insan(lık)ın tarihsel paradoksunu betimlercesine- yan yana duruyor!

Kolay değil; artık işçilerin, çiftçilerin, emekçilerin hasılı insan(lar)ın öneminin kalmadığı; "Varsa da yoksa da küresel kapitalizm sömürüsü, kârı, talanı," denilen IMF ve Dünya Bankası patentli "Vahşet Dünyası"na mahkûmiyeti yaşıyoruz! Oya Berberoğlu'nun, "Türk Lirası'nda illüzyonun yararı"ndan3 söz ettiği bu dünyada kapitalizm, "tek ve mutlak gerçeğin" sahibi olduğu "iddia"sıyla; insan(lık)a, dününün bugününün "haklı" olduğunu ve "geleceği" temsil ettiğini vaaz ediyor...

Kapitalizmin şiddet ve korkuyla ayakta tuttuğu despotik iktidarını; yukarıdan aşağıya kitlelere dayattığı kimse için "sır" değilken, bu yalanlara inanmak mümkün mü? Elbette değil; çünkü bunu burjuva kalemlerşörleri dahi reddedemiyor! Örneğin Özer Ertuna'nın, "Türkiye'de krizlerin anatomisi"ni4 çıkartmak zorunda kaldığı; "IMF'nin krizi çözücü değil de, krizi artırdığı artık belli," vurgusuyla Serdar Turgut'un, "Ekonomi tehlikeli yolda,"5 dediği; Faruk Selçuk'un "Türkiye, dış borcun esareti altında,"6 diye haykırdığı Türkiye'nin 2000'lerdeki gerçeğini UNICEF Raporu şöyle yansıtıyor: "Türkiye'de 14 milyon kişi mutlak yoksulluk sınırı altında yaşarken; kişi başına milli gelir 2.880 dolara düştü."7 "Türkiye nüfusunun yüzde 14.2'si yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Nüfusun yüzde 31'i sağlıklı tuvaletten, yüzde 26'sı da sağlıklı içme suyundan yoksun... Rapora göre en fazla yoksul, yüzde 44.7 ile Erzurum'da. Bunu yüzde 39.7 ile Diyarbakır ve yüzde 36.5 ile Urfa takip ediyor.8

Bu yoksulluk tablosunda Uğur Bayar, "Özelleştirmede 2000 sevinci"nden9 söz ederken; "Türkiye'de 2000 yılının ilk üç ayında rekor kırılıp, 2.5 milyar dolarlık özelleştirme"10 gerçekleştirilerek "Yeni Dünya Düzen(sizliğ)i"ne ("YDD") eklemlenmiş kapitalist talanın çarkları daha bir hızlı döndürülüyor. IMF ile Dünya Bankası komutlarına endekslenen tehlikeli gidişatta ABD Savunma Bakanı William Cohen, "Türkiye Ortadoğu'da kaledir,"11 saptamasıyla; tekelci sermayenin Ortadoğu-Kafkasya-Balkanlar üçgenindeki alt-emperyalist konumlu militarist hegemonya talebine göz kırpıyor...

Büyüyen yoksullukla iç içe geçmiş militarist sermaye modernizasyonunun dişlileri arasındaki Türkiye küresel kapitalizme eklemlenirken; özelleştirmelere hız verilip, emeğe yönelik neo-liberal saldırganlık katmerleniyor... Kaderini IMF ve Dünya Bankası patentli reçetelere endeksleyen Türk(iye) tekelci burjuvazisinin eğilimi; emek/sermaye çelişkisinin taraflarını da bir kez daha tarihin sahnesine çağırıyor...

Evet Türkiye ve dünyada tarih hızlanıyor... "Kapitalist "YDD" yıkımı emeğe yönelik topyekûn saldırganlığıyla mülksüzleştirdiği emekçi yığınları, yeniden ve küresel ölçekte sıyaset ve mücadele alanlarına çekiyor... Kimilerine ilk bakışta çok "mekanik" ya da "iyimser" gelen tespitimizi yaşanan gerçeklik -şimdilik öncülleriyle- kanıtlıyor... Ya sonrası mı? Arkası daha da güçlü gelecek! Bundan kimsenin kuşkusu olmasın...

"Nasıl" ya da "Neden" mi? Öncelikle, yine burjuva kalemşörlerinin bile itiraf ettiği üzere küreselleşme balonu (yalanı) patlıyor... Örneğin Ercan Uygur, "Küreselleşmeden her ülke aynı ölçüde yararlanamıyor, zararını gören ülkeler de var";12 Şükrü Elekdağ, "Kurallara bağlanmayan ve kontrol edilemeyen bir serbest Pazar kapitalizminin bünyesinde kendi kendini imha eğilimi taşıdığı unutulmamalı. (...) Karl Marx'ın bu hususta haklı olduğunu teslim etmemiz gerekir";13 Özer Ertuna, "IMF çok geniş çevrelerde başarısızlıkla suçlanıyor. IMF'nin zor durumdaki ülkelerin dertlerine deva olmak yerine, Amerika ve gelişmiş sanayi ülkelerinin mali çıkarları peşinde koştuğu açıkça söyleniyor";14 Serdar Turgut, "IMF'ye Hayırl"15 demek zorunda kalıyor...

Hararetli küreselleşme savunucuları bile kapitalist küreselleşmenin "zaaf ve sakıncaları"nı dile getirirken; Dünya Bankası'nın 1996-1999 kesitinde baş ekonomi danışmanı ve Stanford Üniversitesi

profesörü Joseph Stiglitz de şunları ekliyor: "IMF demokrasiyi teoride destekliyor, pratikte ise bu ülkelere dayattığı politikalarla demokrasiyi engellemektedir. IMF demokratik bir kurum değildir. Eleştiri ve diyaloğa kapalıdır."16 "IMF, birinci sınıf üniversitelerden mezun olmuş üçüncü sınıf kalitedeki iktisatçıları bünyesinde bulundurur ve bir ülkeye 'yardım etmek' istediğinde bu iktisatçılardan bir heyet oluşturur. Ülke heyetindeki iktisatçılar gittikleri ülkeyle ilgili -5 yıldızlı otellerin dışında- hiçbir deneyime sahip değillerdir. (...) Bir ülke heyetinin IMF raporunu hazırlarken, başka bir ülke için hazırlanmış raporu olduğu gibi kopya ettiğini, ama kullandıkları bilgisayar programının hata yapması sonucunda diğer ülkenin isminin gittikleri ülkede dağıttıkları raporun kimi sayfalarında yer aldığını duydum"!17

IMF kasaplarının elindeki gezegenimizde BM'nin 1999 İnsani Gelişme Raporu verilerine göre dünyanın tepesindeki 358 küresel milyarderin servetinin, dünya nüfusunun yüzde 43'ünü oluşturan en yoksul 2.3 milyar insanın toplam gelirine eşit olduğu;18 ya da Zygmunt Bauman'ın, "Küreselleşme aşırı zenginlere daha hızlı para kazanma fırsatı vermiştir. Bu bireyler, en son teknolojiyi, büyük miktarda paraları aşırı bir hızla dünyanın etrafında döndürmek ve spekülasyon yapmak için kullanmaktadır. Ne yazık ki bu, dünyanın yoksul insanlarını etkilemiyor. Aslında küreselleşme bir paradoks: Çok az sayıda insana çok büyük faydalar sağlarken, dünya nüfusunun üçte ikisini dışarıda bırakıyor ya da kenara itiyor,"19 diye resmettiği gezegenimizde artık, ne Servet Yıldırım'ın, "Piyasa yapıcılığı"na20 ilişkin yalanları, ne de "IMF revizyona giriyor,"21 yalanlarını tutmuyor!

Abdullah Akyüz'ün, "Beklenen gerçekleşti... Bu bir çöküş mü? (...) 14 Nisan 2000'deki 'Kara Cuma'nın soğukkanlı biçimde değerlendirilmesi gerekiyor,"22 dediği -kapitalizmin kalbi olarak nitelenen- borsalar sarsılıyor; kriz küreselleşirken, yerel toplumsal muhalefetler de küreselleşiyor! Örneğin "Seattle'dan kısa bir süre sonra gelen Washington'daki gösteriler, küresel kapitalizme karşı küresel direniş umudunu arttırdı. (...) Seattle'da başlayan süreç, sol hareketin önünde yeni yollar açmaya da aday görünüyor. On binlerin yarattığı heyecan dalgasında öne çıkan slogan şunu özetliyordu: Küresel saldırıya karşı, küresel direniş... (...) 1 Mayıs ruhu küreselleşti... Seattle'da başlayıp Washington'da devam eden direniş dalgasının eylemcileri, işçi sınıfının kalbi Londra'da 1 Mayıs'ı kutlayacaklar"!23

Hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı yarınlara ilerliyoruz... 1990'larda açılan "YDD"nin kara sayfaları kapatılıyor! Kapitalist cinnet defterinin dürüleceği geleceğe doğru ilerliyoruz! Bu gidişatta kimse küreselleşmenin "faziletleri"ni savunmaya kalkışmasın! Gaye Yılmaz'ın deyişiyle "Küreselleşme, kapitalizmin bir süreci. İşçi sınıfı ve emeğe ait bir oluşum değil; sömürünün arttırılmasını amaçlayan bir oluşumdur."24

Karşı-devrimci kapitalist küreselleşmenin karşısına özgürlük-dayanışma eksenli emekçilerin tarihsel bloğunu dikmek gerekiyor... Bu yolda Seattle ve Washington direnişleri -eksik ve zaaflarıyla- önemli deneyimlerdir. Prof. Dr. İzzettin Önder'in deyişiyle, "Kapitalizm, hem ruhsal olarak hem de coğrafi anlamda beyinleri ve bölgeleri istila ediyorken; globalleşme, sadece emeğe değil insanlığa karşı bir saldırı hareketidir. Emekçilerle birlikte kapitalizmin sistem dışına ittiği tüm gruplar birleşmeli, mücadele etmeli ve sınıf bilincini korumalıdır."25

"Dünya Bankası ile IMF yöneticilerinin Washington'daki toplantılarını 'IMF + Dünya Bankası = Yüzlerce Zengin ve Milyarlarca Yoksul!', 'Yoksullara Karşı Savaşa Son!' 'Kahrolsun Kapitalizm!' sloganlarıyla protesto eden ve ABD polisinin coplar ve göz yaşartıcı gazlarla müdahale etti"ği26 Washington direnişi gibi, "Seattle'da da sadece işçiler değil bir çok grup küreselleşmeye karşı tavır aldı. Hareketin zaafı, tekelci olmayan bir kapitalizm talebiydi. Siyasi mücadele ekseni de yoktu. Bu tür hareketler, ancak işçi sınıfının omurgası üzerinde birleşirse güçlü olabilirdi."27

Şimdi yeni bir dönemin eşiğindeyiz... Küreselleşen sermaye, emek eksenli küresel muhalefetini de yaratıyor... Önümüzdeki dönem, küresel sermaye kozmopolitizmi cephesiyle, emek eksenli enternasyonalist direniş cephesinin, tek tek ülkelerdeki hesaplaşmalarla, emperyalist esaret zincirlerinin tek tek kırılacağı koşulların olgunlaştığı bir dönemin kaçınılmaz kapışmalarına gebedir... Yönü değişen rüzgârın şiddetinin artacağı gidişatta dünya sosyalizmi işçiler, emekçiler için dün de bugün de umuttur... "YDD" koşullarında sorun sosyalizm düşünde değil; sosyalizm düşünü yığınlara mal edemeyen hayal kırıklığındadır...

Hayal kırıklıklarıyla, karşılıksız beklenti ve spekülasyonların labirentlerine dalmak yerine fırtınalara, şimdiden hazırlanmak gerekiyor... Hazırlanıyor muyuz? Hazır mıyız? Tarih giderek güncelleşen sorusuna yanıt arıyor...

1 Yeni Binyıl, 30 Nisan 2000, s.7
2 Metin Ercan, Yeni Binyıl, "Hububat Fiyatları Ne Olacak?" 30 Nisan 2000, s.7.
3 Oya Berberoğlu, Hürriyet, "Türk Lirası'nda İllüzyonun Yararı", 28 Nisan 2000, s.8.
4 Özer Ertuna. Radikal, "Türkiye'de Krızlerin Anatomisi" 17 Nisan 2000, s.13.

GİTMEK

Daha önce hiç görmediğimiz
Bir akşam geliyor çayırlardan,
Hiçbir ışık yakmayan.

İpeksi bir görünümü var uzaktan
Dizlerin ve göğsün üzerine çektiğiniz zaman
Hiç de rahat değil.

Ağaç nereye gitti, yeryüzünü
Gökyüzüne kilitleyen
Ellerimin altında ne var
Duyumsamadığım?

Nedir ellerimi aşağıya çeken?

Philip LARKIN
Türkçesi: Anıl Meriçelli

5 Serdar Turgut, Hürriyet, "Ekonomi Tehlikeli Yolda", 14 Nisan 2000, s.7
6 Faruk Selçuk, Yeni Binyıl, "Esaret Altında", 18 Nisan 2000, s.7.
7 aktaran: Zülfü Livaneli, Sabah, "Yorumsuz Yazı", 25 Nisan 2000, s.5.
8 Radikal, 22 Nisan 2000, s.3.
9 Uğur Bayar, Milliyet, 13 Nisan 2000, s.9.
10 Türkiye, 12 Nisan 2000, s.6.
11 William Cohen, Milliyet, 2 Nisan 2000, s.22.
12 Ercan Uygur, Yeni Binyıl, "3F ve Küreselleşme", 24 Nisan 2000, s.7
13 Şükrü Elekdağ, Milliyet, "Küreselleşme Stratejisi", 24 Nisan 2000, s.19.
14 Özer Ertuna, Radikal, "IMF", 24 Nisan 2000, s.13.
15 Serdar Turgut, Hürriyet, "IMF'ye Hayır!", 12 Nisan 2000, s.7
16 Joseph Stiglitz, aktaran: Özer Ertuna, Radikal, "IMF" 24 Nisan 2000, s.13.
17 Joseph Stiglitz, aktaran: Faruk Selçuk, "İktisatçılar Kapışıyor", 25 Nisan 2000, s.7.
18 aktaran: Şükrü Elekdağ, Milliyet, "Küreselleşme Stratejisi", 24 Nisan 2000, s.19.
19 Zygmunt Bauman, Küreselleşme, Ayrıntı Yay., 1999.
20 Servet Yıldırım, Yeni Binyıl, "Piyasa Yapıcılığı", 28 Nisan 2000, s.7
21 Yeni Binyıl, 18 Nisan 2000, s.10.
22 Abdullah Akyüz, Yeni Binyıl, "Borsalar Nereye?", 24 Nisan 2000, s.9.
23 Yeni Binyıl Pazar, 30 Nisan 2000, s.15-1.
24 Gaye Yılmaz, Milliyet, 19 Nisan 2000, s.6.
25 İzzettin Önder, Milliyet, 19 Nisan 2000, s.6.
26 Türkiye, "IMF'ye Büyük Protesto", 17 Nisan 2000, s.10.
27 Ergin Yıldızoğlu, Milliyet, 19 Nisan 2000, s.6.

ALGI PRİMATI YA DA BİLİMSEL KIYAMET

Jean ROBERT
(Çev. Sibel ÖZBUDUN)

Yeni Bir Bilimsel Programın Doğuşu ve Gelişimi

Yeni bir bilimsel kolektif oluşturulmakta. Farklı disiplinleri temsil eden yeni üyelerin katılımıyla genişliyor. Disiplinlerarası ve ulusüstü, resmi ve korporatif; ancak birçok hükümet dışı örgüt, araştırmalarının sonuçlarını açıklıyorlar. Hedefi belirgin biçimde belirsiz; "yarın"ki havayı öngörebilmek. "Yarın" yirmidört saat sonrası anlamına geldiğinde, her tatilci meteoroljik tahminlere ne denli az güvenilmesi gerektiğini, kendi deneyimlerinden bilir. Yeni kolektif içinse yarın "on, onbeş, yirmi, hatta yüzyıl sonrası" anlamına geliyor. Meteoroloji, kısa erimde yarının yağışlı mı, güneşli mi olacağını hata riski olmadan bildirmekten acizse, bu uzun erimli meteorolojiye nasıl güvenmeli? Ciddi bilimcilerin zamanlarını, uzak, dolayısıyla da tanımı gereği belirsiz olan bir gelecekte havanın nasıl olacağını kestirme çabalarıyla geçirmeleri gülünç değil mi? Ancak bu müneccim-meteorologlar giderek büyüyen fonlara sahipler ve yapıtları üniversite ve kamu kütüphanelerini şimdiden doldurmaya başladı bile. Geçenlerde New York'daki Kamu Kütüphanesinde yüzlerce yapıt saydım.

1979'da Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) yeni kolektifin üyelerini Birinci Dünya İklim Konferansı için Cenevre'de toplantıya çağırdı. 1983'de Dünya Meteoroloji örgütü (WMO) ve Uluslararası Bilimsel Birlik Konseyi (ICSU) geleceğin iklimi üzerine başka konferansların finansmanı için Birleşmiş Milletler'e destek verdi. 1985'de Avusturya/Villach; 1986'da İtalya/Bellagio ve 1987'de yeniden Villach. Ertesi yıl, Toronto'da daha genişletilmiş bir patronaj, yeni meteorolog ve iklimbilimcileri atmosfer değişimleri üzerine bir dünya konferansına çağırdı. Geride kalmak istemeyen pek çok ülke hükümeti, bunun üzerine kendi iç toplantılarını düzenlemeye koyuldu; bunlardan ilki, Hollanda'da Noordwijk'de gerçekleştirildi. Bunu, 1989'da, açılışını Margaret Thatcher'in yaptığı ve çok sayıda hükümet başkanının katıldığı, Cenevre'deki İkinci Dünya İklim Konferansı izledi. 1992'deki "Yeryüzü Zirvesi" Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı, geniş bir ehiller çevresini, çok ciddi sonuçlara yol açabilecek "birşey"in iklimi etkilediğine ikna edecekti.

Adı en sık anılan sanık, doğal olsun, sinaî olsun, tüm yakmalardan çıkan gaz, yani karbondioksittir. Yine de, suçlamanın bu denli ağır olmasına karşın, bu hiçbir kurban, bu mahkemeye sivil taraf olarak katılmıyordu. Görülen davanın varsayımsal karakterine uygun olarak, sanık aleyhindeki yaptırımlar o denli yatıştırıcıydı ki, bir kovuşturmazlık kararını andırmaktaydılar: ondan istenen tek şey, cinayetlerini iklim sistemi için tehlikeli olabilecek insan-kaynaklı müdahalelerden kaçınacak bir düzeyde tutması (...) ve ekosistemlerin iklim değişimine doğal olarak uyarlanabilmesini sağlayacak zamanı tanımasıydı... (1)

Edimlerinin sonuçları kamusal olarak kabul edilmeyen bir sanık karşısında onu daha iyi davranmaya teşvikten başka elden ne gelir ki? Herşey, sanığı olup da mağduru olmayan bir mahkemedeymişcesine olup bitiyordu. Ya da. daha doğrusu, yargıçların, gelecekten gelen tanıkların önünde gelecekte işleyeceği bir suçtan dolayı bir sanığı yargılamasını andırıyordu. Sağduyu altüst edilmişti. Ancak bu dava sağduyunun gereklerine uyuyor mu? Salt sanığın varlığı, görüntünün temellerini dinamitlemektedir. "Nerede?" sorusunun bir anlamı yoktur; tanıklar ve bilirkişi arasında, kamu ve savunma bakanlıklarının bünyesinde, sanık sıralarında, yargıç kürsüsünde, izleyiciler arasındadır o. Sanık heryerde; hem yargıç, hem de taraf. Gelecekteki suçunun dehşeti, anlatılır gibi değil: hiçbir insan dili onu ifade etmeye yetmez ve sağduyu çağrıları karşısında isyan ediyor.

Ya da dingin bir gölcüğe düşen bir taş düşünün. Sanık taş, suçu etkisi, düştüğü nokta çevresinde oluşan halkalarsa bilimcilerin gelecekteki etkileri üzerine varsayımlarıdır.

Olgu, örneğin CO_2 miktarındaki artış nedeniyle bileşiminin değişmesi sonucu, atmosferin optik özelliklerinin değişmesidir. Bu değişim, sanayi devriminin başlarında başladı. 1824'de (Mısırbilimci, siyasetçi, hekim, matematikçi) Joseph Fourier'in evrensel dehası tarafından öngörülmüş ve sera et-

kisi olarak adlandırılmıştı; başkaları ise, sözcüğün kesin anlamında, olası sonuçlarından birini oluşturan iklim değişikliği tanımını yeğlemekteydi. 1860'dan itibaren yoğunlaştı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle de son üç onyılda dramatik bir biçimde hızlandı. İlk olası sonucu (ilk halkalar) üzerinde spekülasyonlar yapan bilimciler ona küresel atmosfer ısınması adını vermektedir; aralarından bazıları ise, uzun erimde (merkezden daha uzak halkalarda) genel bir soğumaya yol açabileceğini düşünüyorlar. Yine başkaları ise, küresel bir ısınmayı kabul etmekle birlikte, yararlı olacağını öne sürüyor. (2)

Atmosferin optik özelliklerinde kimyasal bileşiminin değişmesine bağlı bir değişim: tek kanıtlanabilen olgu, bu. Hâlâ açığa çıkmayan sonuçları, suçun iddia makamını oluşturuyor. İnsan sanayiinden kaynaklandığından, insan-kaynaklı olarak nitelendiriliyor. Doğa ve toplum üzerinde öngörülemez sonuçlara yol açabileceğine göre, iklim, meteoroloji, çevre(3), canlı türlerinin dağılımı, hastalıkların dağılım ve frekansı (4), hidroloji, okyanusbilim, (kıyı kesimlerinin sular altında kalması sonuca değişime uğrayabileceği ölçüde) coğrafya (5), ormanlar ve tarım (6), iktisat (7), demografya üzerindeki etkilerini incelemek üzere çeşitli çalışma grupları oluşturuldu. Gerçekte, iklimde insan kaynaklı bir değişimden etkilenmeyecek bir doğal tarih ya da insan faaliyeti alanı yoktur. "Yarın" neler olabileceği üzerine bilimsel araştırma programlarının gelişimi, taşın düştüğü noktayı çevreleyen halkaların genişlemesine benzetilebilir: genişledikçe; başka bir deyişle, merkezi oluşturan, tartışmasızca kanıtlanmış olgudan uzaklaştıkça daha az daralır. Dahası, şok dalgaları gölcüğün kıyılarına da erişip birincil halkalarla girişim yapıyor, böylelikle de gözlemcilerinin, sonuçlarının sonuçlarının sonuçları üzerine çıkarsamalar yaparken yollarını yitirdiği son derece karmaşık, dalgalı yapılar meydana getiriyorlar.

Bu denemeyi kışkırtan soru, kör kamu bakışının kör noktasına da denk düşmekte; bu özel davada sağduyunun yargılarına hükmeden açıklık kurallarının çiğnenmesi hoşgörülmeli mi? Sağduyu olgunun saptanmasının tanıkların ifadelerini öncelemesini gerektirmekte. Hiçbir sağduyu yargısı -ve bundan hareketle hiçbir ahlâkî yargı- olasılıklar üzerine temellenemez. Ancak bilimsel düşünce tarzı, sağduyudan farklıdır. Bilimde varsayım genellikle bilimsel olgunun kanıtlanmasını önceler. Bu terslik bilimsel fikirlerin toplumsal bakımdan anlamı "olgular" olarak açığa vurulmasının kendi içinde sağduyunun yozlaşması tehlikesini taşıyıp taşımadığını sorgulamaya getirmektedir bizi. Buna yanıt verebilmek için, bilimsel olguların tikel inşa tarzına bir göz atacağız. Bu epistemoloji (bilgi kuramı) sapması, "büyük kamuoyu"nun bilimsel fikirlerin kamusal olarak kabul edilen olgular olarak tahkimatındaki rolünü gözler önüne serecektir (8). Bizi bir **'aporie'**yle yüzleşmeye itmektedir: İklim felaketlerinin henüz hâlâ büyük ölçüde bilimsel bir varsayımdan ibaret olanı doğrulamasını beklemek, etik bir yargıyı olasılıklar üzerine temellendirmek kadar kabul edilmezdir. Sağduyuya saygılı bir yargı biçimi önermeye cüret edeceğim. Bu yargı bilimsel fikirlerin kabulü üzerine temellenemez. (9)

Okur işlemi bana sağduyuya çelmelerle lekelenmiş gibi gelen bir davayı yorumlamak için neden bu denli ıstırap çektiğimi merak edecektir. Bunun nedeni, **'tempignage'** için başvurulan kudretlerin heybeti -Bilim!- ve görüş oluşturma yetileridir. Dahası, bu kudretler yargılar gibi gözüktükleri suş ajanlarından net bir biçimde ayırdedilmemektedir: sınaî büyüme ve neden olduğu iklim değişikliğini incelemek için "araştırma geliştirme" programlarının finansmanını aynı hükümetler ve aynı şirketler ayrı ayrı ya da birlikte sağlamaktadır. Üniversitelerde, ilişkin enstitüler genellikle aynı koridor üzerinde açılmakta ve aynı kamu ve özel fonlardan beslenmektedir. Üyeleri de aynı biçimde, "bilim camiası" dayanışmasıyla birbirine bağlıdır ve aynı atbaşı yargılara tabidir. Kurumsal aidiyetleri ve genel düşünüş tarzları sayesinde iklim değişikliği uzmanları kaçınılmaz olarak hem yargıç, hem de taraftır

Küçük Neden, Büyük Olası Sonuçlar

Gelecekteki olası iklim felaketinin nedeni, kimsenin tartışmadığı, kolayca kanıtlanabilecek bir görüngüdür: atmosferin bileşimi, ışınların geçiş tarzını etkilemektedir. Havanın bileşiminin atmosfer optiği üzerindeki bu etkisi, özellikle "dönen" ışınlar, yani atmosfere nüfuz ettikten sonra toprak ya da denizler tarafından emilen ya da yansıtılan ışınlar üzerinde etkindir. Kamuoyunda Fourier'in taktığı adla sera etkisi olarak bilinen görüngü, budur. Her durumda, bilim çevreleri onu, pek çevrilmeyen teknik bir terimle, "radiative forcing" olarak adlandırırlar. Aynı görüngünün biri kamuya, diğeri de uzmanlara yönelik, yani bir haricî bir de batınî iki adı olduğuna dikkat edin.

Havanın saydamlığının bileşiminden etkilendiği, bir vahiy değildir. Tüm saydam cisimler için aynı şey söylenebilir; örneğin kimyasal bileşimi optik özelliklerini belirleyen camın bileşenlerinin dozunu değiştirmekle, önceden belirlenmiş optik taleplere yanıt veren cam tipleri imal etmek mümkündür. Aynı şekilde, atmosferi oluşturan gaz oranındaki her değişiklik, optik özelliklerini değiştirir; şu farkla ki, burada sözkonusu olan istenmeyen ve sonuçlarını

hıçbir uzmanın kesin olarakkestiremediği potansiyel olarak felaketli değişikliklerdir.

İklimbilimcilerin öngördüğü felaketlerin optik nedenini açığa çıkarmak için, örneğin Encyclopaedia Britannica'nın sera etkisi üzerine maddesini özetleyebiliriz. Güneş ışığı, esas olarak kısa ve orta dalga boyundaki ışınlardan oluşmaktadır (göze görünmeyen morötesi ışınları ve göze görünen ışınlar). Bu dalgalar toprak yüzeyine ulaştıklarında kısmen mat cisimler tarafından soğrulup ısıya dönüşürler. Bu cisimler ısınırken göze görünmez uzun dalgalar, kızılaltı ışınlar yayarlar. Dış uzaya doğru dönüş yollarında bu ışınlar havadaki kimi gazların "büyük molekülleri"ne (örneğin atmosferin başlıca bileşenleri olan azot ve oksijen moleküllerinden daha büyük olan su ve karbon dioksit molekülleri) çarparak titreştirirler, yani onları ısıtırlar. Özetle: yeryüzünün opak cisimleri kısa ve orta boy ışık dalgalarını atmosferdeki bazı gazların "büyük molekülleri"nce ısı olarak soğrulan uzun ışık dalgalarına dönüştürürler. Bu gazlara sera etkili gazlar adı verilmektedir. Encyclopaedia Britannica uzmanların iklim değişiklikleri üzerine spekülasyonlarını birkaç özlü cümle halinde özetlemektedir. Ortalama atmosfer ısısı, günümüzden 2100 yılına dek, kutup bölglerinde üç katı olmak üzere, 5 santigrad derece artabilir. (10) Bu okyanus sularının yükselmesini ve kutup buzlarının bir kısmının erimesini, dolayısıyla da deniz düzeyinin yükselmesini getirecektir. Yeryüzünün ortalama ısısının yükselmesi ise, tarım bölgelerini felakete uğratacak ve ormanları yok edecek şiddetli yağış ve aşırı kuraklık ardışıklığına yol açacaktır.

Havadaki su buharı sera etkisi olan en önemli gazdır. Kızılaltı ışınları soğurma yetisi sayesindedir ki atmosferin ortalama ısısı eksi 18 değil de eksi 15'tir. Su buharından sonra havada en bol olan sera etkili gaz, karbon dioksittir. Atmosferdeki yoğunluğu doğrudan insan eylemine bağlı olmayan su buharından farklı olarak karbon dioksit artışının doğrudan nedeni, bu eylemdir. Aşağıdaki tablo, sınaî büyümenin başlarından itibaren insan-kaynaklı CO2 artış oranlarını göstermektedir.

Son satır 2060'da artış eğiliminin sürmesi halin-

HAVADAKİ CO2'NİN CM3/M3'DEKİ ORTALAMA YOĞUNLUĞU	
1860	285
1900	300
1965	320
1985	345
1990	353
2060	570(?)=2xCO2

de havadaki CO2 oranının, sanayinin önemli ölçüde gelişmeye başladığı 1860'dakinin iki katını bulacağı anlamına gelmektedir. 2xCO2 iminin anlamı budur. Bu, havadaki insan kaynaklı CO2 oranının, doğal oranla eşitlenmesi demektir. Günümüzde insan-kaynaklı CO2 yoğunluğu, doğal CO2'nin üçte birinden biraz daha azdır.

Günümüzden çeyrek yüzyıl kadar önce, bu daha yalnızca bir bilimsel ön-fikirken iklim değişikliği üzerine okuduğum ilk incelemelerde en sık ileri sürülen varsayım, bir ilk sapmanın ardından denge durumuna dönüleceğiydi. Atmosfer ısısındaki artışın neden olduğu buharlaşma, bulut tabakasını kalınlaştıracak ve bu da güneş ışınlarının nüfuzunu azaltacaktı. Biyolog Francisco Varela'nın "Gaia"nın esinlediği bu yatıştırıcı varsayımı savunduğunu duydum. O zamandan bu yana, iklimbilimciler bu vakitsiz yargıya zaman zaman döndüler. Dengesizlik eğilimlerinin dengeye dönüşlere başat olabileceğini düşünmek için iyi nedenleri vardı. Sera etkili başka insan-kaynaklı gazların kitlesel olarak salınabileceğini ve etkilerinin su buharı ve karbon dioksidinkine eklemlenebileceğini kavradılar. Bunlar arasında birincisi, oksijen olmadığı durumlardaki tüm çürümelerde salıverilen (anaerobik çürümeler ya da "sindirimler") metandır. Bu gaz, doğal olarak bataklıklar ve insan-kaynaklı olarak çeltik tarlaları ve kömür ocakları (ünlü grizu) tarafından bol miktarda serbest bırakılmaktadır. Öte yandan, et bakımından zengin bir beslenme rejiminin yaygınlaşmasıyla, kasaplık hayvanların bağırsaklarından artan miktarlarda metan gazı salıverilmektedir (geleceğin bifteklerinin bağırsak gazları). (11) Ortalama atmosfer ısısının yükselmesi, permafrost'un, Sibirya gibi kutup bölgelerindeki sürekli olarak donmuş toprak tabakasının erimesine de neden olabilir. O zaman toprağın organik maddeleri anaerobik çürümede muazzam miktarlarda metan salıverecek, bu da küresel ısınmayı daha da arttıran sera etkisine yol açacaktır. Sera etkili üçüncü kritik gaz kategorisi ise, kısa zaman öncesine dek dondurucu gazların ve sıvı püskürtücülerin ("spreyler") imalinde kitlesel olarak kullanılan klorofluorokarnonlardır (CFC). (12) Kızılaltı ışınların emilimi güçleri, CO2'ninkinin 10 000 kat (molekül başına) fazladır. Ancak sera etkili gazlar atmosferin termik dengesini bozan tek tözler değildirler. Doğal (dumanlar gibi) ya da yapay püskürtücülerin mikroskopla görülemeyen tanecikleri de buna katkıda bulunmaktadır. Tıpkı "büyük moleküller" gibi, bu tanecikler kızılaltı ışınları soğurmaktadır ve bu nedenle de, bazı koşullarda ve atmosferin, stratosfer ve toposferin bazı tabakalarında soğutucu bir etki gösterebilme-

lerine karşın, onlar da küresel ısınmanın bir diğer etkenidir.

İyi Olan Birşey Aşırı Olursa

Bir an durup düşünelim. Sera etkisi iyicilse, neden gelecekteki felaketleri hazırladığından kuşkulanılıyor? Bir şey iyiyse, fazlası daha iyi değil midir? Delphoi Pythos'u "Mèden agan" diyordu: Aşırılığa yer yok.

Her iyi şey ancak ölçülü olduğunda, doğru oranlarda, sınırları dahilinde olduğunda iyidir. Ama iklimsel felaket uzmanlarının biliminin, dağlar kadar yaşlı olan bu gerçeği bize hatırlatmalarına gerek var mı? Bilim, içkin olarak oran ve doğru ölçünün anlamına yabancıdır. Onun için yapılabilecek herşey, yapılmalıdır. İdeali, yapılabilir olanın alanının genişletilmesidir; sınırlarının etik kabulü değil. İklimbilim, bu oluşturucu yetisizliği, neden, yani kendi içinde iyi olan birşeyin salt aşırılığı ile sonuçlarının ölçüsüzlüğü arasındaki dikotomiye taşımaktadır. Ahlâki Arşimed dayanağından yoksundur. Kuşkusuz, bu zaaf kötülüğün banalliği üzerine tefekkürlere açıktır; diğerleri içinse, "küçük neden, büyük sonuçlar" (13) özdeyişini tekrarlamak için bir başka vesileden öte bir şey değildir. Aquina'lı Thomas'ın, kadîm filozofların izinden, *convenentia*, yeterli ölçü, oransallığın önemini ısrarla vurguladığını anımsatmayı yeğliyorum. Klasik Scientia'nın hedefi olan bu tam ölçü kaygısı, modern bilime sistemli olarak yabancıdır..

Dostum Gustova Esteva'yla bir tartışmam aklıma geliyor. İklim değişiklikleri üzerine bir konferansı birlikte izlemiştik.Esteva, dehşete düşmüş bir şekilde şimdiki zamanı, sözcüğün gerçek anlamında var olmayan gölgesi altında yaşamamamız gerektiğini söylemişti. Şart kipinde ifade edilen felaket tahminlerine ve soyut nedensellik zincirlerine karşı epistemolojik bir dirençle karşı çıkmak isteğini ifadelendirmiş, görüngübilimcilerin göklere çıkardığı algı primatını anımsatmıştı. Esteva'nın somut algılar üzerine temellenen bu sağduyu çağrısına derinlemesine borçluyum. Başlangıçtaki itirazlarıma karşın, şimdi temelde haklı olduğunu düşünüyorum. "Görüngüsel indirgeme"ye (14) ilişkin çok farklı bir kavrayışım var. Bence, iklimbilimcilerin tehditlerini algılanabilir insan anlamına indirgemek gerek.

"İyi olan bir şeyin aşırılığı"; bu ifade salt atmosferdeki sera gazların aşırı fazlalığından değil, aynı zamanda gündelik işlerde "yeterli" ile "fazla"yı duyumsal olarak ayırdetmek yetisini yitirmişlikten söz etmektedir. Bolluğun orta yerindeki kıtlık deneyiminin başka bir kökü yoktur. (15) Salt herkesin, eşitsiz de olsa bir payı olduğundan değil, ona karşı ancak duygularımı, her türlü aşırılık biçimine mahrem bir direnç işareti algılayana dek bilemekle direnebileceğim için bu anlam yitimi üzerine düşünmek gerek. Bu disiplin bir münzevilik, bir *askesis*'dir; aynı zamanda temrin anlamına da gelen bir sözcüktür bu: günümüzün anlatılması güç bağışlarının hedonik algılanışını yeniden kurmaya yönelik bir öz-sınırlandırma temrini. Bedenimle dokunulur dünyanın karşılıklı varolabilme temrini.

Bir Afrika masalına göre, eğer kurbağa kaynar suya atılırsa, tek sıçrayışla dışarı fırlar. Oysa soğuk suya konup su yavaş yavaş ısıtılırsa suyun ne zaman aşırı sıcak olduğuna karar veremeyen kurbağa kapta kalır. Aynı mantıkla, 1975'de Cuernavaca'daki CIDOC kapanış kutlamaları sırasında André Gorz bize herkesin yaşamsal çevresinin yokedilmesini **'homéopathique'** dozlar halinde yaşamakla birlikte, aşırılık eşiğini ayırımsama yetisinden yoksun kaldığını söylüyordu. Algılarımı, kişisel eylemlerimde ve oransallığı inkar eden bir düzene eklemlenmemde "yeterli" ve "fazla" olan arasındaki sınırı ayırımsayabilecek tarzda nasıl bileyebilirim? Esteva'nın sözünü ettiği direniş, -her türlü "Reelpolitik"e ve Max Weber'in eylem adamlarına nasihatlarına karşı- siyasetin etik boyutunu yeniden kurma çağrısıdır. Ancak bu hâlâ mümkünmü? Çağdaşlarımın çoğu, dünya imgelerini somut algıların karışımı (dokunabildikleri, koklayabildikleri, tadabildikleri, duyabildikleri, görebildikleri) ve toplumsal anlamla donanmış bilimsel olgular üzerine inşa ediyor. Örneğin, atomlar ve genler algılanamaz; ancak sorgulanamayacak olgular halinde kanıtlanmış bu bilimsel fikirler zorlayıcı bir toplumsal gerçeklik kazanmışlardır. Sorumuzu bu "bilimselleştirilmiş" algı ortamında yeniden ifadelendirmeliyiz, çünkü gelecekteki olası iklim fekaletleri olgular olarak kabul edilmek için uğraşan bilimsel fikirlerdir

"İklim Değişikliği" Bilimsel Bir Olgu mu?

İklim değişikliği uzmanlarının bulguları, somut algılara denk düşmeyen varsayımlar, soyut nedensellik zincirleri üzerine mantıksal akıl yürütmeler genelde batınî (=hermetik, erginlenmişlere özel) bir dilde ifadelendirilmiş fikirlerdir. Öncelikle bu fikirlerin toplumda nasıl yayıldığına bakacağız: onları kabul etmekle yükümlü ortamın "optik" özellikleri -kırılmalar, yansımalar ve girişimler- nelerdir? Onların emilimi sonucu ortaya çıkan "toplumsal sıcaklık" nedir? Şimdiye dek hiçbir epistemolog birbirini tamamlayan iki görüngüyü birlikte irdelemedi: bir yanda açıkça banal bir aşırılık olgusundan hareketle öngörülerinin halkalarını genişleten yeni kolektiflerin oluşumu; diğer yanda da fikirlerinin kabulü, yani toplumsal iklim üzerindeki etkileri. Kamuoyu

için, yeni bilimsel çevrelerin varsayımları şimdilik "dalgalı teşhis" etkisi yapıyor: algılanan hiçbir arazın kesin olarak doğrulayamadığı, eşi görülmemiş bir vehamet tablosu. Bir başka deyişle, sağduyu ve üzerine dayandıkları algılar teşhisle uyumlu değil; tıpkı yüksek ateşle yatağa düştüğünüzde çağırdığınız doktorunuzun size, "Azizim, iyice gribe yakalanmışsınız," deyişi gibi. İklim değişikliği uzmanları biraz sağlıklı bir insanı durumundan habersiz bir hasta olarak gören Doktor Knock'a benziyorlar. Bilim toplumsal bir hastalık hastalığını mı tetiklemek istiyor? Hayır. Ya da belki, şimdilik değil. Şimdilik, "küresel ısınma" uzmanları çalışmalarının varsayımsal karakterini kabul etmekteler: bunlar bilimsel fikirleri ifadelendirmekte, olguları değil; kesin doğrular değil, varsayımlar. (16) Ancak on-onbeş yıl içinde fikirlerinin doğrulanmış olgular olarak kabul edileceğini öngörmekten de kendilerini alıkoymuyorlar. Bu ertelemenin nedeni nedir? Eğer tüm dallarıyla bilim tek bir camia dayanışması halinde gerçekten de bütünleşmiş bir sistem olsaydı, her bir bilimci salt bu sistemin bir çarkından ibaret olmuş olsaydı, bu soruya, "çünkü elinde henüz yeni iklim düzenine denk düşen iktisadî bir model yok." yanıtını verirdim -ki bu da dehşete düşürücü bir tahmindir. Ne mutlu ki, her bilimci hâlâ sesini mesleğinin sistemli gürültüsünün üzerine yükseltme lüksüne sahip olduğu ölçüde, bu bütünleşme henüz yetkinleşmiş değil.

Dahası, fikirlerin kabul edilmiş olgular olarak doğrulanması hiçbir zaman Profesyonel Hakikat Sahipleri'nin fetvasının sonucu olmadı. Her zaman, "sağduyulu" bir algı ve yargı biçimini ve uzman çevrelerle kamuoyu arasında hatırı sayılır ölçüde bir uzlaşıyı gerektiriyor. Bir başka deyişle, tikel bir kolektifin fikirlerinin genelde kabul gören olgular olarak konsolidasyonu, daha geniş kolektiflerin, kamuoyunun işbirliğini gerektiriyor.

Bilimsel fikirlerin büyük epistemologu Ludwick Fleck bu yapıtını bu işbirliğinin incelenmesine ayırdı. Bilimsel fikirlerin olgulara dönüşümü ve bu fikirlerin bu dönüşümden önce ve dönüşüm sürecindeki durumunu özel bir dikkatle inceledi. Fleck'in analizini en basit örneklerden biriyle açımlayalım. Bir anne, difteriye yakalandığı kaygısıyla çocuğunu doktora götürür. Doktor çocuğun boğaz mukozasından örnek alıp bunu mikropların tahlili için laboratuvara gönderir. Laboratuvar bir süre sonra raporunu iletir:

Mikroskopik inceleme: bazıları hafifçe kıvrık-bastoncuklar görünümünde, diğerleri düzgün ve ince ya da düzensiz formlu çok sayıda basil. Parmak ya da parmaklık formlu dizilim. Gram-pozitif. Neisser-pozitif çok sayıda basil. Löffler mavi metil: çok sayıda parçalı basil. Kültür: ortalama kızıl mor Costa; çok sayıda basilin tentür organizma özellik ve morfolojisini sergilediği bariz koloniler. (17)

Doktor bu raporu açık bir cümleye tercüme eder: "Oğlunuz difteri olmuş."

Bu örnekte herbiri kendine özgü bir düşünce tarzına sahip üç kolektif bilimsel olgunun doğuşuna katılmaktadır:

Laboratuvar tahlillerini gerçekleştiren, batınî dilli, uzmanlara özgü kolektif;

Anne ile oğulun temsil ettiği, yalnızca canlı imgeler olarak duyumsanan ve yaşananı olgu kabul eden ve dili dışsal, gündelik, herkese erişilebilir olan kamuoyu kolektifi;

Bu ikisi arasındaki, dolayım ya da "çeviri"yi üstlenen doktorlar kolektifi.

Bilimsel fikir uzmanlar kolektifinden kamuoyuna laboratuvarın batınî dilini gündelik dile çeviren doktorun tercümanlığı aracılığıyla ulaşmaktadır.

Bilimsel fikirler böylelikle kamuya malolarak "olgular"a dönüşür. Ancak fikirlerin bu göçü iki yönlüdür. Kamuoyu da slogan ya da canlı imgelere dönüşmüş bilimsel fikirleri artık orları genellikle olgular olarak kabul eden başlangıç halkasına yansıtır. (18) Bir başka bilim kuramcısı, Robert Merton bu yansımaya "retroaktif etki" demektedir. (19)

Bu etkileşim koşulları iklimbilimcilerin fikirleri konusunda da gerçekleşmekte midir? İşte bir batınî iklimbilim dili örneği:

Stratosferin zayıflaması, 1950'de mevcut olmayan CFC'lere bağlıdır. Bu çağdan itibaren, yoğunlukları tedricen bir milyem ppm'ye vardı ve yıllık olarak yüzde 5'den yüzde 10'a yükseldi. Kızılaltı ışınları tutma güçleri CO2 molekülünden 10 000 ila 20 000 kat yüksektir ve yaşam süreleri 100 ile 200 yıldır. (20)

Burada atmosfer örnekleri üzerinde laboratuvar incelemelerine dayalı iklimbilim fikirlerini "Oğlunuz difteri olmuş", tarzı bir cümleye çevirebilecek aktarım kayışları eksik gibi gözüküyor. Yine de kabul edilmiş dolayımların yokluğunda, çeşitli popüler yazarlar bu "çeviri boşluğu"nu, ya da, daha doğrusu mevcut iklimbilim modellerinin anlam boşluğunu doldurmaya aday oluyorlar! Aralarında Jeremy Rifkin, rizk ve tehlikeleri göze alarak, iklimbilimcilerin fikirlerini canlı imgelere çevirmeye girişiyor:

2030 yılındayız.

New York'da Hudson nehrinin iki yanında palmiyeler dizili. Birkaç yıl önce Manhattan yarımadası çevresine, deniz sularının yükselmesinin önüne geçme çabasıyla devasa hendekler kazılmış.

Phonex'de üçüncü haftadır termometre gölgede kırk santigrad dereceyi göstermekte ve yetkililer

kentin ticaret merkezi üzerine yerölçümsel kubbeler inşa etmeyi tartışıyorlar.

Bangladeş artık yoktu. Tayfunlar ve seller milyonlarca insanı öldürmüştü. Kurtulabilenler, sığınmacı kamplarının kurulduğu Hindistan'a kaçmışlardı. On yıllık aşırı kuraklığın ardından, -bir zamanlar çok verimli olan- Orta Avrupa'nın geniş kesimleri ve Amerika Orta-batısı çölleşmişti.

Onmilyonlarca insan, tüm zamanların en büyük göç hareketi içinde kuzeye doğru uzun yürüyüşlerini sürdürmekteydi (...) Kanada sığınmacılarla dolmuştu: kırk yıldan az bir süre içinde nüfusu 25 milyondan 80 milyona çıkmıştı.

Binlerce hektarlık orman ve bu arada milli parklar yangınlarla kavrulmaktaydı... (21)

Profesyonel iklimbilimciler fikirlerinin popüler dile bu şekilde çevrilmesinden hiç de hoşnut edğiller. Genelde yangının üzerine su atıyorlar: "Şimdilik, insan-kaynaklı iklim değişikliği, iklimin doğal değişkenliğinden ayırdedilemez." (22) Yine de, alıntı yaptığım yazar, imgesel mahkememizde "suçlu" yargısına varacağını ima eder gibi görünmekte:

Bence eğer sözkonusu olan bir sivil mahkeme olsaydı, deliller birikimi, dengeyi "evet"e doğru kaydırırdı ve eğer bir ceza davası olaydı bence oniki jüri üyesinden onu, "suçlu" yargısında bulunurdu. (23)

İkircikli bir konum: bilimci kendi kolektifinin şiarını izliyor; adam sesini bilimsel faaliyetinin sistemli fon gürültüsünün üzerine yükseltmeye hazır olduğunu ilan ediyor. Bu da bilimsel bir fikrin bir olgu olarak kabulünün bilimsel mantığın dışında bir karar ve yargı biçimi gerektirdiğini göstermekte. Bir "olgu", ancak ona insanî bir anlam yakıştırılabilmesi durumunda böyle kabul edilebilir. Oysa iklimbilim, kamuoyunu anlamı söze sığmaz bir yıkıcılık taşıyan "olguları" kabule ve sorumluluğu üstlenmeye çağırıyor.

Etik Bir Arşimed Dayanağından Yoksun Bir Tartışma

Fleck'in epistemolojisinin özünü özetleyelim. "Bilimsel olgular" herbiri kendine özgü bir düşünüş tarzı olan çeşitli kolektiflerin işbirliğinden doğar. Bilimin batınî çevrelerinin bağrında doğan fikirler, önceleri ruhun buluşlarıymışçasına, özgürce ifadelendirilir. Fleck bunları kısa sürede gerçekliğin zorlayıcı, edilgin bağlantılar oluşturan direnç sinyalleriyle karşı durduğu etkin bağlantılar olarak tanımlamaktadır. (24) Böylelikle gözden geçirilen bilimsel fikirler, bir kolektifin diğerine geçerek en genel halkaya, kamuoyuna ulaşırlar. Çeşitli dolayımcılar onları "popüler bilim"in kesinlik, canlılık ve yalınlık ölçütleri uyarınca canlı imgelere ve sloganlara tercüme eder. Başlangıçta... "kaotik ilk düşüncenin içinde tek bir direnç sinyali vardır. Ardından, düşünceyle belirli bir yönde çelişen epistemolojik güçler ortaya çıkarlar. Nihayet, bir biçim doğrudan algıya kendini dayatır. Bir olgu her zaman fikirler tarihi bağlamında ortaya çıkar ve her zaman belirli bir düşünüş tarzının sonucudur." (25)

İklim tartışmasının "epistemolojik güçleri" düşünceyi hangi yöne zorlamaktadır? İnsanî olmayan üzerine bir bilgi sözkonusu olduğuna göre, bu soru insanî olarak sorulabileceklerden midir? Yanıt ancak mecazi olabilir.

Her biri kendi birikim yüzölçümüne, ırmaklarına ve ovalarına sahip bir çok havzadan oluşmuş topografik bir rölyef düşünün. Bu havzalar bilimsel bir olgunun doğuşunda içerilen kolektifleri temsil etmektedir. Fikirler yamaçlar üzerinde akan yağmur suları gibidir. Başlangıçta izleyecekleri yol konusunda duraksarlar; bir vadiye dolar, burada oyalanır, bir ovada başıboş dolaşırlar. Ama sonunda her zaman tüm havzaların birleştiği noktaya giden yolu bulurlar. Bu en alçak nokta, topologların ortak çekici adını verdikleri noktadır. Fleck epistemolojisini doğru anlıyorsam, iklimbilimcilerin fikirleri, doğumlarına katılan tüm kolektiflerin ve düşünce tarzlarının en alçak noktasında "olgular" haline geleceklerdir. İktisadın egemen olduğu, yani enderlik ilkesinin hegemonyasına tabi bir toplumda (26) bu en alçak ortak nokta, iktisadîdir. Kaygılandırıcı bir perspektif: iklim felaketi ancak iktisadın enderlik deneyimini bugüne dek düşünelemeyecek boyutlara ulaştıracağı gerçek bir bozunumuyla eşzamanlı olarak bir olgu niteliğiyle ortaya çıkacaktır. Sosyolog Ulrich Beck'in, cin çıkarma gerekçesiyle bu bozunumu kehanet ediş tarzını aşağıda özetliyorum:

Bu bozunuma uğraşım iktisatta riskler klasik iktisatta zenginlik ve değerlerin işgal ettiği yeri alacaktır. Risk, zenginlik ve değerden temelde farklı bir şeydir. Genellikle göze görülmez; varlığı yeni bir bilgi biçimi oluşturan soyut nedensellik zincirlerine dayanır.

Bu bilgi dramatize edilebileceği gibi alaya da alınabilir: tüm toplumsal tanımlara açıktır; dolayısıyla da, bir "risk toplumu"nda "medyalar" siyasaların tanımlanmasında anahtar rol üstlenirler.

Riskler genelleştikleri ölçüde "pazarlama" konusu olacaklardır. -İlk örnekleri "antivirüs" programları ya da "temiz su" şişeleri pazarında görülen- "Risklere karşı koruma" pazarı klasik zenginlikler pazarına eklemlenecektir.

Her durumda, kapitalist gelişme mantığından kopmak bir yana, "risklerin pazarlaşması" onu yeni bir düzeye yükseltecektir. Modernleşmenin riskleri "big business"dır: iktisatçılar risklere karşı koruma-

ları yeni "temel gereksinimler" olarak tanımlayabilirler. Sınırsız gereksinimler Danaid'lerinin sonsuza dek yeniden üretilebilen fıçılardır. "Risk toplumu" böylelikle kendi varoluş koşulu olan risk düzeyini yeniden üretebilir.

Zenginliklere sahip olunabilirken, risklerden etkilenilir. Ancak, "risk iktisadı"na karşı direniş olarak konvansiyonel sınıf ayrımları şemalarından kopan "aynı tarzda etkilenmiş" yurttaş koalisyonları ortaya çıkabilir. Bu koalisyonlardan yeni siyasal tarzlar doğabilir.

Toplumsal olarak kabul edilen riskler gerçek siyasal patlayıcılara dönüşebilir ve tanımları için mücadele asli hale gelebilir.

Ancak dikkat: Risk toplumu aynı zamanda istisna durumunun normal duruma dönüşme tehdidini taşıdığı bir felaketler toplumudur. (27)

"Normalliğe dönüşmüş çılgınlık", diye yazıyordu Beck, bir başka yapıtında. (28) Ama buna nasıl mesafe konabilir? Koşullu olarak betimlediği bozunum iklimbilim incelemeleriyle aynı varsayımsal karaktere sahip. Hiçbir ahlakî yargı bu varsayım ve olasılıklara dayandırılamaz.

Gözden geçirdiğim iklim değişikliği literatürünün yaklaşık yarısı, sera etkisinin iktisadi yönleri üzerineydi: "sera iktisadı" Rakam farklılıkları bir yana, bu "sera etkisi çağı iktisadı" birkaç satırda özetlenebilir: Bu yeni bilimin "maliyet ve avantaj" değerlendirmelerine göre, küresel ısınmanın "maliyeti" iki kategoriye ayrılmakta: yeni durumlara uyarlanma maiyetleri ve hiçbir önlemle telafi edilemeyecek maliyetler. En sık söz edilen "çareler" kıyı bölgelerinin çevresine hendekler inşa etmek (yalnızca ABD çevresinde 20 000 kilometre; ya Maldiv adaları?); tarım ve ormancılıkta sıcağa dayanıklı türlerin kullanılması; ev ve yaşam alanlarının dönüştürülmesi; genel iktisadi terimlerle: tüketime dayalı bir iktisattan koruyucu önlemlere yatırım iktisadına geçiş. Bu önlemlerin maliyeti zengin ulusların ulusal hasılalarının yüzde 0.6-3'ü yoksul uluslarınkininse yüzde 60'ı olarak hesap ediliyor. (29) Utanç verici bir varsayım, bu araştırmaların üzerinde bir hayalet gibi dolaşmakta: "budala çiftçi varsayımı" (the dumb farmer hypotesis) (30): yoksul ülkelerin seküler geleneklerine bağlı geçim çiftçileri, dönüşüme uğramış iklim koşullarında kendi bölgelerine uyarlanmış geleneksel türleri ekmeyi sürdürebilirler. Bilim dili tarafsızlığı altındaki kibirdir. Oysa bu kibir, haksız bir süreklilik belitinin mantıksal sonucundan başka bir şey değildir: Beck'e göre, sanayi çağı, tarihsel süreksizlik ve epistemolojik kopuşların kanıtlarına karşın, kendisinden başka bir gelecek tasavvur edememektedir. (31) Hans Jonas'ın onca değer verdiği "sorumluluk ilkesi" ruhunu (32) yıkıma uğratan bu kibir, Beck'in betimlediği yeni bilgi biçimine içkindir.

Ivan Illitch'e göre, modern dünyanın sistemli ontolojisi etik sorumluluğu meşrulaştırıcı bir formaliteye indirgemektedir. Göçerin onun için yalnızca iktisadî bir hayatta kalma aracından ibaret olan bir faaliyetindeki küresel ısınmaya ardışık katkısı sorumsuz bir kararın sonucu değil, haklı gösterilemez bir karşılıklı bağıntılar ağındaki mevcudiyetidir. Sorumluluk kavramı, teknik olarak anlamından boşaltılmıştır ve onu kişisel bir projeye dahil ederek yeniden canlandırmaya çalışmak siyasal bakımdan naifliktir. Çağdaş teknik sistemde (33), her türlü sorumluluk çağrısı her türlü kişisel anlamı tahrip eden sistemli uyarlanma talebi şeklinde yozlaşır. Ve Illich duyumsal bakımdan gerçek olarak algılanamayan sistemli bir ilişkiler ağına "sorumluluk" yakıştırılmasının, kişinin ölüme düşman bir dünyada kendini yok etmesini talep ettiği ölçüde, intiharın tersi olduğunu eklemektedir.

Bugün bizleri hasta eden, yepyeni bir şeydir. Kristallnacht'tan bu yana, çağı belirleyen ne Hitler ne de Stalin'in temeline erişemediği, ancak günümüzde atom, genler, kirlilik, sağlık ve büyüme üzerine bilgiç tartışmaların temasını oluşturan akıl ermez bir kötülüğün artan ölçüde kabulüdür. Ölümün vebanın ve iblislerin tersine, bu kötülüklerin anlamı yoktur. İnsanî-olmayan bir düzleme aittirler. Bizi iktidarsızlığa, iktidara boyun eğmeye, ahimsa'ya zorlarlar. Bu kötülüğe maruz kalabilir, ıstırap çekebilir ama ona bir anlam veremeyiz; onu yönetemeyiz. Ancak dostluktan zevk alanlar onu kaldırabilir. Dolayısıyla bizim "Hayır!"ımız, ilerlemenin ikincil yararlarına "Evet"ler dünyasında konumlanmaktadır. (34)

Dostluk pratiğindeki güçsüzlüğümüzün kabulü üzerine temellenen bir direniş biçimi arayışı Fleck ve epistemolojisinden kopmamız gereken kritik noktadır aynı zamanda. İklimbilimcilerin fikirlerinin "ortak olarak kabul edilen olgular olarak ilk halkalara doğru yansıtılmış" olup olmadığının gerçekte fazla bir önemi yoktur. Esteva'nın sözünü ettiği epistemolojik direniş, bu olası ya da doğrulanmış bu "olgular"ın kabulüne karşı bir direniş değil, taşıyıcısı oldukları insanlıkdışı düzenin dayatılmasına karşı radikal bir başkaldırıdır.

Bir İklim Etiğine mi Doğru?

Bu metinin önceki bir versiyonu bir bilimciler çevresinde dolaşımdaydı. Hükümlerinden bir bölüm, şöyle:... Yazar CGC'lerin etkisinden söz ederken "suç henüz oluşmamış gibi" demekte aşırı ihtiyatlı davranıyor. Oysa sözkonusu olan, sonuçları bilinmeyen yeni teknolojilerde olduğu üzere olası-

lıklar değildir (...). İtiraf edilmiş ve inatçı olgular sözkonusudur. İnsan-kaynaklı sera etkili gazlar, ozon tabakasındaki delik, olasılıklar değil, kanıtlanmış ve ne yazık ki gösterilebilir olgulardır. Avustralya plajlarında güneş banyosu yapmak artık tehlikeyi göze almaksızın mümkün değildir ve Çernobil kazasını izleyen ilk haftalarda 400 000 kişi ölmüştür.

(Radyoaktif ya da iklimsel) tehdidin elle dokunulmazlığı, onun bir olasılık olduğu anlamına gelmez. Duyumlarımızla algılayamadıklarımız, bizi emin olmak için bilimi kullanmak zorunda bırakıyor. Ancak konuya ilişkin duyumsal kesinliksizlik, kesinliğin silinmesine yol açamaz. (35)

Bilimsel fikirler olgular olarak kabul edilme savaşımı veriyor. Ulrich Beck'in de dediği gibi, burada, varoluşları yeni bir bilgi biçimi oluşturan soyut nedensellik zincirleri üzerine temellenen göze görünmez olgularla karşı karşıyayız. Bu bilgi dramatize de edilebilir, küçümsenilebilir de: her türlü toplumsal manipülasyona açıktır. Bugün Fleck tarafından "popüler bilim"e yakıştırılan rolü oynamakta olan "medyalar"ın siyasaların tanımlanmasında anahtar konuma sahip olmasına bu yol açmaktadır.

Temeldeki etik sorun, iklimbilimcilerin fikirlerinin olgular olarak kabul edilip edilmeyeceği, ya da bu "kamuoyu yansıtması"nın ne zaman gerçekleşeceği değildir. Bu yeni bilginin doğasını ve siyasa üzerinde yapabileceği basıncı ilgilendirmektedir. İncelediğim iklimbilim araştırmalarının çoğunluğu, uyarlayıcı devalar önermekte ve yurttaşları bu önlemlerin sorumluluğuna katılmaya çağırmaktadır. Bu sistemli uyarlanma talebi her türlü kişisel anlamı yok edicidir.

Yirmibeş yıldır, bilimcilerin öngördüğü iklim felaketleri üzerine tartışmayı aralıklarla izliyorum. Başlangıçtan beri, bu kehanetler bence sinaî ethos'a direniş sinyalleriydi. Yine de, bu ethos'a eleştirilerimi bu kehanetler üzerine temellendirmemeyi istedim. Bence sinaî ethos (her zaman daha çok, daha büyük ve daha iyi, yapılabilir olan herşey yapılmalı), somut algılarla uyumlu bir eleştiriye tabi tutulmalı. Şimdi ve burada özerk yetilerle heteronom güçler arasındaki sinerjiyi ve gerçeklikle anlam arasındaki somut bağı kopartıyor. Bunu yaparken de etiğin ve siyasetin temellerini yok ediyor. Bence, sinaî ethos'un eleştirisi bilimsel fikirlerin olgular olarak konsolidasyonunu değil, bir yaşam kuralının tanımlanmasını gerektirmekte.

İsteğimden taviz veriyorsam bu iklim üzerine bir tartışmanın zamanının geldiğini düşündüğümdendir. Her durumda, bu tartışma iklimbilimcilerin önerdiğinden çok farklı bir topos üzerine yerleştirilmelidir. "İklim" sözcüğünün özgün anlamını yeniden bulmak gerek. İklim, pek çok tarzda doğal bir eğim ve kültürel bir eğilimdir: güneş ışınlarının yaz gündönümünde öğlen vaktindeki tikel eğimi; ama aynı zamanda burada ve bu anda iklimin tikel zorluğuna kültürel bakımdan özerk bir yanıt verme eğilimidir de. Yapay ısıtma ve soğutmalar bulunana değin, iklimlerin çeşitliliği yaşam tarzlarının keşfine, farklı iklimlerle uyum içindeki özgün maddi uygarlıklara çıkartılmış bir çağrıydı. "Doğal eğimler"le kültürel buluş eğilimlerinin bu birlikte evrimleşen oyununa, Japon görüngübilimci Tetsuro Watsuji, kendisinin "iklim" olarak değil de "bir iklim" olarak çevirdiği, bir yere özgü *fudo* adını veriyor. (36) Watsuji'ye göre, iklim su, hava, toprak, nem ya da kuruluk, ahşap ya da taş, humus ya da kum ile tekil bir mekânda ortaya çıkan kültürel yaratıcılığın matrisidir. Unsurlarının özgün bir tarzda karıştığı çömlektir. Ethos sözcüğü, gündelik çevirisinin ötesinde, adet, kendisine en mahrem bir tarzda özgü olanda konuşan kişiyi imleyen "otoreferans işlemcisi"dir: bedenim, komşularım ve dostlarımla birlikte ikamet ettiğim mekân.

Diyelim ki niyetimi bir süreliğine çiğnedim. Kendime uğraşmayacağım konusunda söz verdiğimi irdeledim. Ancak bu tartışmaya yalnızca yeniden yönlendirmesi gerektiğini gösterebilmek umuduyla girdim. Evet, iklim üzerine yeni bir tartışmanın başlatılması gerektiğine inanıyorum. Etiğin köküne inebildiği uygun bir mekana ilişkisine inebildiği ölçüde etik olan bir tartışma. (37) İklim siyasasını bir komşular grubuyla kendine özgü güçlükleri ve bağışları olan bir mekanın iklimi arasında yenilenen bir antlaşma olarak kavrıyorum. Özgürce kararlaştırılmış gönüllü bir öz-sınırlandırma kuralı altında bir kişilerarası ilişkiler oikos'unun kuruluşu.

İnsanlıkdışı bir iklimsel-iktisat düzeninin sorumluluğunu taşımayı kararlı bir biçimde reddeden yurttaş koalisyonlarını desteklemek acildir. Bu reddiyenin sonuçları, radikaldir. Duygusallıktan uzak bir tarzda ve yarı-matematiksel bir netlikle ifade edilmelidirler.

1. Rio de Janeiro Konvansıyonu'nun 2.maddesi.
2. Örneğin Rus iklimbilimcisi Mikhail Duduyko ve Saint-Petersbourg'daki meslekdaşları hâlâ bu görüşü desteklemekteler. William W. Kellogg, "What the Greenhouse Skeptics Are Saying" Louis Rosen et Robert Glasser, *Climate Change and Energy Policy*, Los Alamos, N.M.. Los Alamos National Library, ss. 432,433
3. Wolfgang Sachs, éd., Global Ecology: a New Arena of Political Conflict, Londres: Zed Books, 1993.
4. Laurie Garrett, The Coming Plague: Newly Emerging Diseases in a World out of Balance, New York: Farrar, Strauss et Giroux, 1994.
5. Doeke Eisma éd., Climate Change: Impact on Coastal Habitation, Boca Raton: Lewis Publishers, 1995.
6. James J. Mackenzie y Mohamed T. El-Ahsri, III Winds: Airbor-

ne Pollutionm's Toll on Trees and Crops, Washington: World Resources Institute, 1988.

7 Organisation pour la Coopeération Économique et le Développement, Le Changement Climatique. Évaluation des Retombées Socio-Economiques, Paris: OECD, 1991

8. İlk yaklaşımda bu "insanlar bir eylemi gerek olarak tanımlıyorsa, o. sonuçları itibariyle gerçektir," (Charles N. Herrick, "The Human Dimensions of Climate Change", in L. Rosen y R, Glasser, Climate Change, op. cit., p. 424) diyen sosyolojiye indirgenebilir. Her durumda, kamunun bilimsel fikirlerin olgular olarak konsolide edilmesindeki işbirliği daha güçlü bir anlamda anlaşılmalıdır.

9. Jean-Pierre Dupy'nün pek çok kez ifadelendirdiği bir talep doğrultusunda:siyaset ve etik bilimden bağımsız olmalıdır.

10. Buna karşılık, ortalama atmosfer ısısının geçtiğimiz yüzyılda 0.6 santigrad derece yükseldiği hesaplanmıştır (William W. Kellogg, "What the Greenhouse Skeptics Are Saying", L. Rosen y R. Glasser, éd... *Climate Change*..., op.cit., s.431).

11 Jeremy Rifkin, Beyond Beef: the Rise and Fall of the Cattle Culture, New York: Dutton, 1992.

12. Azaltılmalarına ilişkin uluslararası anlaşmalar sera etkili gazların sınırlandırılmasına ilişkin ilk örneği oluşturmaktadır. Daha iyicil sonuçları olan hidroklorofluorokarbonlarla (HCFC) ikame edilmişlerdir; yine de şurası hâlâ kaygı vericidir: bunların üretimi CO2'den daha fazladır.(J.D. Mahlman, "Assessing Global Climate Change: When Will We Have Better Evidence?", in Louis Rosen et Robert Glasser, éds, Climate Change and Energy Policy, op. cit., s.24). Mahlman bu anlaşmanın CFC'lerin stratosferdeki ozon tabakası üzerindeki yıkıcı etkilerinin kabul edilmesinden önce imzalandığına dikkat çekiyor.

13. Ulrich Beck, Ecological Politics in an Age of Risks, Cambridge, MA, 1995 (özgün başlığı: Gegengifte: Die organisierte Unverantworlichkeit, Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1988): "Çağımızın, en küçük nedenin olası en büyük felaketlere yolaçabildiği bir çağdır."

14. Duyumlarla algılanan gerçekliği, güzelliği -ya da çirkinliği- her türlü açıklamasının ötesinde anlama açabilmek için dışarıdan alınan kesinlikleri "parantez içine almak"tan oluşan yöntem. (Alfred Schutz, Collected Papers I. The Problem of Social Reality, La Haye, Pays-Bas: Mrtinus Nijhof, 1973).

15. Paul Dumouchel, "L'ambivalence de la rareté", in Jean-Pierre Dupuy et Paul Dumouchel, L'Enfer des Choses, Paris: Seuil, 1979.

16. David W. Pierce, "Önsöz", Samuel Fankhauser, *Valuing Climate Change. The Economics of the Greenhouse*, Earthscan, 1995, s. xi: "İklim değişikliği modellerinin yazarları bize uzun erimli bir "küresel ısınma", yani yeryüzünün ortalama ısısının yükselmesi eğiliminin varlığını kesin olarak doğrulayamayacaklarını söylüyorlar. Daha fazla kanıta sahip olmayı beklemek gerekmektedir ve bu bekleyiş süresi, yaklaşık on yılı bulabilir."

17 Ludwik Fleck, *Genesis and Development of a Scientific Fact*, Chicago: The University of Chicago Press, des Thomas Kuhn, Robert Merton ve Thaddeus Trenn'in eleştirel yorumlarıyla, 1979 (1935).

18. Fleck'e göre, bu dönüşümün organı bilimsel fikirleri cümlelere çevıren "popüler bilim"dir: "Basit teknik terimlerin kökenini oluşturan sözcükler, sloganlara dönüşür; yalın savaş çığlıkları olarak seslendirilir. Bu durum onların toplumsal-bilişsel değerini derinlemesine değişime uğratır. Bu cümleler artık ruha mantıkyapılarıyla seslenmekten (genellikle bu yapıya bir hakaret niteliği taşımaktadırlar) çıkarak, tersine, salt dile getirilmiş olmakla zihinsel bir etkı yaparlar." Ludwik Fleck, *Genesis and Development of a Scientific Fact*, op. cit. s.24, ayrıca bkz. s.112.

19. Robert K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, @, 1968.

20. G.S. Golitsyn, "When Will We Have Better Evidence for Climate Change Due to Anthropogenic Emissions?", Louis Rosen et Robert Glasser, ed., *Climate Change and Energy Policy*, op. cit., @ @ New York: American Institute of Physics, 1992, s.33.

21. Jeremy Rifkin et Ted Howard, *Entropy. Into the Greenhouse* New York: Bantam Books, 1981, p. @.

22. J.D. Mahlman, "Assessing Global Climate Change: Wher Will We Have Better Evidence?", op. cit., s.24

23. Ay. s.24.

24. Ludwik Fleck, Genesis and Development of a Scientific Fact, op. cit., ss. 9, 10, 95, xxvii etkin bağıntılar üzerine ss. 8, 40, 49, 64, 79, 141, 156, 178, 82; edilgin ya da zorlayıcı bağıntılar üzerine ss. 49, 79, 83, 101; direnç sinyalleri üzerine ss. 98, 101-2, 124-25.

25. Ludwik Fleck, Genesis and Development of a Scientific Fact, op. cit. s.95. Ayrıca bkz. agy. s.112: "Popüler bilim (modern) bilişimin ana işlemcisidir ve bu haliyle birincil önemde epistemolojik sorunlar arasında boy göstermelidir. (...) Popüler bilim karmaşık bir özel yapıdır. Ancak spekülatif epistemologlar gerçek bilmeyle değil de yalnızca onun fantazist imgesine ilgı duyduklarından, popüler bilimin epistemolojik bir incelemesinin ortaya çıkması için hâlâ beklemek durumundayız."

26. Karl Polanyi, *The Great Tranformation. The political and economic origin of our time*, Bostan: Beacon Press, 1957 (1944).

27. Ulrich Beck, *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp, 1986, birinci bölümün özeti. Bu kitabın başarısından hareketle Beck ve eşi ve çalışma arkadaşı Elisabeth Gernsheim, kentleri Bamberg'de, bu varsayımsal iktisadî bozunumun sonuçları üzerine gerçek bir Almanca ve İngilizce denemeler "endüstrisi" oluşturdular. Örneğin, bkz.. Ulrich Beck, éd., *Politik in der Risikogesellschaft*. Frankfurt a.M.:Suhrkamp, 1991.

Ulrich Beck, *Ecological Politics in an Age of Risk*, op.cit.

Bu ilk Cassandra şarkısının iklim felaketleri çağına iktisadi model arayışına dönüşüp dönüşmediği sorusu, yerinde olacaktır

28. *Ecological Politics in an Age of Risk*, op. cit. s.7

29. Samuel Fankhauser, *Valuing Climate change*, op. cit., s.21, 27

30. Ay. s.22.

31. Ulrich Beck. Ecological Politics in an Age of Risk, op. cit., s.5. Beck bizimki dahil tüm toplumların kendisinden kopuş halindeki bir gelecek tahayyül etmedeki yetisizliklerini vurgulamakta. Buraya dek anılan geleceğin iklimi incelemeleri, bu süregenlik önyargısını doğruluyor. Yine de birkaç istisna yok değil. Genelde hükümet dışı fonlarca finanse edilen iklim değişiklikleri incelemeleri yürüten az sayıda grup, palyatif önlemler ikesine başkaldırarak, değişimin sonuçlarına değil nedenlerine saldırmayı hedeflemekteler. Örneğin, Wuppertal Institut für Klima, Umwelt, Energie, başarılı bir yapıtta (Zukunftsfähiges Deutschland. Ein Beitrag zu einer globalen nachhaltigen Entwicklung, Bâle: Birkhäuser Verlag, 1996), günümüzden 2030'a dek tüm sınaî termodinamik dönüşümlerin yüzde 90-95 oranında azaltılmasını ve bu dönüşümlerin yoğunluğu üzerinden tedricî bir verginin dayatılmasını talep etmekte. Bu projenin nasıl enderlik ilkesine takılıp kaldığını tartışmanın yeri burası değil. Radikalliğine yöneltilen eleştırilere gelince, Foucault'nun şu cümlesini anımsatalım: "Öyle anlar vardır ki, düşünmeyi sürdürmek istiyorsak, düşünülemez olanı düşünmek zorunda kalırız."

32. Hans Jonas, *Le Principe Responsabilité*.

33. Jacques Ellul, *La Technique ou l'Enjeu du Siécle*, Paris: Armand Colin, 1954.

34. Ivan Illich, "Health as One's Own Responsability: No, Thank You!", in *The Ellul Studies*, @ s.3.

35. Daniel de Roulet'nin mektubu, 12 Aralık 1999.

38. Testuro, Watsuji, *Climate and Culture. A philosophical Study*, özgün başlık *Fudô*, Tokyo: Printing Bureau of the Japanese Government, 1961 (Greenwood Press, Londra tarafından da yayınlandı). Heidegger'in öğrencisi olan Watsuji, mekanı, hocasının Varlık ve Zaman'da zamana uyguladığı görüngübilimsel analiz tipine tabi tutmaya çalışmakta.

37. Bu yönde bir ilk girişim için bkz. Jean Robert, *Raum und Geschichte*, Hagen: Fernuniversität, 1998.

MARAM AL-MASRİ

Afşar TİMUÇİN

Maram al-Masri benim iki yıllık arkadaşım. Suriye'den Paris'e göçmüş, yıllardır orada yaşıyor. Çocukluğunda kısa bir süre Adana'da kalmışlar, türkçe iki sözcük biliyor ve ikisini hep bir arada kullanıyor: *"Nasılsın-iyiyim!"* Kendisini önceki gidişimde Murcia'da tanıdım. Benden bir gün sonra inmişti oraya. Akşam yemeğinde yanyana düşmüştük. Beş dakikada arkadaş olduk. Somon balığını limonsuz zor yiyordum. Maram kulağıma eğildi, *"Bunu bizde limonla yerler"* dedi. *"Limon istesek ters olmaz mı?"* dedim. *"Neden ters olacakmış ki!"* dedi ve garsondan limon istedi. Biz öbürlerinin şaşkın bakışları arasında limonu balıklarımıza sıktık. Maram al-Masri iki özelliğiyle dikkati çekiyor: güzelliğiyle ve rahat davranışıyla. Bu rahatlık dediğimiz şeyin içine açıksözlülük de girer. Maram bir suriyeliden çok bir esmer fransız izlenimi veriyor. Önceki yıl o limonlu yemekten sonra pek görüşmedik. Yalnız ayrılırken sarılıp yanaklarımdan öpmüştü beni. Bu yıl dostluğumuz koyuldu. Beni her görüşünde boynuma sarılıyor. Hep şiir konuşuyoruz yanyana geldiğimizde. Ben onun şiirlerini çok seviyorum. Germain Droogenbroodt gibi o da şiiri basitte, yalında, sıradan olanda yakalamayı çok seviyor. *"Şiirlerini çevireceğim"* dediğimde çok sevindi. Hatta Murcia'da oturup birlikte şiir seçecektik, bir türlü bir araya gelemedik. Elimde onun *Cerise rouge sur un carrelage blanc* (Beyaz döşemede kırmızı kiraz) adlı bir derlemesinin fotokopisi var. Kitabın özgün adı *Karaza hamra ala baalaten obbiad* imiş. Şiirleri faransızcaya François-Michel Durazzo'yla birlikte çevirmişler. Ben bu şiirleri bu derlemeden seçtim.

1
Devant ta boutique,
moi, la voleuse de bonbons
aux doigts devenus collants,
je n'ai pas réussi
à en mettre un seul dans
ma bouche.

2
Quelle sotisse
qu'au moindre grattement chaque fois mon coeur
s'ouvre.

4
Je suis effrayée
comme une gazelle devant les yeux de ta faim,
aime-moi en silence
et laisse-moi
deviner.

5
J'attends,
et qu'est-ce que j'attends?
Un homme qui vienne m'apporter des fleurs,
et des mots.
Un homme
qui me regarde et me voie.
Qui me parle et m'écoute.
Un homme qui pleure
pour moi,
alors j'ai pitié de lui
et je l'aime.

1
Dükkanının önünde
ben, şeker çalan kız
parmakları yapış yapış
alıp ağzıma
bir şeker atmayı
beceremedim.

2
Ne aptallık
en küçük bir dokunmada yüreğim
açılıverir.

4
Korkuluyum
açlığının gözleri karşısında bir ceylan gibi
beni sessiz sessiz sev
ve bırak
ben anlayayım.

5
Bekliyorum,
ve ne bekliyorum?
Bir adam bana çiçekler getiriyor,
ve sözcükler.
Bir adam
bana bakıyor ve beni görüyor.
Bana anlatıyor ve beni dinliyor.
Bir adam
benim için ağlıyor
o zaman acıyorum ona
ve onu seviyorum.

7
On frappe à la porte.
Qui est-ce?
Je cache la poussière de ma solitude
sous le tapis,
j'arrange mon sourire,
et j'ouvre.

9
Ils pénètrent nos vies
comme des ruisseaux,
de sorte
que nous nous y noyons,et nous ne savons plus
qui nous a donné
l'eau et le sel,
et qui a déposé
en nous cette
amertume.

17
Là où les chevaux
ne peuvent courir.
Là oú il n'y a pas même
un trou
qui permette
au rayon de lumière de pénétrer.
Là oú il n'y a pas d'herbe
qui croît,
je m'accroche
aux pieds des mots.

21
Chaque fois
que j'ouvre ma valise,
il en sort de la poussière.

24
Dors profondément,
et ne te soucie pas
de mon insomnie,
laisse-moi rêver un peu
des routes arborées
et des vastes champs,
où je puisse galoper
sur mes chevaux gourmands.
Moi, la femme qui devra être
gentille,
et raisonnable,
demain matin.

31
Une femme rentre
avec l'odeur d'un autre homme
á la maison.
Elle se lave,
et se parfume
Tenace, s'exhale
l'odeur des remords.

7
Kapı çalınır.
Kim o?
Yalnızlığmın tozunu
halının altına saklarım,
gülüşümü takınırım
ve açarım.

9
Yaşamımıza giriyorlar
ırmaklar gibi,
öyle ki
onlarda boğuluyoruz,
ve bilmiyoruz artık bize kim verdi
suyu ve tuzu,
ve kim koydu
bu acıyı
içimize.

17
Atların koşamadığı
yerde.
Bir tek ışının
girebileceği
bir deliğin
olmadığı yerde.
Biten bir otun
olmadığı yerde,
sözcüklerin ayaklarına
sarılıyorum.

21
Çantamı
ne zaman açsam,
toz çıkıyor içinden.

24
Derin uyu,
kaygılanma
ben uyuyamıyorum diye,
bırak biraz
doymak bilmez atlarımla
dört nala geçeceğim
ağaçlı yolların geniş tarlaların
düşlerini kurayım.
Ben gene sevimli
gene uslu
bir kadın olurum
yarın sabah.

31
Bir kadın
bir başka adamın kokusuyla
eve döner.
Yıkanır,
kokular sürünür.
İllet, pişmanlıkların kokusu
gitmez bir türlü.

ŞİİRİN GÜCÜ

Berrin TAŞ

Şaire Ne Yakışır?

Bir soru sordum kendime. Şaire ne yakışır. Hangi davranışlar şairane kabul edilebilir. Hemen yanıtlamadım bu soruyu. Düşünmeye başladım.

Yerleşik ilişkiler içinde kanıksanmış kimi davranış biçimlerini gözden geçirirsek sanırım şaire yakışanı somutlamak daha kolay olacak. Sözgelimi tüccarsan herhangi bir eşyayı, meta değeri olan bir nesneyi satıyorsan müşteriyle iyi geçinmen gerekir. Müşteri haklıdır. Müşterinin başının üzerinde yeri vardır. Müşteriye güzel davranmazsan kazancın eksilir. Kazanç kapın kapanır, sen de malını satamazsın. Sözgelimi evli bir kadınsan kocanla iyi geçinmen gerekir. Kocayla iyi geçinmezsen evlilik bozulur, evin dirliği düzeni kalmaz. Hem kocayı bir parça pohpohlayıp harçlık koparmak, falanca yerde tatil yapmak, çeşit çeşit giysiler almak için gereklidir. Herhangi bir kurumda müdürsün diyelim ki. Müdüre yakışır bellenen kimi davranış biçimleri vardır. Kendi istemlerini kendi dilediğin gibi yaptırarak otorite kurma kıvancını yaşayabilirsin. Bu da çevrendeki insanlarla ilişkilerinde hiyerarşi yaratır. Bu ilişkiler her zaman bir yarara karşın başka bir yararın korunması adınadır. Her zaman küçük küçük gönençlerin daha büyük özlemlere yeğlendiği görülür. Herhangi bir köşede herhangi bir statü kapmışsan bu statüyü korumak, bu statünün keyfini çıkarmak için harcanır kimi güzellikler. Kimin oğlu kimin kızı oluşun önemlidir bu statü yarışında. Ayrıcalıklar kişilerin kendi emeklerlyle oluşturduğu bir kazanım değildir. Ayrıcalıklar babadan oğula geçen hanedanlıklar gibi üstüne yapışmıştır. Kendine herhangi bir değer katmak için çabalamana gerek yoktur. Kimi zaman dostluklar, arkadaşlıklar bu keşmekeşin içinde harcanır. Hani üste çıkmak, hep haklı çıkmak ve kazanmak hırsı vardır ya işte bu tür bir hırs çevreni unufak etmene neden olabilir. Sözgelimi herhangi bir insana kişisel çıkarın için yanaşırsın. Bu çıkarın ne oluşu önemli değildir. Maddi bir çıkar da olabilir bu ne bileyim herhangi birinin yakınında bulunarak kendini geçerli kılmanın bir yolu da olabilir. Nerden bakılırsa bakılsın dünyaya bakmanınböylesine çıkarcı yorumu insanlararası ilişkilerin dolaylı yollarla kurulmasıdır. Bu insanın öteki insanla ilişkisinin ne'liğini belirler. İnsan, öteki insana kurumların ötesinden... örf ve adetlerin... alışkanlıkların ötesinden bakamaz. İnsan kendi dışındaki bir başka varlığa böylesi bir ön beklentiyle yönlendiğinde onu öyle oluşu içinde göremeyecektir. Öteki insanın kendi gördükleri dışında bir varlığı olduğunu hesaba katmayacaktır. Kendisi ne kadarını görüyorsa, kendince onun hangi özelliği önemliyse yüklediği değer o kadardır. Bakışı çıplak değildir. Yapaylıklarla... yalanlarla sınırlanmıştır. Çoğunlukla insanlararası ilişkiler net değildir. Kişiler insani ilişkilerde her zaman kendilerini bütünüyle ortaya koymayabilirler.

Peki şair bu sahte ilişkiler arasında kendini nerde duyumsayacak. Şair bu ilişkilerle hoşnutlukla yaşayabilir mi. İnsanlığından vazgeçer bir konumda saçma sapan yarışmalarda kazanacağı birincilikle kendini moral değerleriyle ayakta duyumsayabilir mi. Birilerinin vereceği payeler şairin kendinden duyacağı hoşnutluğun yerine geçebilir mi. Kendi ipiyle kuyuya inmek yerine başkalarının onayına sığınan şair hangi değerlerin savunusunu yapabilir. Yeniden sorabilirim o zaman. Şaire ne yakışır.

Çağlar boyu şaire uçuk kaçık, ipe sapa gelmez, beş para etmez, ne zaman ne yapacağı belli olmaz bir yargının arkasından bakılmıştır. Özellikle yerleşik değerlerin ağırlığını duyurduğu ortamlarda ana babalar çocuklarının böyle riskli bir yola girmesini istemezler. Öyle ya, şairlikten para kazanılmaz. Peki ne olacak. Tatlı tatlı şiirler yazılabilir elbette ama para kazanacağı ayrı bir işi olması kaydıyla. Şairlik bir meslek değildir. Hoşça zaman geçirten sevimli bir uğraştır. Duygularınıza, düşüncelerinize seslenir. Şiirde acılarınızı, özlemlerinizi bulursunuz ve kendi içinize bakarsınız ama işte o kadar. Sonra n'olacak. Sorarlar şaire. Ne zaman bitecek senin şiirle uğraşmaların. Dergi çıkaracaksın da ne olacak. Hem parasız kalırsın. Ne yani dergi çıkarmadan şiir yazılmaz mı. Postalarsın şiirlerini dergilere. Otur evinde. Camdan sokağa baka baka iç bungunluklarını yazarsın. Böylelikle insanların içi biraz daha kararır.

Elbette şu son iki tümceyi açıkça söylemezler. İç bungunluk ve insanlarını içini karartmak. Ama söylediklerinin karşılığı şairin kendi dünyasına hapsolmasını dilemektir. Günümüz şairlerine bakarsak birilerinin onları zorla eve kapadığını söyleyemeyiz ama onların kendilerini evde duyumsadığını söylemek şaşırtıcı olmaz. Örnek verirsem Adam Yayın-

ları'nın *2000 Şiir Yıllığı*'nda Tarık Günersel'in bir şiiri var. Bu şiir rakamlardan oluşuyor. dilerseniz rakamları sizlerin bilgisine de sunayım.

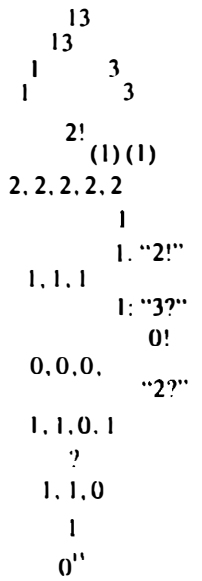

Tarık Günersel kendince bir yapı kurmuş ama o yapı tat vermiyor. Konuşmuyor, ağlamıyor, duygulanmıyor, iç çekmiyor. Bu yapının kendi içinde bir amacı yok. İçeriği yok. Böyle bir sorunu da yok ama söylendiğine göre bir mozaikmiş şiirleri. Hiç mi mozaik görmedik. Yaşam bir deneyimdir. Şair kendi deneyimleriyle dünyaya bakışını yansıtırken rakamlara mı sığınmalıdır. Sözcükler şairin kendi dilini oluşturmasına yetmeyebilir. Şairi zorlayabilir şiir ama bilmem ki insan neden hiç kimsenin anlayamayacağı bu rakamları şiir diye sunmak ister. Şairin protestosu nerde. Şair bu dünyayla son derece uyumlu yaşadığı için mi şiir yazmaktadır. Şair bu acımasız yeryüzünde kendini gerçekten hoşnut duyumsayabilir mi. Yeniden sorabilirim o zaman. Şaire ne yakışır.

Şaire içtenlik yakışır. Şairin dünyayla ilişkisi dolaylı bir ilişki değildir. Direkt bir ilişkidir. İnsan ve dünyayla estetik bir ilişkiye girebilmek dolayımsız bir iletişim biçimidir. Şair insanileşememiş bu dünyada öteki insanın acısını kendi ben'inde derinliğine duyandır. Şair şiiri dışındaki gereçlerle varolma kavgası vermez. Şairin silahı içtenliğidir. İçtenlik dünyayı doğru kavramanın bir koşuludur. Günümüzde içtenliği sürdürmenin bedeli hırpalanmak olabilir. Rekabetin, üste çıkmanın geçerli olduğu günümüzde içtenliğin karşılığı eziyet çekmekle eş anlamlı olabilir. Ne farkeder ki şair zaten dünyayı şu anki gördüğü durumuyla beğenmemektedir. En azından bu dünyayla bir sorunu vardır. Kendi iç evine çekilmek yerine hırpalanmayı seçmek şairin dünyayla estetik bir ilişkiye girmesi için kaçınılmaz bir sonuçtur. Evet şairin içtenliği çıkarlarla, küçük hesaplarla yaralanmaya açıktır. Yine de herşeye karşın yalan söylememek baş koşuludur şairin zira o yalana karşın gerçeği seçmiştir. Şair sahteden iğrenir. Sahte'nin altında yatanı anlamak ister. Şairin görüsü de burdadır.

Puşkin

Puşkin ne güzel söyler bir şiirinde:

Ey şair! Değer verme sevgisine sen halkın
Tez geçer gürültüsü zafer övgülerinin
Aptalın yargısına, soğuk kalabalağın
Gülüşüne de boş ver, aldırışsız ol, sakin.

Sen çarsın: Yalnız yaşa. Yürü özgür yolunda
Özgür akıl nereye götürüyorsa seni
Yetiştir emeğinin sevgili meyvesini
Ödül beklemeksizin soylu çabalarına

Ödül sendedir, çünkü en yüce yargıç sensin
Ürününe en titiz değer biçebilensin
Ey güç beğenir usta, sen ondan hoşnutmusun

Hoşnutsan kalabalık varsın küfretsin sana
Tükürsün ateşinin tutuştuğu mihraba
Şımarık bir inatla rahleni sarsıp dursun.

Şiir dünyadan kaçmanın bir aracı değildir. Çağlar boyu "sanat sanat içindir" ya da "sanat toplum içindir" tartışması yaşanır. Burdaki ayrım sanatı yalnızca tat veren bir uyuma indirgeyerek dünyadan kaçmayı denemekle, kaçmayı reddederek sanatını insanın esenliği için aydınlatma amacına yönlendirme arasındaki ayrımdır. Bu ayrım çoğu kez sanatın kendi iç bütünlüğünü korumayı bir amaç olarak görmekle, sanatı insandan kopuk kendinde bir güzellik algılamak arasındaki ayrım olarak değerlendirilir. Oysa sanatı hangi amacın dışavurumu olarak görürseniz görün, hangi şiiri yazarsanız yazın sonuç değişmez. Yani sözcüklerin uyumlu bir bileşen olarak sunumuyla sanatın kimin için gerçekleştirildiği arasındaki ilişki doğrudan bir ilişki değildir. Sorun sanatın hoşça zaman geçirten yanıyla insanı aydınlatma görevini üstlenmesi arasındadır. Sorun içeriktir ama çoğu kez bu gereksiz tartışmalarla saptırılır. Geçtiğimiz günlerde böyle gereksiz tartışmalardan biri daha yaşandı. Şu 32 büst projesinden sözediyorum. Şairler ressamlar belden yukarı çıplak poz vermişler. Eh, verebilirler buna kimse karışamaz. Sorun bir sanat olayı olmaktan çok çıplaklığın öne çıkarılması ve bu yolla bedava reklam amacı taşımasıdır. Sanat sığ sularda dolaşmaz.

Pleahanov "sanat için sanat eğilimi, sanatçılar-

la onları saran toplumsal çevre arasında bir uyuşmazlığın bulunduğu yerde çıkar." der. Bizde karşılığını İkinci Yeni'yle bulan bu eğilim Attila İlhan'ın deyimiyle bir soğuk savaş ürünüdür. Soğuk savaş döneminde şair uyumsuzluğunu şiiri sözcüklerin anlamından soyutlayarak gidermeye çalışmıştır. Kemal Özer, *İkinci Yeni'den Toplumcu Şiire* dönüşüm sürecini İnsancıl'da anlattı. Daha sonra kitaplaştırdığı bu yazılarında o dönemde önlerinde pek fazla seçenek olmadığını söyler. Yani sanatçıyla çevresi arasındaki uyumsuzluğun dışavurumu.

Puşkin'in yaşamı da sanatçıyla toplumsal çevresi arasındaki uyumsuzluğa güzel bir örnektir. Hele de şair çağından ilerdeyse sorun daha da büyür. I. Aleksandr döneminde:

Heyhat! nereye baksam
Hep kırbaçlar, hep zincirler
Felaketli utancı yasaların
Köleliğin çaresiz gözyaşları
Her yerde adaletsiz iktidar
Kör inançların kalın karanlığı içinde

diye haykırırken I. Nikola döneminde sanat sanat içindir görüşünü benimsiyor. Zira I. Nikola'nın saltanat döneminin başlangıcında "Dekabrist İsyanı" olarak anılan ihtilal girişimi yaşanıyor. Puşkin zaten o dönemde sürgündedir.

Puşkin'in "Ruslan ve Ludmila" anlatı şiiri yayınlanıyor. Bu eserde Puşkin ilk kez eski klasik gelenekleri bozarak folklar malzemeleri kullandı. Ruslan ve Ludmila şiddetli tartışmalara yol açtı. Bunun edebiyatta aristokratik gelenekleri yıkan kaba bir yöntem olduğu söylendi. Bu arada Puşkin'in şiirleri Çar'ı ve hükümet çevresini de kuşkulandırdı. Karamzin, Jukowski ve öteki dostları araya girmeseydi Puşkin Sibirya'ya sürülecekti. Yalnızca saray çevresinden uzaklaştırılarak güney illerine sürüldü. Dört yıllık sürgün yaşamından sonra hükümetin izniyle gelip babasının malikanesine yerleşiyor.

Puşkin sürgündeyken Dekabrist İsyanı patlıyor. Bu Rusya'da Çarlığa karşı girişilen ilk ihtilal hareketi. İsyan bastırıldıktan sonra asilerle uzaktan yakından ilgili olanlar aranırken Puşkin'den de şüphelenmişlerdi. Gizli derneklere üye değildi ama şair bu isyanın büyükleriyle arkadaşlık yapmıştı. Bu arkadaşlıklar şairde demokratik fikirlerin gelişmesine yol açmıştı. Puşkin yine dostları aracılığıyla takipten ve ağır cezalardan kurtuldu. Bu dönemde yazdığı "Poltava", "Tunçtan Atlı" adlı şiirlerinde ve "Büyük Petro'nun Arabı" adlı hikayesinde yenilikçi Birinci Petro'yu örnek bir hükümdar olarak göstermiş zamanının çarına da ona uymasını tavsiye etmiştir.

Puşkin'in ağır cezalardan kurtulmasının ardında acaba ne yatıyordu. Çar Nikola'ya sağ kolu polis şefi A.X. Benkendorf'un 1827'de yazdığı rapor bunu netlikle gözler önüne serer. *"Puşkin, kendisiyle yaptığım görüşmeden sonra İngiliz kulübünde Haşmetmeaplarından övgülü bir şekilde söz ederek birlikte yemek yemekte olduğu kimseleri Haşmetmeaplarının sağlığına içmeye zorlamıştır. Her ne kadar kendisi müseccel bir serseri ise de kalemini ve konuşmalarını yönlendirmeyi başardığımız takdirde yararlı olacaktır bu."*

Çar, Puşkin'i o ana dek yazdığı şiirlerden ötürü değil de yazabileceklerinden ötürü koruyordu. Yani güdümlü yazabileceği eserlerden dolayı. Böyle bir ortamda Puşkin'in "Sanat sanat içindir" görüşünü savunması anlaşılabilir ama günümüz şairlerini anlamak olası değil. Günümüz şairleri nerde durduklarını belirlemek istemiyorlar. Belirlemekten özellikle kaçınıyorlar. Böylelikle ne istediğini bilmenin sorumluluğundan kurtulabiliyorlar. Belirsizliğin gizeminde avuntu bulmaya çalışıyorlar. Şiirin gücünden haberdar değiller ama bundan haberdar birileri var ki o birileri bugün şair Yılmaz Odabaşı'nı içeri tıkabiliyor. Hem de yazdıklarından ötürü. Puşkin'i göz hapsine alan Çar ve polis şefi de şiirin gücünü biliyorlardı ve bu gücü kendi iktidarları için kullanmak istiyorlardı. Aslında bir şairi içeri tıkmak ona iç sansür oluşturacak bir gözdağı verme denemesi değil midir. Bu parmağını ileri doğru uzatarak bana bak bana aklını başına devşirmezsen olacağı budur demenin bir yoludur. Günümüz şairlerine iyi uykular dilerim.

Ben "sanat sanat içindir" demek yerine, "sanat insan içindir" demeyi yeğlerim. Bu da insana dair ne varsa şiirin konusu olabilir anlamına geliyor. Yine günümüz şairlerine dönersem sanatçıyla toplum arasındaki uyumsuzluğu şairler kendi karakter özelliklerine göre dışavuruyorlar. Kimi içine kapanıyor, Haydar Ergülen gibi "ruh parkı"nda dolanıyor, Zarf içinde hayali mektuplar gönderiyor. Kimi şiiri yaşadığı dünyadan soyutlayarak bir iç baygınlığı görmeyi sürdürüyor. Kimi imge... imge diye diye sözcüklerle oynamayı şiir yazmak için yeterli sanıyor. Evet sözcüklerle oynanır ama bu dünyayı sanatsal özümsemeyi de içerir.

Günümüz şiirinde "sanat toplum içindir" diyenlerle "sanat sanat içindir" diyenler arasında bir çatışma yaşanıyor ama bu çatışma açık değil. Örtük bir çatışma. Henüz yüzeye çıkmamış bir çatışma. Bu çatışma "sanat sanat içindir" diyenlerin yararına yol alıyor. Bu çatışmada insan kaybediyor zira "sanat toplum içindir" diyenler kendilerini "sanat sanat içindir" diyenlerin yanında varetmeye çalışıyor. Değerlerin erozyona uğradığı bir dönemde çağımız şairi yalnızlığını gidermek için "sanat sanat içindir" diyenlerin yanında moral bulmaya çalışıyor. Yazdıklarıyla toplumun yanıbaşında olduğunu söylese

YA DA

bu dansı lütfet gece uyansın
y a ğ m u r a
bir rastlantı değil vurması
mavi dili şimşek yalazının

gece yarısı
şehvetin kaçırdığı bir uyku
almaya geliyor seni

ne sevgi ne aşk
değil bu
insancıl bir kan davası

dökmeye geliyor
ş a k a ğ ı n d a n
bir gecelik ölümü
kan yatağına

öl öl diril
bedenin dayanır buna
yazgın mıhlı değil mi
leylak kokusuz bir bahçeye
ı s l a n

bu dansı lütfen gece uyansın
gürleyen bulutlardan
boyun eğ yağmura

y a d a ;
y a ğ m u r a
ş a k a ğ ı n d a n
ı s l a n

Ömer SERDAR

bile tüm varlığıyla yazdıklarını yaşamıyor. O halde direnme noktaları "sanat sanat içindir" görüşüne onay vermiş oluyor. Yaşasın kendisi için sanat.

Bu çatışmanın dışında her iki sanat görüşünün öznel sorunları var. "Sanat sanat içindir" diyenlerşiiri yalnızca sözcüklere biçim vermek olarak görüyorlar. Bu sözcüklerin altında insana dair herhangi bir durum var ya da yok bu onları ilgilendirmiyor. "Sanat toplum içindir" diyenler de şiirleriyle dile getirdikleri kimi durumların yeterli olacağını sanıyorlar. İçeriğin kendi başına şiiri oluşturabileceği yanılsamasını yaşıyorlar. Her ikisi de yeterli değil.

Şair bu dünyada bulamadığımız uyumu sözcüklerle yapılandırma kaygısı taşıyandır. Bu nedenle insani bir estetik, insanı kavrayan bir estetik, sorunu olmalıdır.

Şiirin yaşamla ilişkisi şairin iç dünyasıyla dışındaki dünyanın çatışkısından doğan güzelin yaratılmasıdır. Zira dışımızdaki dünya savaşların, açlığın, genç kızların para karşılığı satılmasının, tüketim zihniyetinin alışkanlığa dönüştüğü kokuşmuş bir dünyadır. Şairin iç dünyası bu görüntüyle çatışkıya girecektir. Bu çatışkıdan yeni insanın değerleri ortaya çıkacaktır. Yaşamı içermesini istediği ama henüz içermeyen değerleri şair şiiriyle kalıcı kılacaktır. Bir yaşam felsefesi, bir öznel bakışla yorumlanan insanın gerçeğinin şiirde görünür kılınmasıdır bu. Bu anlamda şiir sürekli yolda olmaktır. Sürekli yolda olmak aramaktır. Aramak şiirin kıpır kıpır gücünün ayırdına varmaktır.

Haydi başla savaşmaya.

Yararlanılan Kaynaklar:

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, *İnsanüstü Bir Anıt Diktim Kendime*, Çeviren Ataol Behramoğlu, Adam Yayınları, 1.Basım, Ekim 1996.

- Pleahanov, *Sanat ve Toplumsal Hayat*, Türkçesi Cenap Karakaya, Çeviren S. Mimoğlu, Sosyal Yayınlar, 3.Basım, 1987

Puşkin, *Seçme Yazılar*, Çeviren Orhan Şamhal, MEB Yayınları, 1994.

TINLAYAN ZAMAN (6)

Hakan ŞENSOY

Sevgideğer *İnsancıl Dergisi* okurları, geçen sayımızda büyük Rus kemancı ve pedagog Leopold Auer'in müzikal serüvenini sizinle paylaşmaya başlamıştım. Dizinin ikinci serisini birlikte anlamaya devam edelim.

73 yaşında ömründe yepyeni bir sayfa açan ve Birleşik Devletler'e göçen Auer'in pek çok öğrencisi de ondan önce göçmen statüsüne girmişti bile. Carnegie Hall, Boston, Chicago ve Philadelphia'da konserler veren sanatçı, ayrıca sayısız öğrenciyi çalıştırdığı New York'ta da bir stüdyo açtı. 1926 yılında Julliard'dan iki yıl sonra da, daha sonra mirası Carl Flesh'e(1) devredeceği Curtis Institute'den davet aldı Auer, "öğrettiğim gibi keman çalma" (the violin as I teach), "kemanın en önemli eserleri ve bunların yorumlanması" (most impórtant pieces of the violin and theirs interpratiton), 8 fasiküllük "derece derece keman çalma", anılarını yazdığı ve "müzikle geçen uzun ömrüm" (my long life in music) adını verdiği 4 ayrı kitap yayınladı. Ayrıca klisak keman repartuarının kişisel parmak numarası ve yay bağlarıyla şekillendirdiği baskılarını müzik tarihine sundu. Bunun yanında pek çok besteciye ait ve değişik çalgılar için yazılmış eserin kemanpiyano düzenlemesini yaptı ve konçertolara kadanslar yazdı.

Auer, çok disiplinli bir öğretmen olarak görülmesine rağmen öğrencilerine her konuda yardım etmeyi bir görev sayardı. Örneğin; öğrencileri için burslar, bağışlar bulur, onları tanıtması için emprezaryalara (2) mektuplar yazardı. Öğretirken son derece enerjik olur, soğuk, nefessiz, kansız kısaca yaşamayan yorumdan nefret ederdi. Bunu öğrencilerinin yaptıkları kayıtları dinlediğimizde de fark etmemiz çok kolaydır. Her birinin ürettiği pürüzsüz ton ve her an devinen vibratoları (3) kemandan çıkan en asıl sedaları yaratmıştır. Auer'in dersleri törensel bir hava içerisinde geçer ve öğrencileri de gerek davranışları ve hatta gerekse de giyim kuşamlarıyla dahi bu sahneyi tamamlayan unsurlar olarak sınıftaki yerlerini alırlardı. Öğrenciyle her hafta ders yapmaz, ancak hazır olduklarında derse kabul ederdi. Her derste bir eşlikçi hazır olur ve performans dinleyici önünde yapılırdı. Auer derslere tam zamanında gelir ve sadece bir kez ara verirdi. Ders sırasında öğrenciyi dinlerken, sınıfın içerisinde yürür, bu sırada onu gözlemler ve yorumunda bulduğu hatalı yerleri akabinde işaret ederdi. Auer'in en tanınmış öğrencisi Jascha Heifetz (4) bir röportajında öğretmeni için "Auer her öğrencisi için değişik ders verirdi. Belki de sadece bu onun gerçekten çok iyi bir eğitmen olduğunun önemli bir kanıtıydı" demişti. Heifetz'in değindiği bu nokta gerçekten çok önemlidir. Çünkü çalgı dersleri ferdi derslerdir ve her öğrenci bir diğerine göre farklılık gösterir. Bunu erken teşhis edip öğrencinin yönünü en üretken yana çevirmek bir öğretmenin en önemli görevidir.

Bu sebeple üstadın öğrencileri için kullandığı ve spesifik olarak klişeleşmiş bir Auer Keman Metodu var olmadı. Her öğrenci seçiminde özgürdü. Heifetz "onunla çalıştığım halde bir Auer öğretme yönteminden söz edemem" kelimeleriyle fikrini bu doğrultuda belirtmişti. Ama öğrencileri üzerinde kurduğu müthiş disiplin, oto kontrol sistemi ve teşhissel doğruları Auer'i daha önce hiçbir öğretmenin edinmediği bir başarıya ulaştırmıştı.

Öğrettiğim gibi keman çalma adlı kitabını incelediğimizde *demode* olmuş pek çok teknik anlatıma rastlarız. Auer, Heifetz ya da Reisler (5) gibi kemancıların pürüzsüz ses çıkartmak için ilk şart olarak gördükleri devinen vibratoyu benimsememiştir. Kendisini çalarken görüntüleyen eski dönem fotoğraflarında, sağ elinin *Franco Belçika* (Franco-Belgium) okuluna uygun olarak yayı tuttuğunu, fakat öğrencilerinin tamamına yakınının ilk olarak Wieniawsky tarafından uygulanmış olan Rus ekolüne göre yay tuttuklarını gözlemliyoruz. Tüm bunların yanında öğrencileri arasında da kimi öznel farklar olmuştur. Carl Flesh, ton yaratma konusunda en mantıklı yol olarak gördüğü Rus yay ekolünü kendi de benimsemiş ve öğrencilerine aktarmıştır. İşaret parmağını biraz daha basmak ve yay dirseğini biraz daha yukarıda konuşlamak, şüphesiz çıkan sesi büyütecektir. Çünkü bu tip tutuş tellere omuzdan gelen basıncı çok daha dengeli dağıtacaktır. Bundan dolayıdır ki Auer sınıfı ve devamından gelen kemancılar diğerlerine göre çok daha hacimli sese sahiptirler. Robert Philip "Franco-Belçika ve Rus okulları arasındaki farklar" konulu bir yazısında fikirlerini şu şekilde açıklamıştır; "iki okul arasında sadece güçlü ses yaratma olanağının balans farkı görülür, bunun yanında Rus ekolüne bağlı geç 20 yy. keman yorumcularının diğerlerine göre çok da-

ha keskin atakları ve temiz artikülasyonları vardır. Franco-Belçika okuluna bağlı 20 yy. başı ve gerisi kemancıların bu güne oranla daha gevşek ses çıkartmaları, sağ dirseklerini aşağıda tutmalarına, tellerinin genellikle bağsak olmasına ve keman çalmayı modern ekolden daha iddiasız kılan çok daha narin yay tutma şekline bağlıdır." Auer için hiçbir zaman öznel bir yay tutma şekli olmamış ve bundan dolayıdır ki öğrencilerini başlangıç devrelerinde dahi, diğer öğretmenlerden çok daha farklı olarak yay tutma konusunda özgür bırakmıştır.

Jascha Heifetz, Auer'in St. Petersburg stüdyosundaki en küçük öğrencisiydi. Heifetz yıllar sonra öğretmenini şu cümlelerle anlamıştır.

"Profesör Auer mükemmel ve mukayese kabul etmez bir öğretmendi. Dünya üzerinde onun niteliklerinde olan bir başka hocanın var olduğuna inanmıyorum. Her öğrencisiyle dersini değişik bir anlayışta yapardı. Bunu nasıl gerçekleştirdiğini kelimelerle anlatamayacağım için sizi bilgilendiremiyorum. Belki de bu, onun büyük bir keman filozofu olmasının en önemli sebebiydi. Profesör Auer çok faal ve enerji dolu bir öğretmendi. Anlaşılır kesinlikte olmadıkça ayrıntıları konuşmayı daima gereksiz bulurdu. Her zaman kendi kemanı ve yayıyla çalmana izin verir ve böylece ihtiyacın olan güveni en uygun şekilde aşılardı. Çok yetenekliydi, fakat öğretmenin öğrenciye vereceğinin daima yeteneğin önünde olduğuna dikkat çekerdi. Sert, disiplinli ve ilkelerine çok bağlı bir eğitmen olmasına rağmen çok sempatik bir insandı."

Öte yanda Heifetz'le bu noktada birleşmeyen kemancılar vardı. Nathan Milstein, karşısına tüm teknik sorunlarını aşarak gelmek zorunda olan öğrencilerine hiçbir öneride bulunmamasını eleştirirdi. Mischa Elmann ve Miron Polyakın bu teknik problemlerin derdini ileride çok çekmişlerdir. Sınıfındaki pek çok öğrenci sorunlarını Auer'e sormaya çekindikleri için birbirlerine sorar öyle hallederlerdi. Pek çok otorite 1900'lerden önce öğrencilerine teknik detaylar konusunda çok şey öğrettiği ve/fakat tanınmış bir örnek yaratamadığı konusunda hem fikirdir.

Küçük elli olan Leopold Auer'in elimizde sadece P.İ. Çaykovski'nin keman ve piyano için "melody" adlı eserinin kaydı bulunmakta. Bu kayıtta Auer'in özellikle durağan olan sol eli ilk dikkati çekenler arasında. Hareketsiz vibratosunu çoğu zaman uzun seslerde bir etki unsuru olarak kullanmakta. Ayrıca aşağı doğru yaptığı *portamento*'ların(6) lezzeti kulaklarınıza 19. yy. sonu Çarlık Rusya'sının sanatsal görüntüsünü sesiyle tasvir etmekte. Ayrıca kemandan çıkarttığı tonun pürüzsüzlüğü ve olağan dışı çapkınsı tınısı müzikseverin kalbini keyiflendiren cinsten.

AYNA

hep aynı sokaklar
tanıdık şarkılar pencerelerde

yağmurda bir kadın yüzü ansızın İstanbul
makyajı akmış
tedirgin

çocukluğum birkaç silik fotoğraf

martı çığlıkları sinmiş boş kıyılara
her kapının ardı bir başka arayış

Zaman ürkütücü ve gebe

döşeklerde gözyaşı sıcaklığı.

Soner PARLA

15 Haziran 1930 yılında ölen Leopold Auer, belki de 19. yy. sonu ve 20. yy. başının en önemli keman pedagoglarından biriydi. Öğrencileri çağın en önemli *virtuos*'ları oldular.

Sevgideğer *İnsancıl Dergisi* okurları **tınlayan zaman** yazılarımın üçüncü sanatçısı olan Leopold Auer'i sizlerle paylaştığım ikinci serinin sonuna geldik. Önümüzdeki sayıda bir başka can bir başka tınıda buluşmak dileğiyle...

1. Carl Flesh: (1873-1944) Macar kemancı ve eğitmen. Alman keman ekolünün en önemli isimlerinden olan sanatçı günümüzdeki pek çok kemancının yetişmesinde direkt ya da dolaylı olarak emeği olmuştur. (Yazarın kendi notu)
2. Emprezaryo: Konser. Opera ya da buna benzer müzikal etkinlikleri düzenleyen kişi, kurum ya da kuruluşları çağrıştıran genel terim. (MoonStar Türkçe Dil Kılavuzu, Acer Computer Co. 1999 version).
3. Vibrato: Seslerin dalgalı izlenimi verecek şekilde çıkartılması. Yaylı sazlarda anlatım gücünü arttırmak ve sesin konser salonundaki yolculuğuna katkı sağlamak için sol elin bilek ve kol yardımıyla geri-ileri salınımıyla elde edilir (Müzik. Ansiklopedik Sözlük. Vural Sözer, Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, sayfa 175)
4. Jascha Heifetz: Rus asıllı Amerikalı kemancı (1901-1987).
5. Fritz Kreisler: Kreisler, Fritz (1875-1962). Avusturya'lı kemancı ve besteci. 20. yüzyılın en büyük keman dehalarından. (bkz. sayfa 370. An Encyclopedia of the Violin, Alberto Bachmann. Da Capo Press. New York 1966)
6. Portamento: Yayın hareketini durdurmadan notaları daha kişilikli betimlemek. (yazarın kendi notu)

ŞENLİKTE PARLAYAN IŞIKLAR

Mehmet ESATOĞLU

Bahar aylarının başından itibaren İstanbul şehrini "istila" eden kültür sanat şenliklerinin arasında şamatası az ama dolu dolu söyleyecekleri sözü olan bir şenlik geldi geçti; "İstanbul Amatör Tiyatro Günleri 2000"

16 topluluğun katıldığı ve 16 gösterinin yapıldığı İATG, 4 ayrı sahnede perde açtı ayrıca bir forum bir de seminer gerçekleşti.

Şenliğe İstanbul Tıp Fakültesi Tiyatro Topluluğu (İTFTT) Shinizter'in "Yeşil Papağan", Mühendislik Fakültesi Tiyatro Kulübü (MFTK) Brecht'in "Kuraldışı ve Kural, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tiyatro Kulübü Brecht'in "Dansen ve Demirin Fiyatı Nedir?", Galatasaray Lisesi Tiyatro Topluluğu Brecht'in "Üç Kuruşluk Opera", İstanbul Teknik Üniversitesi Sahnesi Dürrenmatt'ın "Babile Bir Melek İniyor", Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Tiyatro Kulübü (MİFTOK) Horvath'ın "İtalyan Gecesi", Öğrenci Kültür Merkezi Sahnesi (ÖKM) Sermet Çağan'ın "Ayak Bacak Fabrikası", Fecr-i Ati Topluluğu Aziz Nesin'in "Bir İnsan Başı Üzerine Üç Sesli Üzünç", İktisat Sahnesi Dario Fo-France Rame'nin "Kadın Oyunları", Mimar Sinan Üniversitesi Oyuncuları ve Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları "Deprem", Tiyatro Simurg Dario Fo-Franca Rame'nin "Alis Harikaları Olamayan Diyarda", İstanbul Sahnesi Mehmet Esatoğlu'nun "Bir Dreyfus Davası", Sabancı Lisesi Cristoph Martin Wieland'ın aynı adlı romanından oyunlaştırılan "Eşeğin Gölgesi Davası" oyunlarıyla katıldılar.

Şenliğin açılışı Çapa'daki İstanbul Tıp Fakültesi Sahnesi'nde gerçekleşti. Amatör tiyatro topluluklarından temsilcilerin katılımıyla gerçekleşen açılışta ATÇ adına iki ayrı konuşma yapıldı. Konuşmalarda şu görüşlere yer verildi:

"Bu şenlik başka bir rüzgar estirme iddiasındadır. Çünkü; 17 yılı ardında bırakan Amatör Tiyatrolar Çevresi ATÇ uzun yıllar içinde adım adım inşa ettiği birlikteliğinin hedefine baştan bu iddiayı koymuştu. 17 yıl önce Sarıyer Halk Eğitim Merkezi bahçesinde buluşup birbirimizin oyunlarını izleyip tanışırken hepimiz onlarca yıllık birikimlerimizin sanki aynı şeyi fısıldadığını hissettik.

"Amatör tiyatro tiyatronun arka bahçesi olmamalıdır."

Neden olmamalıdır? Çünkü ülke tiyatrosunda bugün her yanı ile ortaya fışkırmış kaotik ortamın ilk ayak sesleri daha o günlerde duyuluyordu.

12 Eylül'ün ülkede estirdiği devlet terörü sanatsal alanda da kirlenmelere yol açtı. Sanat alanında oluşturulan kaynağı izleyici yerine resmi çatıların altında ya da sermayede arama mantığı bugünkü kaosu adım adım örgütledi. Sonuçta varılan nokta; "izleyiciden umut kalmadı biz bir türlü paramızı kapalım işimize bakalım" oldu.

İzleyiciden ve dünyayı değiştirme duyarlığından vazgeçip, sonuçta da izleyici için yapılan sanat alanını yapılandırmak nasıl bir ortamı örgütledi?

Konservatuvarlara doluşan gencecik yetenekler daha ilk sınıftan kendilerini bekleyen kirlenmenın kucağına düştüler. Tiyatronun bilimsel ve estetiğe ilişkin yanı yerine dedikodu ve sahne üç kaatlarını öğrenmek ve öğretmekle başlayan süreç ortaya bugünkü "oynasam ne olur oynamasam ne olur" diyen güruhu çıkarttı. Bu güruh profesyonellik adına sahnede her türlü kepazeliği üretti. Sonuçta izleyiciyi de olumsuz bir biçimde etkiledi. Kokuşma oyuncudan metin yazarına yönetmene dekoratöre herkesi sardı. Kimi açıktan işi savsakladı kimi de eleştirel bir pozla sahneye ihanet etti.

Geçen süreç içinde bir yanda kokuşma büyüdü öte yanda bu alana sözde muhalefet edenlerle savunucuları türemeye başladılar. Savunucular övgüler düzdüler yapılan yalapşap işlere. Ödüllere boğdular. Sözde muhalifleri de düzeltmek üzere kararları kağıt üzerinde kalacak toplantılar düzenlediler. İşler al takke ver külah diye giderken sonunda içlerinden biri bağırıverdi ortalığa;

"Olmaz ki bu kadar da rezalet olmaz ki"

O anda savunucularla muhalifler kolkola girip başladılar bataklıklarına övgü düzmeye.

80'li yılların ortalarına doğru harekete geçen ATÇ ise kaynak, örgütlenme ve izleyiciyle buluşma sorunlarına gerçekçi çözümler aramaya çalışarak bu batak yola girmedi ve girmesi için de yapılan önerileri reddetti...

Bilgi ve maddi kaynağı kendi gücüne dayanarak aramaya başlayan ATÇ geçen 17 yıl içinde kaynak üreten bir kurum haline geldi. Hiçbir yerden destek almadan yalnızca kendi gücüne dayanarak 17 yıl içinde onlarca seminer, panel, şenlik düzenledi. "Replik", "Mimesis", "Dipsiz" gibi yayınlarla tiyatro alanına önemli birikimleri yazma ve çeviri ve söyleşi yoluyla aktardı. Tiyatroların iç örgütlenmesinden, tiyatrolararası örgütlenmeye bir dolu modeller geliştirdi.

Tiyatro alanına yeni bir katkı getirmeyen şenlik anlayışlarını eleştiren ATÇ kimi zaman böylesi şenliklere katılmayarak o yaklaşımları protesto etti.

Çevresinde teatral yaşamla bağı olan her alan-

la ilişki kuran ATÇ kendi birikimlerini buralara da taşımaya çalıştı.

Yoldan geçen izleyiciyle kurulacak tesadüfi bağlar yerine bilinçli bir izleyici kesimiyle buluşmanın önemli olduğu saptamasını yapan ATÇ, buluştuğu izleyicinin beğenisini bir üst düzeye çıkarmanın yollarını bulma konusunda araştırmalar yaptı.

ATÇ tiyatronun bizatihi kendisiyle uğraştığı için sanat çevrelerinin bugün içinde bulundukları birbirini çelmeleme, yeme, yoketme ortamına düşmemeye çalıştı. Üretilen ve paylaşılan gerçekten sanat olunca orada dostluk ve arkadaşlık ürüyor.

ATÇ'nin 17 yıl önce saptadığı tek tek tiyatroların gelip geçici başarısı değil tüm alanın belli bir düzeye yükselmesi saptaması bugün yaşama şöyle geçiyor: Öncelikle alanda yetişen unsurlar oradan kopmayarak yıllar içinde oluşan birikimi yeni kuşaklara aktarıyorlar. Ötesi buradaki unsurlar kendi dışlarındaki topluluklara da koşuyorlar. Birazdan perde açacak bütün yapıtlarda ve çalışmalarda bu salonda varolan herkesin emeğinin bir parçası var. Bu yüzden de ATÇ çeperindeki herkes birbirinin oyununu kendi ürünü olarak görme duyarlığı taşıyor ve taşımalı. Çünkü biliyoruz ki burada parlayan her ışık bize, dolayısıyla ülke tiyatrosuna canlılık katan bir ışıktır. ATÇ saflarında birbirine sırtını dönen tıyatro modeli yokolmak üzeredir. Onun yerini birlikte üreten, paylaşan, kaynaşan tiyatro modeli almaktadır.

Bugün kimi tiyatro dergilerinin sayfalarını açtığımızda ise karşımıza yoğun bir çamur atma kampanyası çıkıyor. Dün birbirlerini "büyük sanatçı" ilan edenler devlet kesesinden önlerine atılan üç-beş milyarı paylaşmada çıkan sorunlardan ötürü birbirlerini yiyorlar. Aylarca yazacak konu bulamayan yazarlar iş parayı paylaşma işine gelince onlarca sayfa yazılar döktürüyorlar. ATÇ bu pislik ortamına asla girmedi ve girmiyor. Onlar tarafından uzatılan "öteki" "alternatif" "yaratıcı" gibi palavra yaftalara da itibar etmiyor.

ATÇ kendi alanında en yeniyi, yaşayanı ve alternatifi doğurmak için elinden geleni yapıyor. Burada dayandığı güç ne sermayenin alınterinden çalınmış kirli liraları ne de resmi çatıların bir lütufmuşcasına attığı kuruşlar... Onun en büyük gücü onu varedenlerin desteğidir. Ülke tiyatrosunu düştüğü kaostan hep bu tutum ve yaklaşım çıkarmıştır ve yine çıkarma azmi ve hırsıyla perdeyi açıyoruz."

Bu konuşmanın ardından üniversite toplulukları adına Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları'ndan Barış Orak söz aldı. Orak konuşmasında ATÇ içinde bir birim haline gelen üniversite tiyatroları örgütlenmesinden sözetti. Son birkaç yıldır üniversite çevrelerinde kültür-sanat üretimi konusunda yaşanan sorunları anlatan Orak, ATÇ toplulukları arasında uzun bir süreden bu yana varolan sorunları tartıştıklarını, toplulukların bunları çözme yolunda yeni modeller oluşturduklarını belirtti. Bu alanda oluşan düşünsel ve pratik birikimi paylaşmak üzere "Üniversite Tiyatroları Röportajı" adlı bir kitapçığı da hazırladıklarını söyleyen Orak, ÜTÇ'nin önümüzdeki dönemde de elindeki birikimi yayma hedefiyle yeni teorik ve pratik çalışmalar yapacağını ifade etti.

Şenliğin açılış oyunu İstanbul Tıp Fakültesi Tiyatro Topluluğu (İTFTT)'nin hazırladığı Shinizter'in "Yeşil Papağan" adlı yapıtıydı.

1789 Fransız Devrimi günlerini bir meyhanenin atmosferinden izleyen "Yeşil Papağan" dönemin insan portrelerini bir mekanda buluşturma ve tartıştırma temelinde gelişen bir yapıt. Soylular, aydınlar, sanatçılar ve sıradan insanların birarada içip tartıştığı Yeşil Papağan meyhanesinde bir yandan da dışarıda patlayan büyük devrim fırtınasının sarsıntıları hissediliyor.

Üniversite tiyatroları alanında köklü bir yeri olan İTFTT, son yıllarda nitelikli yapımlar üreten bir topluluk. Geçtiğimiz yıl sergilediği Dario Fo'nun "Klaksonlar, Borozanlar ve Bırtlar" çalışmasıyla belli bir oyunculuk düzeyi yakalayan ekip bu yıl sahnede aynı düzeyi yakalamakta zorlanıyor. Özellikle yoğun bir tempo isteyen oyunda yer yer tempo düşmeleri yaşanıyor. Tek tek oyunculuklarda yakalanan düzeyi toplu oyunculukta tutturmakta zorlanan İTFTT'nin Yeşil Papağan çalışmasının bir başka aksayan yanı da dış atmosferin sahneye yoğun bir biçimde aktarılamaması. Dışarda patlayan devrim fırtınasının tek tek karakterler üzerindeki yansıması finali daha vurucu kılabilirdi. Topluluk Yeşil Papağan'la boğuştuğu sorunlara rağmen yapım olarak uzun yıllardır sürdürdüğü tutarlı çizgisinde yeni bir aşamayı zorladığının izlerini seyirciye sunuyor.

Şenliğin ikinci günü iki Brecht oyunu vardı sahnede. Bunlardan birini İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Tiyatro Kulübü (MFTK) diğerini ise Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tiyatro Kulübü sergiledi.

MFTK 70'li yıllarda amatör tiyatro topluluklarınca yoğun bir biçimde oynanan Brecht'in "Kuraldışı ve Kural" adlı yapıtını hazırlamıştı. Brecht'in öğretici oyunları içinde yeralan "Kuraldışı ve Kural" vahşi kapitalizmi ve onun dünyaya bakışını irdeliyor. Sınıf çıkarına aykırı davrananın "kural"a uymadığına vurgu yapan oyun, değişik sınıflara ait kişilerin (Tüccar, Hamal ve Kılavuz) yaptığı ticari bir yolculuğu anlatıyor. Yolculuk boyunca korkarak kendi sınıf çıkarına aykırı davranan hamalın yokoluşunu göstermeci bir tarzda işleyen oyunu MFTK topluluğu yalın bir biçimde sahneliyor. Topluluk sahnede duruşuyla yeni buluşmanın sancılarını yaşayan bir ekip olduğunu belli ediyor. Oyunun birinci hadikapını Brecht'in metni oluşturuyor. İyi oynayan ve şarkı söyleyen sosyal jestleri aktarmada yetkin oyuncular gerektiren "Kuraldışı ve Kural" oyunu bu yönde yoğun ön çalışmalar yapmamış bir ekip için sorun

yaratıyor. Yolculuğun gelişen aşamaları içinde değişen sosyal tutumları vurgulamadaki eksiklikler ortaya yavan bir gösteri koyuyor. MFTK'nin gruplaşma ve oyun üretme yolunda bu yıl ortaya koyduğu azmini nitelikli yapımlar üretmede de hayata geçirmesi gerekiyor.

Metin, oyunculuk ve sahneleme sorunlarını çözememiş ekiplerden biri de Cerrahpaşa Fakültesi Tiyatro Kulübü'ydü. Brecht'in ülkemizde ilk kez 1978'de Galatasaray Lisesi Tiyatro Topluluğu tarafından sergilenen "Demirin Fiyatı Kaça" adlı oyunu Avrupa'da adım adım gelişen İkinci Dünya Savaşı günlerini anlatıyor. Bir yanda savaş ortamını hazırlayan Almanya, öte yandan buna alet olan komşuları arasındaki ilişkiyi ironik bir dille irdeleyen oyun, kâr hırsıyla davranan, kendini yoketmeye hazırlanan saldırganlığı görmeyen batılı ülkeleri eleştiriyor.

Cerrahpaşa Fakültesi Tiyatro Kulübü'nün sunduğu oyun ise ne yazık ki yetersiz oyunculuk ve sahneleme çalışmalarının izlerini taşıyan bir gösteriydi. İki yıldır yeniden toparlanma çabaları içinde olan Cerrahpaşa Fakültesi Tiyatro Kulübü bu yıl ortaya ürün koyarak yeni bir aşamaya geçmeyi başardı. Şimdi önünde üniversite tiyatro kulübü inşa etmek gibi zorlu bir yol duruyor.

Bu yıl İATG'de iki lise topluluğu vardı. Bunlardan biri Galatasaray Lisesi diğeri Sabancı Lisesi. Son yıllarda çeşitli sorunlar yaşayan lise tiyatrolarımızın aksine geçmiş yılların coşkusundan, duyarlığından izler taşıyan iki lise tiyatromuzun gösterileri bu alanda nitelikli işlerin hâlâ yapılabildiğine ilişkin sinyaller veriyor.

Lise tiyatrolarımız teatral alanımızın önemli potansiyellerinden birini oluşturuyor. 70'lerden bu yana önemli gösterileri sahnelere getiren İstanbul'da Üsküdar Lisesi'nden, Ümraniye, İzzet Ünver, Mehmet Bayazıd, Bahçelievler, Kadıköy Anadolu Lisesi'ne 90'lara doğru sayıları İstanbul çapında 45'i bulan, Ankara'da 250'nin üstünde toplulukla 5 bin, Anadolu genelinde 100 bine yakın genç oyuncuyu sahneyle tanıştıran bu önemli kaynağımız son yıllarda gerek ürün gerekse örgütlenme, gösterilerini sunma konusunda sorunlarla boğuşuyor.

Tiyatro alanımızın ticari çıkar dışında ilgilenmediği bu alanın sesini duyurabilen tek etkinlik biçimi yarışmalar. Liseli oyuncuların aralarında dostluk ve arkadaşlık yerine kötü bir rekabet ortamını körükleyen tiyatro yarışmaları 70'li yıllarda İLTÖ (İstanbul Liselerarası Tiyatro Örgütü)'nün varettiği ortamdan oldukça uzaklaşmış bir biçimde gerçekleşiyor. Bu ortamın dışında durmaya çalışarak oyunlar üreten Galatasaray Lisesi ve Sabancı Lisesi yarışma kazanmak yerine nitelikli çalışmalar üretmek, kadrolaşmak gibi hedeflerle ilerleyen lise topluluklarıyla birlikteliğin yollarını arıyorlar.

Köklü bir geçmişe sahip Galatasaray Lisesi Tiyatro Topluluğu İATG'ye Brecht'ın "Üç Kuruşluk Opera" adlı yapıtıyla katıldı. Yeraltı mafyasıyla kolluk güçlerinin içiçe çalıştığı ve mafya babalarının iş adamı olarak sistem içine girme sürecini eğlenceli bir dille anlatan "Üç Kuruşluk Opera" dünya tıyatro klasikleri içinde anılan bir yapıt. Böyle zor bir yapıtın ardından yer yer başarılı oyunculuk örnekleri sunarak çıkan Galatasaray Lisesi ne yazık ki gücünün yetemediği yerlerde de metnin altında ezilmiş. Öncelikle olayların içinde yer alan ve çatışan tarafların sosyal tutumları ve Jenny gibi kimi kilit kışiler oyunda yeterince işlenememiş, öte yanda ise Dilenciler Kralı gibi lokomotif kişilikler de güzel ama yanlış oynanıyor.

Sabancı Lisesi ise Christoph Martin Wieland'ın aynı adlı romanından oyunlaştırdığı "Eşeğin Gölgesi Davası" ile şenlikteydi. Liselerde son yıllarda yaşanan oyuncu kısırlığına karşın birbirinden nitelikli onlarca oyuncu yetiştiren Sabancı Lisesi 90'ların başından bu yana lise tiyatrosu alanında çalışmalar yapan bir topluluk. 1993'te Atila Alpöge'nin "Çürük Elma"sıyla başladıkları teatral maratonu büyük bir özveriyle sürdürüyorlar.

Topluluğun bu yıl sergilediği oyuna konu olan eşeğin gölgesi öyküsü 60'lı yıllarda yazar Haldun Taner tarafından da işlenen eski bir halk masalı. Eşeği kiralayanın yolculuk sırasında onun gölgesinden de yararlanıp yararlanamayacağı üzerine başlayan bir tartışmayı konu alan oyunu Sabancı Lisesi farklı bir yorumla ele almış. Oyunu aksatan başlıca sorun roman metninden sahneye geçişte yaşanıyor. Bu yüzden de romanın kimi ayrıntıları oyunun akıcılığını engelliyor. Topluluğun sahne üstünde yaşadığı bir teknik sorun da diksiyon. Sözlerin yer yer anlaşılamaz hale gelişi izleyicinin metni algılamasını engelliyor. Oyunda işlevsiz duran yerlerden biri de video görüntülerin yer aldığı bölüm. Büyük bir emekle varedilen görüntüler, filmdeki oyunculuk ve anlatım oyuna yeni bir katkı sağlamıyor.

Yukarıda anılan eksiklere rağmen gerek Galatasaray gerekse Sabancı Liseleri şenlikte yeni kuşaktan esen muştu dolu rüzgarlar estirdiler. Umudumuz bu birikimleriyle gittikleri yüksek öğrenim kurumlarında yeni teatral yapılanmaların oluşmasına katkılar sunmaları.

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Tiyatro Kulübü (MİFTOK) şenliğe amatör topluluklar arasında çok sık sahnelenmeyen bir yazar Ödön Von Horvath'ın "İtalyan Gecesi" adlı yapıtıyla katıldı. Araştırmacı Ayşın Candan'ın çabalarıyla ülkemizde de oyunları yayınlanan Horvath yapıtlarında toplumsal eleştiriyi acımasızca kullanan bir yazar. Sokaklarında faşizmin kol gezdiği bir ülkede sığındıkları meyhanelerinde kendi düş dünyalarını yaşayan küçük burjuvaları traji-komik bir dille anlatan "İtalyan Gecesi"ni MİFTOK çok renkli

bir yorumla ele almış. Tüm karakterleri özenli bir biçimde işleyen topluluk yoğun bir çabayla oyunun müzikal yanını da iyi kotarmış. Oyunda göze çarpan eksiklik 40'ların köşeli yaklaşımına bugünkü gözle eleştirel bir yaklaşımın getirilemeyişi. Son üç yıldır sorunlarını aşma ve nitelikli ürünlerle yürüme azmindeki MİFTOK "İtalyan Gecesi" ile yeni bir aşamada.

İATG'de İTÜ çatısı altında çalışma yapan üç topluluktan bu yıl biri yer aldı. İTÜ Sahnesi Dürrenmatt'ın "Babil'e Bir Melek İniyor" adlı oyunu ile şenliğe katıldı. Birkaç yıl önce sergilediği Peter Weiss'ın "Saloz'un Mavalı" adlı yapıtıyla yeni olmanın sancılarını sahne üzerinde yaşayan İTÜ Sahnesi bu yıl gerek oyunculuk gerekse sahne düzenlemesi ile yeni bir noktaya varmış.

Şenlikte bu yıl sergiledikleri "Babil'e Bir Melek İniyor" ise üzerinde harcanan yoğun emeğe ve özene karşın izleyiciyi yoğunlukla yakalayamayan bir çalışma görünümünde. Bunun başlıca nedenlerinden birini metindeki iktidar sorununu tartışırken günümüzle köprü kuramayış oluşturuyor. Oyunun yorumunda ana eksene oturtulan "mutlak otorite" ve "mutlak otoritenin reddi" çatışmasının sınıf perspektifine oturtmayışından ötürü ortada bir bulanıklık kol geziyor. Çünkü iktidar sorununa her yaklaşım eninde sonunda alın terinden pay alma kavgasının bir yansımasıdır. Oyunda görülen bir başka sorun da topluluğun artık kendi özgün dilini oluşturması gerekliliği.

Şenliğin hakettiği tepkiyi alan oyunlarından biri Öğrenci Kültür Merkezi (ÖKM)'nin sergilediği Sermet Çağan'ın "Ayak Bacak Fabrikası" oldu. 60'ların sonunda çarpık, dışa bağımlı bir ekonominin kol gezdiği ülke modelini ironik bir dille anlatan oyunda anlatılan sorunlar geçen 30 yıla rağmen ne yazık ki bugün de geçerli.

Yazıldığından bu yana Tiyatro TÖS, Ankara Sanat Tiyatrosu, İstanbul Şehir Tiyatroları'nca sahneye konan "Ayak Bacak Fabrikası" metindeki kimi vurguların abartılı bir biçimde yapılmasından ötürü didaktik ve anlattığını sert anlatan bir yapıt olarak algılandı ve sergilendi. ÖKM Sahnesi ise gerek oyunculuğu, gerekse yorumlayış biçimiyle bir metnin nasıl sahneye taşınacağı konusunda tiyatromuza önemli ipuçları sunuyor. Bunlardan birini metnin dünle bugün arasında nasıl köprü kurması modeli oluşturuyor. ÖKM burada ne sıradan güncel göndermelere sığınmış ne de metne uymayan eklemeler yapmış. Doğrudan doğruya metnin içindeki zenginlikten yola çıkan topluluk sonuçta bir yanıyla eğlendirici bir yanıyla sözünü doğru ve açık söyleyen bir yapım ortaya koymuş. Topluluğun diksiyon sorununa çözüm bulması ve bu yıl yakaladığı düzeyi daha ileri taşıyacak çalışmalar örgütlemesi boynunun borcu olarak önünde duruyor.

Boğaziçi Üniversitesi (BÜO) ve Mimar Sinan Üniversitesi ise şenliğe ortak bir çalışmayla katıldılar. Ortak bir çabayla yazılan "Deprem" oyunu geçtiğimiz yazın sonunda Kocaeli ve çevresinde yaşanan 17 Ağustos günlerini ve sonrasını anlatıyor. Oyunda yaşanan felaketin sonrasında olup biteni ironik bir dille anlatan Boğaziçi Üniversitesi (BÜO) ve Mimar Sinan Üniversitesi resmi kurumlardan medyaya tutumların altını kimi zaman oyunla, kimi zaman da dans ve sözsüz oyunlarla çiziyor.

Öncelikle iki ayrı üniversite topluluğunun birarayа gelerek bir proje üretmesi ve bunun üniversitelerarası teatral ilişkinin bir parçası olarak yapmaları çok olumlu bir gelişme. Geçtiğimiz yıl oyunculuk ve yapılanma sorunlarıyla boğuşan MSÜ oyuncularının bu proje içinde gösterdikleri gelişme ve ortaya koydukları performans yapılan işin başka bir olumlu yanı.

Oyunun sorunlarına gelince öncelikle metnin olaylara bakış perspektifi çok açık değil. Oyunda eleştiride esas vurulması gereken yanların neler olduğu açığa çıkamıyor. Özellikle de medyayı canlandıran bölümlerdeki parlak buluşlar ve renkli oyunculuklar diğer ögeleri görmemezi engelliyor. Oyunun finali de izleyicide bir yarım kalmışlık duygusu uyandırıyor.

Şenlikte oyun gösterilerinin dışında iki de toplantı gerçekleşti. Bunlardan biri "Lise ve Üniversite Tiyatroları Değerlendirme Toplantısı" diğeri ise "Halk Tiyatrosu Aktarımı"ydı. İlk toplantıda lise tiyatrosunun dünü ve bugünkü sorunları üzerine tartışmalar yapıldı. Üniversite toplulukları ise içinde bulundukları sorunlara karşı geliştirdikleri modelleri tartıştılar. Toplantıda ayrıca mezuniyet sonrası yapılacak çalışmalar üzerine de konuşuldu. Halk Tiyatrosu toplantısında ise yönetmen, kuramcı Metin Balay genel olarak halk tiyatrosu üzerine kendi perspektifini anlatırken Özgür Sahne ortaoyunu üzerine bilgiler aktardı. Teatra Jiyana Nu Kürt halk tiyatrosundan örnekler sergilerken toplantı bitiminde Özgür Sahne "İşler Dolanınca Çarşafa" adlı gösteriyi sundu.

Şenlikteki tüm oyunlar üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olursa '90'dan bu yana hızlı bir yapılanma içinde olan üniversite topluluklarının bugün içinde bulundukları kimi sorunlara karşın nitelikli ürün ortaya koymada büyük bir çaba içinde oldukları görülüyor. Geçtiğimiz yıllarda başını BÜO'nun çektiği yaz çalışmaları modelinin topluluklara sağladığı katkı açık bir biçimde görülüyor. Bugün yapılması gereken ise toplulukların bu yıl sahnede yaşadıkları sorunları gerçekçi bir biçimde ele almaları ve ona uygun bir program ile çalışmalara girişmeleridir. Birçok devasa sorunu aşarken kimi teknik sorunlar yüzünden gösterilerinden istedikleri sonucu alamayan toplulukların işin bu yanını düşünmeleri gerekiyor.

"İNSANCIL" DERGİSİNİN TOPLU SORUŞTURMASI

Hazırlayan: Anıl MERİÇELLİ

Sorular

1. Türkiye'de yayınlanan kültür, sanat ve edebiyat dergilerinden hangilerini izliyorsunuz? En çok hangi dergileri beğeniyorsunuz?

2. Geçen yıl birçok dergi kapandı. Yeni Biçem, Düşlem, Yaşasın Edebiyat ve İnsan Şiir Defteri gibi... Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

3. Günümüz Türk şiiri hakkında düşündüklerinizi özetler misiniz? En çok hangi şairleri, hangi şiir kitaplarını beğeniyorsunuz?

Güngör GENÇAY

1. Bu konuda kendimi biraz şanslı görüyorum. Çünkü, gerek bana ulaşan, gerekse benim ulaştığım dergilerin sayısı oldukça kabarık.

İstanbul'da; *Evrensel Kültür, Özgürlük Dünyası, İnsancıl, Tavır, Edebiyat, Türk Dili, Berfin Bahar, Şiir Oku, Varlık, Adam, Papirüs.*

Ankara'da; *Damar, Anadolu Ekini,*

Ayrıca; Adana'da çıkan *"Aykırı Sanat"*, Söke'de yayınlanan *"Beşparmak"* ve Bulancak'ta yayınlanan *"Bulancak"* dergilerini izliyorum.

Arada bir değişik ve de düzensiz gönderilen dergiler de oluyor. Onları da rastlaştıkça okuyorum. Bu dergilerden bir ya da birkaç tanesini beğendiğimi söylersem, hem onları gerektiği biçimde incelememiş olduğumu dile getirmiş, hem de haksızlık etmiş olurum. Bana göre her dergi, büyük bir orkestra içinde, kendi özgün sesiyle yer almaktadır. O nedenle hepsinin ayrı bir güzelliği ve vazgeçilmezliği vardır.

Orkestra örneğiyle müzikçilerin alanına girdim. Affetsinler. Keşke Beethoveen sağ olsaydı da bu soruyu ona sorabilseydik.

2. Ülkemizde devlet destekli olmayan süreli yayınların önünde birçok engel vardır. Bu engellerin bir bölümü, doğası gereği yapılan işin kendinden, bir bölümü ilişkilerden, kollektif çalışma gerektirmesinden, bir bölümü de yasalardan kaynaklanır.

İçinde yaşadığımız kapitalist düzende dergi çıkarmak, ya sermaye yasalarına uyarak ya da karşı durarak olur. Dergi yayını da belli bir sermaye koyarak başlanması gereken iştir. Oysaki memleketimizde kültür-sanat dergiciliği çoğunlukla amatör olarak yapılagelmiştir. Girişimciler, her sayı için aralarında belli bir miktar para toplayarak derginin ömrünü uzatmaya çalışırlar. Bu tür özveriyle çıkarılan dergiler, ya zamanla büyüyen parasal açıklar, ya da iç sorunları nedeniyle yayınlarını durdurmak zorunda kalırlar.

Diyelim ki işler doğrusunda gitti ve dergiyi sürekli olarak çıkarmayı başardınız. Bu kez "dağıtım" sektörü bir cellat olarak çıkar karşınıza. Çünkü ülkemizde, dağıtım da belli tekellerin elindedir. Saptadıkları baskı adedinden daha az basılanları dağıtmayı kabul etmezler. Koşulları uygun olup dağıtımını yaptıkları dergileri de tırpanlarlar. Sattıklarından da, iade ettiklerinden de komisyon alırlar. Ayrıntılara girmeyeyim. Özcesi, nefes almanız başkasının elinde. Böyle bir boyundurukla yaşamak nasıl ve ne kadar mümkün olur?

Eğer, muhalif bir dergiyseniz, bu kez de devlet dikilir karşınıza. Özgürlüklerinizi kullanamazsınız. Bir de hakkınızda bölücülükten dava açılırsa; kaçakçılık yapan, adam öldüren ve uyuşturucu maddeler satan çete üyelerinden daha fazla ceza yersiniz.

Ayrıntılara girildiğinde bir dolu açmazla daha karşılaşmak kaçınılmaz olur. Batı ülkelerinde dergi girişimleri devlet ve yöresel kuruluşlar tarafından destek görürken, bizde her yönden engelle karşılaşıyor.

Türkiye'de bugüne dek yapılagelen kültür-sanat dergiciliğinin bir emek ve mücadele anıtı olduğuna inanıyorum. Bir tek sayıdan çok sayıya kadar bu yolda emek veren ve mücadele eden arkadaşları yürekten kutluyorum.

Adlarını saydığınız dergilerin kapanma nedenlerini birebir bilmiyorum. Ama hangi nedenle olursa olsun, dergi kapanışlarını birer toplu kırım olarak yorumluyorum.

3. Günümüz Türk şiirinin, sahip olduğu mirastan yeterince yararlanamadığını, o nedenle de yeniden üretilemediğini düşünüyorum. Sonuçta hayatın içinde yer bulamayan şiirde, bir kaçış başlıyor. Anlamsız şiir egemen oluyor. Daha doğrusu, sistem, anlamsız şiiri egemen kılıyor ve mutlaklaştırıyor. Bu nedenle de yakın geçmişin şair ustaları aşılamıyor.

En çok sevdiğim şairlere gelince; sayısı o kadar çok ki, onların adları saymakla bitmez. Ama onları belli bir tanımın içinde birleştirmek olası.

Kısaca söylemek gerekirse, insanca yaşanacak bir dünyanın oluşması yolunda emekçi halkıyla bütünleşerek ürün veren şairlerin tümünü seviyorum. Hepsinin yolu açık olsun.

Elif SORGUN

1 Türk Dili Dergisi, Adam Sanat, Varlık, İnsancıl, Kıyı, Uç, Milliyet Sanat, Gösteri, Bilim ve Ütopya, Kadınlar Dünyası. Türk diline özen gösteren dergiler olarak; Türk Dili Dergisi, Adam Sanat, Varlık, İnsancıl ve Kıyı'dır.

2. Sözünü ettiğiniz adı geçen dergiler, tabii ki ekonomik nedenler yüzünden kapanmış olmalılar. Her zaman bu böyle olmuştur.

3. Günümüz Türk Şiirine gelince: dünden bugüne düşündüklerimi iki bölümde özetlemeye çalışacağım: a. Dündeki şairler üçlü, dörtlü altılıydılar, her dönem birbirlerini aşmış, ama genelde kuşak yarışına girişmişlerdir. Bana göre dünün en güzel örneği hiçbir zaman unutulmayan ikinci yeni'ydi. Bundan böyle on ikinci ya da yirminci kuşak olabilir, bu dönemlerden unutamadığım adları vermek istiyorum: (dünün şairleri olarak)

Yahya Kemal Bayatlı, Ahmet Haşim, Nazım Hikmet Ran, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Melih Cevdet, Cahit Sıtkı, Oktay Rifat, Ahmet Oktay, Cahit Külebi, Salâh Birsel, Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret Aksal, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever, Gülten Akın.

Bugünün şairlerine gelince, erkekler daha çok şair. Kadınlar olarak az şair var, saysan onu geçmez, niye?

Çünkü: kadın şairliğe soyunmuşsa, neden derece değiştiriyor, kendini belgesele adıyor, çocuklara geleceğe güncelleştiriyor da ondan az kadın şair oluyor. Bunlardan sıraladığım kadarını verebilirim: Melisa Gürpınar, Sennur Sezer, Mehrizat, Leylâ Şahin, Emine Erbaş, Arife Kalender.

Niçin bu değin kadın şair az!

Gelelim erkek şairlere: Osman Numan Baranus, İsmet Kemal Karadayı, Ruşen Hakkı, Tekin Gönenç, Hulki Aktunç, Eray Canberk, Ahmet Necdet, Günel Altıntaş, Ahmet Özer, Abdüldakir Budak, Ahmet Ada, Bedrettin Aykın, Sunay Akın, Anıl Meriçelli, Enver Ercan, İrfan Benli, Hüseyin Alemdar, Hüseyin Topçugil.

Bir şairin hangi kitabını beğenmeyi söylemekten çok, şairi iyice anlamak için tüm kitaplarını ya da toplu şiirlerini okumakla, ancak değerlendirebiliriz.

İlginize teşekkürle, sevgi, saygılar.

gül yangını

diri diri yaktılar behçeti

(oy madımak
kara kara sakalı
sakalı küften
adamsılar)

taze dalı yakarken bile
insan
ürperir
cansı sesler gelir

(oy madımak
ak ak alınları
sütten ak
o canları
yaktılar diri diri)

ey ateşböcekleri
kalbini size yurt yapan
ozanı
diri diri yaktılar
yandı gül oldu

(oy madımak
dumam madımak)

yalnız behçet değil
onlarca can
üşümesin diye vatan
yandı kül oldu

(oy madımak
ağudan madımak)

bir kara küflü koza
tozutuldu
kıt aklın avlanma saati
uludu yobazın adamcı iti

kanadı
pir sultanın gülden yarası

Umut GERMEÇ

MARTI'YA MEKTUPLAR

Vedat YAZICI

Sevgili Martı,

İşte bin dokuz yüzlü yılların bitimine birkaç gün kaldı; kıyametler koparılıyor, ne olacaksa? Tüm olumsuzlukları zamanın üstüne kocaman gövdesiyle oturan bu 2000 sayısı mı çözecek? Olur olur, belki bir kerameti vardır bu sayının bilmediğimiz. Hem sonra insanoğlu çözümüne gücünü yetiremediği durumlar karşısında zamandan medet ummaz mı? "Zaman en iyi ilaçtır; zamana bırakmalı" Umarsız kalınan noktada zamanın sağaltıcı gücüne sarılmakta buluruz umarı. Boşluğa düşen zamana mı sarılır? Oysa zaman da uçsuz bucaksız bir boşluk değil mi zaten?

"Yağmur ile Bahar'ın Masalı" resimlendi. Geç oldu ama güzel de oldu. Ressam, karikatürcü dost Sait Munzur'un yüreğine, yeteneğine, fırçasına sağlık.

Yalaz Ofset'ine gittim Munzur'un. Resimler masalı canlandırıyor, tam istediğim gibi. Çocuk yazınındaki boşluktan söz açıldı. Bu alanda niteliksizlik almış başını gitmiş. Yazanı, çizeni denetleyeni yok. İyi niyetli çalışmalar, çıkışlar var ama yetersiz. Eleştiriler yerini bulmuyor; eş dost çevresinde kalıyor. Hele gençlik yazınına hiç mi hiç el atan, omuz veren olmamış. Bu alanda başıboşluk bile değil, büyük bir boşluk var. Çocuğa, gence nitelikli kendi yapıtlarını veremezsek varılan olumsuz noktada "okumuyorlar" diye saçımızı başımızı yolmanın ne yararı olabilir ki?

Ankara Dostları'nın kimi üyeleri salı öğlenden sonraları İzmir Caddesi'ndeki havuzlu kahvede toplanıp söyleşiyor. Kültür Bakanlığı'na kitabın resimlerini verdikten sonra kahveye uğradım; gecikmiştim, dostları yakalayamadım. Bayındır Sokak'a, Remzi İnanç'a Toplum Kitabevi'ne gittim. 4 Mevsim'in 9. sayısını bıraktım. Oturduk, söyleştik. Çay yeni demlenmişti. Cumhuriyet'te Aziz Çalışlar'ın tarihçi Cemal Kutay'la ilgili yazısını gösterdi inanç. Okumamıştım. Saidi Nursi'yi göklere çıkaran kitabının önsözünden alıntı vardı. Kutay son zamanlarda Kanal 8'deki Atatürk'ü öne getiren ateşli konuşmalarıyla ilgili toplamaya başlamıştı. Ne yalan söylemeli, eşim Nazan'la birlikte biz de kaçırmamaya çalışıyorduk Cemal Kutay'ı. Gözünü budaktan sakınmayan, şeriata, softalığa kafa tutan, dinde reform öneren, Türkçe ibadeti savunan, cumhuriyetin bu gidişle yok edileceğini bağıran, Atatürk'ü dalgalandıran bu olgun sese kulak verilmesi gerektiğine içtenlikle inananlardandım. Cumhuriyet gazetesi Cemal Kutay'ı izlemeyi sürdürüyordu. Bu kez Hikmet Çetinkaya köşesine taşıdı. Hayatı boyunca CHP'ye oy vermediğini, iki seçimde MHP'ye oy verdiğini açıkça belirten, DP iktidarını öve öve bitiremeyen tarihçi Cemal Kutay gazeteye ateş püskürüyor. Geçmişte günahları da olsa bugün gerçekleri görmenin, savunmanın bilinciyle devinen bu kişiyi bırakalım söylesin. Televizyon önemli bir araç; Kutay da bu aracı ilginç düşüncelerini sergilemede konuları açа açа yürüttüğü noktasız konuşmasıyla iyi kullanıyor. Eh, hazret son deminde içini döksün. Sonunda nasıl olsa onu da tarih yargılayıp bir yerine yerleştirecek.

Remzi İnanç Nesin Vakfı Yıllığı'nın 1982 sayısını gösterdi. Aziz Nesin, İnanç'tan 50. yaşı için yaşamöyküsünü yazmasını istemiş bir mektupla. Aziz Nesin'in mektubunu okuduk.İncelikli bir istek. İnanç'ın gözleri doluyor, "Aziz Nesin istemeseydi oturup yaşamımı kesinlikle yazmazdım" dedi, onun büyüklüğü bir kez daha vurgulandı.

Rusya'dan bir okuru "Yüz Gördüm Yüzler Gördüm" kitabını istemiş İnanç'tan. İmzalayıp yollamış. Bir mektup daha almış. Bu kez Samim Kocagöz'ün "Kalpaklılar" romanı istenmekteymiş. İnanç bu istek mektubunu Kocagöz'ün ailesine göndermiş gereği için. Bakın şu işe, Rusya'dan bir okur Samim Kocagöz'ün romanını istiyor. Kendi ülkesinde bu büyük yazarın romanını bulmak olası değil. Kitapçılarda Samim Kocagöz'ün hiçbir yapıtını göremiyorum. Söke'nin varlıklı bir ailesinden olduğunu bildiğimiz Kocagöz'ün ailesi bu usta yazar için bir roman ödülü koyamaz mıydı acaba? Hadi ailesi onun yazın kalıtına sahip çıkmıyor; yazın örgütleri neredeler?

Bilkentli bir öğrencimiz Remzi Inanç'tan, Metin Eloğlu'nun Düdüklü Tencere'sini aldı, dönem ödevi hazırlayacakmış. Papirüs'ün aralık sayısında şiiri yayımlanan İhsan Fikret Biçiçi'nin "Vay Limin" adını taşıyan şiir kitabını verdi İnanç, incelemem için. Biçici Diyarbakır'lı. Kitap Remzi İnanç'ın Toplum Yayınlarınca basılmış. "Vay Limin bir çığlıktır Diyarbakır sokaklarında ve ulaşılmaya çalışılan mavinin en soylu gökyüzünde." Remzi İnanç'ın bu tümce. Kitaptan bir parça şiir:

"Sen öyle yiğit, öyle soylu
Kahramansın tarihlerde yazılı,
İçlisin türkülerde dizili,
Mavi ve incesin Dicle'den yumuşak
Haşin bir erkek elisin Karacadağ'dan,
Yıllarca saygı duyup, sevdiğim
Gelinliğine ördüğüm duvak" (Diyarbekir-Şaraban, s.25)

18-19 Aralık günlerinde Dil Derneği ile Reklam Yazarları Derneği'nin birlikte düzenledikleri "Yazın ve Sorunları Kurultayı"na bir bildiriyle katıldım. İlk günkü ilk oturuma Olcay Önertoy başkanlık etti. Kemal Ateş, Ömer Demircan ve ben konuşmacı olarak katıldık. Konuşmamda üniversite öğrencilerinin dil ve yazın sorunlarına ağırlık verdim. Öğrencilerimin kağıtlarından derlediğim somut örneklere dayandırdığım 25 dakikalık konuşmanın ilgiyle izlendiğini gördüm. Milli Kütüphane salonu doluydu. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri oradaydı. Arada dil ve yazım sorunları üzerine söyleştik. Yazım sorunlarının gittikçe içinden çıkılmaz duruma geldiğini dile getirdi tüm konuşmacılar. Ellinin üzerinde yazım kılavuzu vardı ve bunların pek çoğu birbiriyle çelişiyordu. Sorun çoktu ama öyle kolayına çözüm de görünmüyordu yakın gelecekte. Bu kurultayın ardında bıraktığı benim görebildiğim tek umut kıvılcımı Reklam Yazarları Derneği'nin Dil Derneği'ne destek vermesiydi. İki reklam yazarının (Kemal Sezer, Merih Akoğul) kurultay konuşmalarındaki sıcaklık, içtenlik, gelecekte iki derneğin dil ve yazım konusunda güzel işler başaracaklarının muştusu gibiydi. Dil Derneği Başkanı Prof. Dr. Şerafettin Turan kapanış konuşmasında "Dilimizin kirlenmesinde en büyük suç yazarların, sanatçıların, bilim adamlarınındır" dedi. Haksız da sayılmazdı doğrusu.

Reklam yazarlarının 2000 yılında Türkçe için şu iyi dilekleri gerçekleşse sorunlar büyük ölçüde çözüme kavuşurdu. Ne dersin sevgili Martı?

- 2000 yılında Türkçe seferberliği ilan edilmeli,
  Tek yazım kılavuzu hazırlanmalı,
  TDK devletin elinden alınarak eski özerk yapısına kavuşturulmalı.

25 Aralık günü Eski Dostlar Derneği'nin çağrılısıydık. Sevgili Mehmet Aydın'ın oturum başkanlığında Talip Apaydın, Ahmet Özer, Nuri Aksakal ve ben köy yazınını konuştuk. "Cumhuriyet dönemi Türk şiirinde köy ve köylü izleği" konusunu şiir örnekleriyle anlatmaya çalıştım. Yirmi dakika sonra önüme uzatılan kağıttan süreyi aştığım uyarısı geldi. Beş dakika daha konuşarak konuyu bağlayabilirdim. 70'li yıllara gelebildim. Günümüzden söz edecek A. Hicri İzgören'in "Kırk Mozaik" şiiriyle bitirecektim, olmadı. Canım sıkıldı, "bitti", dedim noktaladım. Oysa dinleyicilerin soruları yanıtlanırken sevgili konuşmacıların öyle süreye filan aldırdıkları yoktu.

"Ben yine her gece kulağına fısıldarım taşların
Yüzümü serin sularında yıkarım
Dicle kirvem olur milattan beri" (A.Hicri İzgören, Kırık Mozaik)

Çığlığınla kal sevgili Martı.

SENİ SENDEN SANA SEN
(Ay Yüzün...)

Düşün, düşlerimdesin
Gülünü getir
Taşıyabilir misin umudumuzu
Yürekten...

Canımdır tuttuğun avuçlarında
Estikçe
Ölümü çağırır hız
Geçip giderken...

Acılar tükenmez
Sığabildik mi balı yok koğuklara
Dahası
Uzatılan ne ki yeniden...

Nasıl
Yaşat yaşatabilirsen çılgın dengeyi
Ve bekle
Tüy kalır o yerlerden...

Değişecek gibisin
Az sonra
İkimiz ağlayacağız, gel
Ay yüzünü gizlediğin eski yerlerden.

İsmet Kemal KARADAYI

İKİ SEVGİLİ

Halidun ŞEN

Manastır tipi hastanelerden biri olan Tenon (1) hastanesinin koridorlarından hızlı ve sevinçli adımlarla çıkış kapısına doğru ilerliyorduk eşimle. Sonuçlar iyiydi. Taş koridorlarda topuk seslerin yankılanıyordu. Taştan yapılmış oturma yerlerinden birinde, ailesi olduğu anlaşılan kalabalık bir grubun getirdiklerini iştahlı bir biçimde gövdeye indiren şortlu, sağlıklı bir hasta oturuyordu. Fransızlarda hastaneye yemek götüren pek yoktur. Bu kalabalık grup ve iştahına hayran olduğum Kuzey Afrikalı'ydı. Bu hastanın kırık çıkık takımından olduğu her halinden belliydi. 1970 yılından beri hastanelerde yaşama şansına sahip olduğumdan dolayı bu ayırımı kolayca yapmıştım.

Onlar kendilerini diğer hastalara oranla her zaman için daha şanslı görmüşlerdir. Ya da bana öyle gelmiştir, onları daha şanslı bulmuşumdur. İstediklerini yiye-biliyorlardı, hadi onu geçelim, istedikleri kadur su içe-biliyorlardı. Su. Ne tanrısal bir sözcük. Ve de bir o kadar doğal.

Kuzey Afrikalılar'ın olduğu koridordan sağa saptık, çıkışa bizi iyice yaklaştırmış olan koridordaydık. Taştan oturma yerlerinden diğerinde oturan 20-25 yaşlarında bir genç kız sessiz hıçkırıklarla ağlıyordu. Yanındaki, o yaşlarda olan kız arkadaşı bir şeyler söylemeye çalışıyordu ona. Ancak çaresizliği yüz hatlarından okunuyordu. Kim bilir ağlayan kız ne tür bir haber almıştı. Bir insanın yıkım halini bir kez daha fotoğrafladı beynim. Sevinçliydim, kızların önünden geçerken utandım.

Hastaneden çıktığımızda derin bir nefes aldım. Nisan ayıydı, ama gök yerdeydi ve sicim gibi yağmur yağıyordu. Kırk-sekiz saat sonra İstanbul'a dönecektik. İstanbul'a dönme heyecanını, Paris'te yaşadığım yıllarda hep duymuşumdur. Şimdi de Paris'e gidiş anlarının heyecanını yaşıyorum İstanbul'da. Hani iki sevgilisi vardır adamın, ikisinden de vazgeçemez, işte ben de öyleyim şimdi.

Biri sarışın, öbürü esmer. Biri şımarık, öbürü hâlâ bir-azcık ezik. Biri kendine güveniyor, öbürü daha o güveni tam elde edememiş. Biri dıştan sıcak, öbürü içten. Biri yalnızlığına düşkün, öbürü hiç değil. Biri özgürlüğünden fedakarlık etmez, öbürü eder, hem de fazlasıyla. Biri düşünmeyi sever, öbürü düşünmeyi pek bilmez, ona öğretilmemiş. Biri bilgiyi tanır, öbürü genelde habersizdir bilgiden. Biri değişmeyi bilir, öbürü değişmekten korkar. Biri bakımlı güzel, öbürü doğal güzel. Zıtlıklarla geçen bir yaşamda iki zıt şehri sevmem hiç de yadırganacak bir durum değil bence.

İstanbul'da bir pazar sabahı televizyon kanallarından birinde klasik müzik konseri izliyoruz. O da ne! konserin tam ortasında, bölüm arasında falan da değil, reklamlar başlıyor. Şaşırıp kalıyoruz. Tipik bir Amerikan görgüsüzlüğü. Gazeteyi elime alıyorum, Işıl Özgentürk'ün yazısı çarpıyor fena halde beni "... ve cipin arkasındaki yazı çok gözalıcı. Çünkü kırmızı, fosforlu harflerle yazılmış. Yazı şöyle: **'Kıroyum, ama para bende. Ne haber?'**" (2).

Paris'teyim, keyifli bir pazar sabahı konser izliyorum televizyonda. Araya öyle reklam gibi münasebetsiz şeyler sokulmuyor. Filmler için de, diğer tüm programlar için de bu böyle. Orada hiç-bir arabanın arkasında "Kıroyum, ama para bende. Ne Haber?" türünde bir yazıyla karşılaşamazsınız. Böyle bir durumda toplumun her kesimi sizi aşağılar. Kısacası içinde yaşadığınız toplum sizi terbiye eder ya da terbiyesizliğe, basitliğe iter. Paris İstanbul'dan çok daha zengin bir şehir, ama Cherokee'ler ve diğer lüks arabalar İstanbul'dakinden daha az. Zengin, görgülü, sade ancak göz-alıcı ve de yabancı bir kültürün kendisininkini ezmesine karşı koyan bir şehir. İstanbul, güzel İstanbul, kendini bırakmış, önüne gelene teslim olmuş. Anadolu'dan kopup gelen göçlere, Amerikan görgüsüzlüğüne, sığlığına, değerlerin parayla ölçüldüğü zavallı bır yaşam biçimine.

İstanbul'da insanlar, çığlık çığlığa uçuşan martıların gözetimi altında, oltalarını istedikleri her yerden denize sallarlar. Paris'te Seine nehrinde balık tutmak için izin gereklidir. İzin de para ödenerek alınır.

İstanbul'da sokakta yere düşen, fenalık geçiren birinin başına üşüşür insanlar. Epey gürültü patırdıtan sonra yere düşeni taksiye atıp hastaneye götürürler. Hastanelerin, bu getirilen kişiyi kabul edip etmemesi de ayrı bir konu. Paris'te böyle bir durumda, itfaiyenin ilk yardım arabası gelir, durum ağırsa SAMU denilen acil servis gibi donatılmış ambulanslar gelip yere düşeni hastaneye götürür. Hastanelerde paran var mı diye sorulmaz, çıkış günü geldiğinde, hemen hemen herkesin sosyal sigortası vardır. Özel hastaneye bile gitseniz sosyal sigortalar karşılar masraflarınızı. İstanbul'daki hastanelerde, özeller de dahil buna, hastanın yanında genelde refakatçı kalır. Paris'te böyle bir durum söz

konusu bile edilemez. Bakım oldukça iyidir, bu son yıllardaki gevşemeye rağmen. İnsan yaşamının bir değeri vardır bu şehirde.

İstanbul'da gök pek yerde değildir. Paris'in göğü genelde yerdedir. İstanbul'un yağmuru çamur yapar, Paris'te çamur oluşmaz yağmur yağdığında. Akşam vaktiyse ışıklar yansır ıslak yollardan. Bir kahvede ekspressonuzu yudumlarken, ıslak kaldırımlar üstünde belli bir düzen içinde, çarpışmadan, omuz atmadan koşuşan insanları izlemek, yüz ifadelerini incelemek ayrı bir zevktir. Yayalara su sıçratan araba yoktur, zaten yollarda su birikintisi oluşmaz. İstanbul'daysa güzel bir çamur banyosu yaparsınız ya da birisi omuzunuzu alıp götürür.

İstanbul'un plajları vardı. Menekşe, Florya, Ataköy, Beyaz Köşk, Altınkum, Salacak, Moda, Fenerbahçe, Kurbağlı dereden kiralanan kayıklarla Kalamış koyuna çıkılır orada yüzülürdü. Caddebostan (bu-günkü migrosun bulunduğu yer), Suadiye, Süreyya, Yörük Ali gibi. İstanbul plajlarını yuttu. İstanbul'da deniz bitti, bitirildi. Paris'te havuzlar var. En sevdiğim açık havuz Seine nehri üstündeki Deligny idi. O da yok oldu.

İstanbul'un çeşit çeşit balığı vardı, çok az kaldı. Mezgite burun kıvırırdık, şimdi balıkçı tablalarında boy gösteriyor. Dondurulmuş Kuzey denizi uskumruları artık palamut diye satılıyor İstanbul'da. Ve palamut alıyorum diye uskumru alanlarla doldu şehir. Çiçek pasajının tadı kaçtı artık. Akordeon sesinin yerini zurna, dümbelek aldı.

İstiklal caddesinde, Tünel'den Taksim'e doğru Muammer Karaca tiyatrosuyla başlayan tiyatrolar, caddeyi bir gerdanlık gibi süslerdi. Oraloğlu, Hepgüler, Dormen, Kenterler, Küçük Sahne (Ulvi Uraz), Emek sinemasının yanındaki Şehir tiyatrosu, Elhamra, bu sıralanma taa Sıraselvilerin başında sayıla-bilecek Arena'ya, Üç Maymun kabareye kadar uzanırdı. Hazırlık sınıfı birdeydim. Arena'da Aslan Asker Şvayk'ı Genco Erkal'dan izlediğimde. Yaşamımda gördüğüm ilk perdesiz tiyatroydu Arena. Ve oyun içinde projeksiyon vardı. Çocuk yaşıma rağmen çok etkilenmiştim. Yıllar sonra yine ıslak bir Paris akşamında Genco Erkal'ı bu sefer Simyacı'da izlemiştim.

Paris caddelerini ağaçlar süsler, İstanbul'da ağaçlar kesilir, yerine beton dikilir. Kuzguncuk'taki İsmet Babanın yeri gibi bir yeri bulmak için, milyarlar dökseniz bulamazsınız Paris'te. Dalgaların fısıltıları arasında demlenemezsiniz o şehirde. Ya da Aleko (Deniz Kızı), Boğaz'ın tek tük kalmış mekanlarından biri denizin üstüne oturtulmuş. İstanbul hâlâ güzel, saçları dağıtılmış, elbisesi yırtılmış, tecavüze uğramış.

Ya Paris? Bakımlı, el bebek, gül bebek. Hoyratça kullanılmasını bir kenara bırakın, bu şehir el üstünde tutulmuş, mahzende eskiyen bir şarap gibi. Yüz-yıllık hatta daha eski binalar bakımlı ve insanları barındırıyor hâlâ. Şehir açık hava müzesi gibi, heykelleri, süslü çeşmeleri "fontaine", parkları, bahçeleri ve Haussmann şehircilik anlayışı ve yapılarıyla. Bilmem hiç, Karaköy'den Tünel'e uzanan Galata'yı, özellikle Kuledibi semtini dolaştınız mı? Oralardaki binaların estetiğine tanıklık ettiniz mi? O binaların taraçaları, Boğaz'ı, Haliç'i ve Marmarayı kucaklaya-bileceğiniz yerlerdir. Bu hazine kendi kaderiyle baş başa bırakılmış, ayakta kalma uğraşını zamanın yıpratıcı dişlilerine kaşı sürdürüyor. Çocukluğumun o taraçaları satranç partilerimize, sevgilinin rüzgarda uçuşan saçlarına, yaptığımız maçlara, sokağa kaçan topun peşinden avaz avaz merdivenlerden aşağı inişimize, kavgalarımıza, beraber okunan kitaplara, tartışmalara, aşık olduğu kızdan yüz bulamayanların hüznüne içilen votkalı biralara, limana yanaşan büyük yolcu gemilerini büyülenmiş gibi izleyişimize ve daha bir sürü güzelliklere tanıklık etmişler. Şimdi o taraçalar sessiz, terk-edilmiş, yalnız, ölüme mahkum. Ya! Cennet Bahçesi, alnının tam ortasından vurdular onu.

Fransızlar, daha doğrusu taşralılar Parislileri pek sevmezler. Fransa'nın gelirinin aslan payı Paris'indir. Kısacası Fransa bu şehir için çalışır. Parislileri sevmemelerine rağmen Paris'e hayrandırlar. Paris yalnızlık çığlıklarının yükseldiği, özgür bir şehirdir. Bir gün Luxembourg bahçesinde (Senatonun bahçesi) oturmuş güneşleniyordum. Gözüme oldukça yaşlı bir hanım çarptı. Elinde bir pankart vardı. Bu pankartta yazan neydi biliyor musunuz? Paris'i bilmeme, çok iyi tanımama rağmen kanım dondu. İnsan olarak çok ağrıma gitmişti o yazı. Yazı şöyleydi: **"Fransızca ve İngilizce konuşurum, bir arkadaş arıyorum."**

1. Paris'in 20. bölgesindeki bir hastane.
2. Işıl Özgentürk, *Al Gözüm Seyreyle*, Cumhuriyet, 23.04.2000, sayfa.20.

Ahmet Necdet
BİR CAN YONGASIDIR AŞK
Toplu Şiirleri
1948-1998
İnsancıl Yayınlan

Amatör Tiyatrolar Çevresi (ATÇ) Yüksek Öğrenim Kurumlarında Tiyatro Üzerine Söyleşiler

ÜNİVERSİTE TİYATROLARI

İKTİSAT SAHNESİ

- Kulübünüzün tarihçesini anlatır mısınız?

-İktisat Sahnesi, 1988 yılında kuruluyor. 1986 yılından itibaren kuruluş hazırlıkları başlatılıyor. İİS (İstanbul Üniversitesi İktisat Sahnesi) ilk kuruşulunda, İktisat Fakültesi içinde yer almıyor.İFMC'nin (İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti) üst katındaki sandalyeler kaldırılıp salon boşaltılarak provalara başlanıyor. 1990'da,şu anda kullanmakta olduğumuz mekana geçiliyor. 1990'da bu yeni bina inşa ediliyor ve biz de kimseye söylemeden bu bodrum katına giriyoruz. Türkel Minibaş bizim danışman hocamız. O sırada Türkel Hanım yeni asistan olmuş. Yardımcı doçentliğe geçecek. Çocuklar tiyatro kurmak istiyorlar, birini başlarına verelim de 'oyalansınlar' diyorlar. Yanlışlıkla Türkel Hoca'yı seçiyorlar. Türkel Hanım bu konuda gayet iddialı ve üniversite topluluklarının örgütlenmesi konusunda idealleri olan bir insan.

1992'de oyun çalışmaları yapılıyor ve bu binadaki ilk oyun oynanıyor. Ama sahnede hiçbir şey yok; sadece yerde bir halıfleks var. 1992'ye kadarki oyunlarımız, Üsküdar Müsahipzade Celal, Kadıköy Haldun Taner ve Beyoğlu Muammer Karaca Tiyatroları'nın sahneleri kiralanarak oynanıyor. O dönemde İİS'de Tufan Karabulut ve Ali Altun ciddi anlamda tiyatroyla uğraşıyorlar. Zaten koservatuarda eğitimlerine devam ettiler. Onlar için tiyatro yapmak ve bir topluluk kurmak çok önemliydi. İlk olarak *Leonce ile Lena*'yı çıkarıyorlar. Ardından da *Ölümsüzler*. Çalışmalar İFMC'nin çatı katında yapılıyor. Çok kötü şartlar altında çalışılıyor. Oyunlar çıkıyor ve kiralanan sahnelerde oynanıyor. Ama hem kira masrafları çok fazla tutuyor, hem de ulaşmak istedikleri kitleye pek fazla ulaşamıyorlar. Seyretmeye gelenler daha çok İFMC çevresi ve aileler oluyor, ama arzulanan hedef üniversite öğrencileri. Bu nedenle, üniversite içinde çalışma yapılabilecek bir mekanın çok önemli olduğunu farkediyorlar. Bu güne kadar dışardan hiçbir yardım almadık. Oyunları tamamen kendi olanaklarımızla çıkartıyoruz. Kulübün dokuzuncu senesinde (1996-1997 sezonunda) burası artık sahnesiyle, ışığıyla, perdesiyle, kısacası her şeyiyle tam teşekküllü bir cep tiyatrosu haline geliyor.

1992 yılına üniversite öğrencilerinin başından geçen olayları hicveden *Karınca Kararınca* adlı oyunla başlanıyor. Daha sonra Bertolt Brecht'in *Anlaşmanın Önemi,* Edward Albee'nin *Hayvanat Bahçesi Hikayesi* burada oynanıyor.

Tufan Karabulut dönemi, İİS'nin ilk kuruluş dönemi olmasına rağmen sağlam bir yapıya sahip. Aslında Tufan Karabulut'un çalışma sistemi çok katıdır ve serttir. Bu yüzden de, o dönemde nitelikli ve planlı oyunlar çıkıyor. Bu yapının üstüne bir de sahne eklenince, yani kendimize ait bir mekan, çok daha iyi bir çalışma ortamı kuruluyor. Konservatuar bağlantılı gidiyorlar, çünkü oradan gelen programları uygulamaya çalışıyorlar. İyi bir eğitim çalışmasının üstüne oyun çıkarma kararına varıyorlar. Bir topluluğun kurulma aşamasında böyle bir şey yapılması biraz zordur aslında... Ama bu kadro bunu başarıyor. Daha sonra Tufan Karabulut ayrılıyor. *Karınca Kararınca* çıkıyor. İİS'deki ilk kendi yazdıkları oyun çalışması bu... *Ya Deve Çıksaydı* ve *Dönerek Öldüler* de kendi yazdığımız oyunlardan.

İktisat Sahnesi tarihini kabaca üç döneme ayırabiliriz: Tufan Karabulut dönemi. Tayfun Sümer dönemi ve Murat Şaylan dönemi. Aslında böyle kişiler üzerinden bir ayrım yapmak değil amaç. Ancak süreci incelemeye kalktığımızda, yani neler ne zaman değişikliğe uğruyor dediğimizde, kişiler üzerinden şekillenen bir ayrıma gidiyorsunuz. Hepsiyle beraber yapı değişikliği oluyor. Neticede bütün üniversite toplulukları dört beş senede bir, insanlar gidip yerlerine yenileri geldikçe, aynı değişimleri yaşıyorlar. Bizde de gittikçe dramatik tiyotradan "absürd" ve "epik" oyunculuk anlayışına doğru bir geçiş oluyor. Günümüzde geldiğimizde ise "absürd" ve "epik" oyunculuk anlayışı artık hakim durumda.

İktisat Sahnesi için iki önemli dönüm noktası var. Birinci, Tufan Karabulut ve onunla çalışan Ali Altun ve Serhat'ların döneminden, Tayfun Sümer'in bulunduğu döneme geçiş. Mayakovski'nin *Trajedi*'si ile İİS'deki değişmeye başlıyor. *Trajedi* çok kalabalık bir kadroya sahip ve iddialı bir oyun aslında. Tek merkezden, topluluk bilincine geçiş aşaması. Tiyatroda nitelik çok önemli, ama katılımın daha da

artması gerekiyor. Böylece yapı güçlenecektir. Kurumsallaşma, yapı gerçekten sağlamsa sağlanabilir. *Trajedi* bunun bir sınaması. Ardından, daha kalabalık kadrolarla bireysel yeteneklere dayanan oyunlar çıkıyor. Yani, yönetmenlik ve birkaç bilgili insan diktası dağılmaya başlıyor. Gerçekten de herkesin üretime katıldığı bir yapıya kavuşuluyor.

İkinci dönüm noktası da *Kel Şarkıcı*. *Kel Şarkıcı*'ya kadar güzel oyunlar çıkmış, fakat kendi tarzını ortaya koyabilen bir oyun yok. Dramatik oyunculuğun sınırları içinde dolaşılıyor, öncü akımlara yer verilmiyor. Çalışmalar sırasında elde edilen yaratıcı yorumlar, oyunlara çok fazla katılmıyor. Oyun kasetlerini izlediğimizde, "Yapmayın ya, bunu da yapmayın" dediğimiz çok oldu. Bunların üzerine *Kel Şarkıcı* çıkıyor. *Kel Şarkıcı* döneminde teatral nitelik yerini sağlamlaştırıyor ve İktisat Sahnesi'nin bir tarzı oluşuyor. Hem de kulüp açısından bir genişleme, bir dışa açılma dönemi oluyor. 1993-1994 döneminde *Kel Şarkıcı* ile beraber turnelere başlanıyor.

Kel Şarkıcı çalışmaları 1993'de başlıyor. Uzunca bir süre çalışılıyor, grup sürekli kabuk değiştiriyor ve 1994'de 'artık seyirci karşısına çıkabiliriz' deniliyor. Sadece 1994'te, yirmiye yakın oyun oynanıyor. Murat Şaylan yedi sene bu kulübe emek vermiş bir insan. İktisat Sahnesi'ni çok etkiliyor gerçekten. Şaylan'a 'kulübü dışarıya açan insan' diyebiliriz. O sırada ATÇ ile tanışılıyor. ODTÜ Şenliği'ne başvuruluyor. 1994-1995 ve 1995-1996 döneminde sürekli turnelerin olduğu yoğun bir dönem geçiriliyor. İstanbul içinde de çok fazla yere gidiliyor. Bunun yanısıra koridorlarda skeçler oynamaya başladık. Tuvalet önlerinde, öğrenci seçimleri sırasında, her yerde skeçler oynanıyordu. Bir sorun saptadığımız zaman onun üzerine gösteri hazırlayıp sokakta, bulunduğumuz her yerde sergiliyorduk. O dönemler şenlikler başladı. İÜ'nün açılış şenliğinde, ilk iki sene biz de gösteriler yapmıştık. Bir sonraki dönemde, 1995'de, Karınca Şenliği başladı. Her yerde tiyatro anlayışıyla dışarıya açıldık. Oyunlarımız kendimize aitti, kulubün artan bir üye sayısı oluyor ve bu katılım değerlendirilmeye çalışılıyor.

Böyle İİS sağlam bir yapıya oturuyor. Diğer topluluklarla ilişkiler pek iyi değil. Daha sonra ATÇ'ye giriliyor. Sadece ÖKM'yle ortak bir şeyler paylaşılıyor, özellikle *At* döneminde. *Sıdıka* geldi burada oynandı. *Dipsiz* dergisinin ikinci sayısı birlikte hazırlanacaktı. ÖKM'de her oyunumuzu oynuyorduk. Fakat ilişkiler bununla sınırlıydı. Çok fazla ileri gidemiyorduk. İktisat Fakültesi'ndeki diğer topluluklarla konuşuldu. Öğrenci kulüpleri bir araya getirildi. Her kulüp kendi çapında güzel şeyler yapıyordu. Birlikte ortak bir ürün yaratmak amacıyla 14 Aralık Karınca Şenliği'ni yapmaya karar verdik. 14 Aralık İktisat Fakültesinin kuruluş yıldönümü. Üç senedir de bu devam ediyor. Hem şenliğin düzenleyicisi olarak, hem de skeçler hazırlayarak organizasyon sağlanıyor.

İİS'de tüm çalışmalarımız İktisat Fakültesi ile bağlantılı gidiyor. Asıl amacımız İktisat Fakültesi içinde sağlam bir yere sahip olmak. Bu, varlığımızı koruyabilememiz için önemli. Zaten üyelerimiz de kulüp tarihi boyunca, bir iki kişi hariç, hep İktisat Fakültesinden. Bu, akademik takvim açısından çok faydalı; çalışma saatlerimizi ayarlamamızı kolaylaştırıyor. Sınavlara hepimiz aynı dönemde giriyoruz.

1995'teki şenlikler, 1994-1995 Kel Şarkıcı, 1995-1996 At, bu süreçler nasıldı?

1994'te *Kel Şarkıcı* oynandı. 1995'de çok yoğun bir programımız vardı. *Kel Şarkıcı*, *Dönerek Öldüler* ve *At*... Hepsi birlikte çalışıldı ve beraber oynandı. *Kel Şarkıcı* zaten hazırdı ve doğaçlamaya çok fazla dayanan bir oyun olduğu için her defasında değişiklikler yapılıyordu. Bunun dışında metin taslağını Murat Doğu'nun hazırladığı ve daha çok sahne üstünde çalışılarak hazırlanan *Dönerek Öldüler* Mart ayında sahnelenmeye başladı. Bu oyun tamamen sahnemizin ve oyuncularımızın imkanlarını zorlamaya yönelik bir oyundu. *Dönerek Öldüler*'in hemen akabinde, *At*'ın çalışmaları başladı. *At* bir sonraki seneye, yani 1996'ya yönelik bir çalışmaydı. Fakat, amacımız 1995 döneminin sonunda oyunun çıkması ve yaz boyunca çalışmaların devam etmesiydi. Böylece, oyun üzerindeki düzeltmeler daha kolay yapılabilirdi. Gyula Hay'ın yazdığı *At*'ın çıkartılması aşamasında ÖKM ile birlikte çalışıldı. Ancak 1995'te oyun tam olarak hazır değildi. O nedenle, bu proje 1996'ya kaldı. Zaten o dönemki kadro 44 kişiydi. 1996'da bu kadroyu sağlamlaştırdık çünkü katılım çok fazlaydı.

Dönerek Öldüler'in kadro üzerinde önemli etkisi oldu. Komedinin fars haliydi. Oyunu beş kez izleyip, altıncıyı soranlar oldu. Ama sadece oyunlar değil, yaptığımız etkinlikler de insanları buraya çekiyor. Turneler, söyleşiler ve kutlamalar. 1995'te ana oyunların dışında birçok kısa oyun da oynandı. Biz, "27 Mart Dünya Tiyatrolar Haftası"nı bir hafta boyunca etkinliklerle kutluyoruz. Salt tiyatro amaçlı değil; şiir dinletileri, konserler, söyleşiler ve dia gösterileri yapıyoruz. Bunlardan birkaç örnek vermek gerekirse Sunay Akın, Ufuk Uras, Zeki Alasya, D-100 gibi. Ufuk Uras'la okuldan bütün arkadaşların katılımıyla yaptığımız söyleşide, yeni çıkan *İdeolojilerin Sonu mu?* adlı bir kitabı tartışmıştık. Epey bir kalabalıktı ve hoş bir sohbetti. Ayrıca, herkes bir seminer vermek üzere bir konu seçerek üzerinde çalışıyor. Bunları bizlere aktarıyor. Bu,

hem kendi iç niteliğimizi arttırıyor, hem de dışarıyla olan ilişkilerimizi kuvvetlendiriyor.

1996-1997 sezonunda ise verdiğimiz mezunlardan dolayı, İİS'de bir kadro daralması oldu. Bir sene öncesinin kırk kişilik aktif üye sayısı birdenbire on beş kişiye kadar düştü ve oyun kadrosu da *Cephede Piknik* ile altı kişi oldu ve o sene başka oyun çıkarılamadı. Ama oyunculuk eğitimine aynı şekilde devam ettik. *Cephede Piknik*'ten sonra, geçen sene *Özgürlük Ağacı* ve *İki İşkenceci* oyunları oynandı. *At, Cephede Piknik, İki İşkenceci* ve *Özgürlük Ağacı* savaş karşıtı oyunlar. *İki İşkenceci* ve *Özgürlük Ağacı*, en çok iki senelik oyunculuk deneyimine sahip kişiler tarafından oynandı. Şaylanlar'ın dönemindeki oyunculuk anlayışını biraz değiştirdik. Bundan sonra da şimdiye kadar olan birikimlerimizin üzerine yeni şeyler ekleyerek geliştirmeye çalışacağız. On sene içinde, kısa oyunlar haricinde toplam 16 oyun oynadık.

- Son üç oyununuz, savaş karşıtı temalı. Oyun seçiminizi nasıl yapıyorsunuz? Özellikle mi savaş karşıtı oyunlar seçiyorsunuz?

Bu durum aslında İİS'nin tiyatro anlayışından kaynaklanıyor. Biz oynayacağımız oyunların, içinde yaşadığımız gerçeklerden kopuk olmamasına dikkat ediyoruz. Keza skeçlerimiz de bu şekildedir. Suya sabuna dokunmayan, bizi ilgilendirmeyen konular üzerine skeç yapmıyoruz; tam tersine yaşadığımız sorunlar bizim hareket noktamız oluyor. Hepimiz ülkemizde ve dünyamızda yaşadığımız sorunların farkındayız. Özellikle, savaşlar bunların içinde hayatımızı kaplayan en büyük sorunlardan biri. Savaş, hayatımızda yaşadığımız en iğrenç ve en vurucu olan bir sorun. Yaşadığımız tüm sorunlar, savaşın içinde kendisini tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyor. Hepimiz sistemli ve istekli bir biçimde duyarsızlaştırılıyoruz. Olup bitene o kadar çok alıştırılmışız ki, insanların öldürülmesi ve oradan oraya sürülmesi birçok kişiyi ilgilendirmiyor bile. Biz bunlara karşı çıkıyoruz.

Sanırım sizin söylemek istediğiniz, oyunları seçerken daha çok oyun yazarlarına değil de, oyunun içeriğine önem veriyorsunuz. Bu noktada topluluğun sanat anlayışından bahseder misiniz?

Oyunlarımızı seçerken toplumsal koşullar daha ön planda tutuluyor. Amacımız sanatı sadece sanat için yapmak değil. Eğer toplumsal estetiği yakalarsanız sanatın evrensel ölçütlerine ve değerlerine ulaşırsınız. Ama tabii bu yolda yürümek biraz zor. Ajit-prop oyunculuktan kaçınıyoruz. Kuru laflarla ve klişe oyunculuklarla bir yere varılamayacağının farkındayız. Zaten oyunlarımızı seyrettiğinizde daha çok insanları şaşırtan ve sorunlarla dalga geçen bir yapıyla karşılaşıyorsunuz. Oyunlarımızı seçerken de topluca karar veriyoruz. Herkes oyunu okuyor, ortak bir beğeni sunulduktan sonra oyuna karar veriliyor ve üzerine gidiliyor.

Hepimizin bildiği gibi, üniversite tiyatrolarında ciddi anlamda bir erozyon yaşanmakta. Bu yüzden, biz araştırmaya ve kendimizi geliştirmeye büyük önem veriyoruz. Bizim için önemli olan, buraya üniversite öğrencilerinin daha fazla gelmesi; çünkü biz bir üniversite topluluğuyuz. Oyunlarımızı biz belirlemiyoruz. Yaşamın ta kendisi belirliyor. Yaşamsa sürekli değişiyor. Bizse yaşamı değiştirmek istiyoruz. Bu yüzden öncelikle kendimizi değiştiriyoruz. Bu değişim, belki de dönüşüm bizim için bir amaç.

- Çalışmaları kim yaptırıyor? Dışarıdan çalıştırıcılar var mı?

Eğitim çalışmalarını tamamen kendi iç dinamiklerimizle; kendi düşüncelerimizi sahneye aktarmaya ve onları insanlarla paylaşmaya yönelik yapıyoruz. Dışarıdan bu işin uzmanlarıyla söyleşiler yapıyoruz. Ama çalışmalarda dışarıdan birinin çalıştırıcılığını kabul etmiyoruz. Aslında bu mesele, üniversite tiyatro anlayışının, yani bizim anlayışımızın ne olduğuna da dayanıyor. Biz, üniversite topluluklarının oyunculuk anlayışının, klasik tarzda olmasını ve bununla sınırlı kalmasını doğru bulmuyoruz. Öncü akımlar üzerinde yoğunlaşılması gerektiğine inanıyoruz. Örneğin biz ilk çalışmalarımızı Stanislavski, dramatik oyunculuk üzerine yapıyoruz. Bunun üzerine absürdü ekledik. Önümüzdeki süreçte Grotowski'yi de eklemeyi düşünüyoruz. Amatör tiyatroların bizce çok fazla dekora ihtiyacı yok. Oyuncu, vücudunu, sesini çok iyi kullanmalı. Anlatıma önem vermeli. Öncelikle temel oyunculuk çalışmaları yaptırıyoruz. Örneğin, Stanislavski üzerine seminer verip, dramatik oyunculuk anlayışını insanlara açıklıyoruz ve bundan sonra uygulamalara geçiyoruz. Bu yetileri tanıttıktan sonra, bunları kontrol etmeye yönelik çalışmalar yapıyoruz; yani oyuncu sahneye çıktığı zaman duygularını nasıl kontrol edebileceğini öğreniyor. Aslında kontrolden kasıt, deforme edebilmek. Bir şeyin temelini vermeden deforme edemezsiniz. Bu temel es geçilirse yapılan her şey havada kalıyor, kopuk oluyor, kendini tekrar etmekten öteye geçmiyor. Bu yüzden her sene değişen, gelişen, yeni çalışmaların eklendiği bir eğitim çalışması uyguluyoruz. Bu da şimdiye kadar olan birikimlerin korunması ve üzerilerine yeni öğrenilenlerin eklenmesiyle oluyor.

Oyunculuk çalışmalarını alanlara ayırıyoruz. Vücut eğitimi, diksiyon, etken-edilgen, güven çalışmaları gibi alanlara ayırdık ve kademeli olarak uygulamaya çalışıyoruz. Tiyatroda yetkin ve araştırma yapan, tecrübe sahibi kişiler çıkıp, bu çalışmaları yönlendiriyorlar. Çalışmalar birbirinden kopuk yürütülmüyor. Çalıştırıcılar oyunculuk eğitim programını birlikte hazırlıyorlar.

- Kuramsal çalışmalar nasıl yapılıyor?

Kuramsal çalışmalara girmeden önce arkadaşlarımız bizlere bir takım makaleler dağıtıyorlar veya küçük küçük gösteriler hazırlıyorlar. Direkt, salt bir anlatım değil; daha çok insanların katılımcı olduğu, yaşayarak ve sorarak öğrendiği çalışmalar oluyor. Buraya insanlar ilk geldiğinde, genellikle kuramsal çalışmaların öneminin pek farkında değiller; hemen bir şeyler yapalım istiyorlar. Ancak, alt yapıya önem vermiyorlar. Öncelikle, o alt yapının kazandırılması sürecine giriyoruz. Teorik eğitimlerin yanında pratik eğitimlerin içinde de bunları vermeye çalışıyoruz.

Yeni gelenlerin oyunlara ilk seneden katılmasını uygun bulmuyoruz. Çünkü bunun insanları tembelliğe ittiğini ve araştırmayı engellediğine inanıyoruz. Aslında bu tutum, o sene çıkarılacak olan oyunun kadrosuna da bağlı. Örneğin, *At* adlı oyunda yeni gelen oyuncular da oynadı.

Sonuçta kadro yeterliyse o sene gelen yeni oyuncular oyunda yer almıyorlar?

- Evet, alınmıyor. Hatta, kadro yeterli ise ilk tercihimiz oyundaki kadın-erkek dağılımı ile oynamak. Bu da erkeklerin az olmasından kaynaklanıyor. Ondan sonra hiç çare yoksa, yeni arkadaşlara başvuruluyor.

- Bu duruma yenilerin tepkisi nasıl oluyor?

- Belli bir süreç içinde bu durumu kabullenmeyenler zaten gidiyorlar. Ya da, bir sene dayanıp sahneye çıkma zamanı geldiğinde sahneyi terk ediyorlar. Biz onları kayıp olarak görmüyoruz. Biz burada bir paylaşım çabası gösteriyoruz. O insan, o paylaşımı almıyorsa zaten bir kayıp olmuyor. Aslında sahneye çıkmamak gibi bir olay da yok. Sadece ana oyunda rol almıyorlar. Onun dışında kısa oyunlarla kendilerini ifade edebiliyorlar. *Yerçekimli Karanfil* adlı şiir dinletilerine katılıp şiir okuyorlar, mım gösterilerine katılıyorlar. Ama, onları ana oyuna almayı biz tercih etmiyoruz.

- Ama birlikte çalışıyorsunuz değil mi, yani oyuna herkesin katkısı oluyor.

Üretim sürecine dahiller. Sahne arkasında da yer alabiliyorlar, hiçbir zaman kimseyi soyutlamıyoruz. Reji yardımcısı olarak çalışmalara giriyorlar. Sadece sahneye çıkmıyorlar. Işık, dekor, reji, tamamen yeni arkadaşlarımızla birlikte, onların yardımıyla hazırlanıyor. Zaten sahne üstünde olmakla arkasında olmanın pek bir farkı yok. Bu, belli bir kültürü almış bir insan için önemli değildir. İİS'deki amaç sadece sahneye çıkmak değildir.

- Bu arada, oyun çıkarma sürecine de girmiş olduk. Bu süreci biraz daha ayrıntılı olarak anlatabilir misiniz?

Çalışmalarımız yazın başlıyor. Bizler yaz boyunca çeşitli oyunlar okuyor ve öneriler hazırlıyoruz. Oyunu herkes okuyor, alternatifler sunuluyor ve kadronun gücü değerlendiriliyor. Kadro dedik ama, biz oyunculara göre oyun seçmiyoruz. Bu rolleri kim oynayacak diye bir ön değerlendirmeye de gitmiyoruz. İlk önce ön dramaturji çalışması yapılıyor. Bu yapılmadan, oyunun oynanma kararı alınmıyor. Bu çalışmalarda; tip, karakter tahlilleri, tarihsel boyut, mekan araştırmaları, olayların sebep sonuç ilişkileri gibi konular araştırılıp, oyunun her cümlesi yorumlandıktan ve kafaya oturtulduktan sonra sahne üstüne geçiliyor. Öncelikle bütün malzemeler ortaya dökülüyor. Yazar kim? Hayatı nasıl? Nerede yaşamış? dönemin tarihi, siyasi koşulları, toplumun etkisi ve insanların düşünüş tarzı nedir? Bunun gibi sorular her bir başlık altında incelenerek bütün malzemeler masaya aktarılıyor. Bunlar masa üstünde irdeleniyor, açımlanıyor ve ondan sonra "sahnemizin ve kadromuzun şartlarıyla nasıl sahnelenebilir?" bu soru tartışılıyor. Oyunla ilgili bütün makaleleri, yazıları, bulabildiğimiz her şeyi inceliyoruz. O zamanın mantalitesini çıkarıyoruz. Malzemelerle kendi araçlarımızı oluşturmaya çalışıyoruz. Sonra, günümüzde yaşanan olaylarla ilintilerini saptıyoruz ve böylece belli bir zamana saplanıp kalmadan günümüze göndermeler yapıyoruz. Örneğin, bir oyun "İspanya İç Savaşı" sırasında geçiyor olabilir. Ama bu demek değildir ki, oyun sırf o döneme ait sebep ve sonuçlara sahip olsun.

Sahne üstünde ise "bu oyun sahneye nasıl aktarılabilir, hangi araçlar kullanılanılabilir?" sorularının cevapları aranıyor. Tüm bunlardan sonra oyuncu seçimine geçiliyor. Oyuncu seçimini birlikte yapıyoruz. "Bu role en yakın kim?" sorusu üzerinden seçimlerimizi yapıyoruz. Sadece emeğe ya da yeteneğe göre seçim yapmıyoruz. Bu iki kriteri dengelemeye çalışıyoruz. Kişiler seçildikten sonra, oyunun çıkma aşamasında, daha çok sahne üstü pratiklerden yararlanıyoruz.

Oyunlarınız günümüzle çok bağlantılı değil mi?

Evet. Özellikle de bu bağlantıları vurguluyoruz. Örneğin, replikleri değiştiriyoruz. İnsanlarda çağrışımlara yol açabilecek replikler ekliyoruz. Kendimize göre gereksiz gördüğümüz replikleri atıyoruz. Genellikle de, ön ve son oyunları bulunduğumuz dönemin koşulları çerçevesinde yeniden yazıyoruz. Metin bizim için bir hamurdur ve her türlü değişikliği yapabiliriz. Metini bir kalıp olarak görmüyoruz kesinlikle. Masa üstü çalışmasında bunun üstünde oldukça duruyoruz, tartışıyoruz. Nelerin ön plana çıkartılması gerektiği, bunların sahne üstünde nasıl ifade edilebileceği, hepsi masa üstünde konuşuluyor.

- Peki, bu aşama yaklaşık ne kadar sürüyor?

- Diğer amatör topluluklara göre çok uzun sürü-

yor. Diğer gruplar Ocak veya Şubat aylarında oyunlarını çıkartırken, biz ancak Nisan sonunda sahneye çıkabiliyoruz. Yazın sonunda oyun seçiliyor. Sonbaharda masa-üstü çalışmalara geçiliyor. Masa-üstü çalışmaları oyunculuk eğitimi çalışmaları ile birlikte yürütülüyor. Bu da Ocak ayına kadar sürüyor. Daha sonra sahneye geçiliyor. Doğrusu, bu oyuna göre değişiyor. Örneğin, *At* bir sonraki sene de oynandığı için dramaturjisi de değişti. Kadro kalabalık olmadığı ve bu yüzden de her şey ortak yapıldığı için hızlı bir oyun üretimi yok. Kısa oyunlar da yapıyoruz. Onlar daha çabuk çıkıyor.

- İİS'de yönetmenli bir tiyatro anlayışı yok değil mi?

Yok. Ama geçen seneye (1996-1997) kadar her şey bir kişinin yönetmenliğinde idare ediliyordu. Yine ortak kararlar ve yaklaşımlar söz konusuydu ama bir düzenleyici, toparlayıcı olarak bir yönetmen seçiliyordu. *Özgürlük Ağacı-İki İşkenceci* döneminde bir reji grubu dahilinde çalışmalar yürütüldü. O yüzden artık yönetme yok, reji grubu var. Reji grubu topluluğun yapmak istediklerini, yaklaşımlarını ve tarzlarını irdeleyip bir bütünlük oluşturabilen insanlardan oluşuyor.

- Kostüm ve aksesuar gibi teknik işlerinizi mali açıdan nasıl hallediyorsunuz?

- Cebimizden. Yaptığımız oyunları çok fazla oynadığımızdan belirli bir gelir elde ediyoruz. *Dipsiz* dergisini çıkartıyoruz. Paraya sıkıştığımızda dergi ve broşürleri satıyoruz. Reklam alıyoruz. İktisatçı olmamız büyük avantaj: nereden ve nasıl para bulabileceğimizi biliyoruz. Dekor, kostüm konusunda ise bulunduğumuz çevre çok elverişli. Beyazıt, Tahtakale, Eminönü ve çevresinde ne ararsanız bulabiliyorsunuz. İmalat yeri olduğu için fiyatlar da çok uygun. Ailelerimiz de yardım ediyor. Bir arkadaşımızın babası dekoratör, bir diğerinin annesi terzi. Zaten, kostüm ve dekordan daha çok oyunculukla uğraşıyoruz. Amatör tiyatrolara kadınlar da, erkeklerde bu sayede çok becerikli hale geliyorlar. Her türlü teknik konu hakkında bilgileniyorsunuz. Sorunlar karşısında pratik çözümler üretiyor; her türlü olanağı, malzemeyi en iyi şekilde değerlendirmeyi öğreniyorsunuz.

- On yıllık bir öğrenci kulübüsünüz, oyunlar çıkartıyorsunuz ve üniversiteyi birçok yerde temsil ediyorsunuz. Peki Fakülte buna nasıl bakıyor? Dekanlık size yardım etmiyor mu?

Hayır. 1995-1996 döneminde Dekanlık bize bir çelenk gönderdi ve bizim meşruluğumuzu tanıdı. Prof. Dr. Türkel Minibaş sayesinde varlığımızdan haberdardı sadece. Ama tam olarak *At* oyunuyla meşruluğumuzu kazandık. Dekanlıktan hocalarımız, gelip oyunumuzu incelemeye başladılar. Burası sonuçta devamlılığın sağlanması gereken bir yer. Tiyatrocu kimliği, iktisatçı kimliği ve politik kişiliğini işin içine sokuyorsun. Örneğin, bu binanın sorumlu hocasıyla, dekanla ve yardımcılarıyla iyi ilişkiler kurmaya çalışıyoruz. İktisat Fakültesi'ni temsil ediyoruz. Oldukça fazla insana ulaştığımızı görüyorlar. İFMC bize çok yardım ediyor. Fakülte için de önemli bir kurum. Bu yüzden sıcak temaslarımız oluyor ve bu da dekanlık için çok önemli. Böylece, bize ne para veriyorlar, ne de işimize karışıyorlar.

Yönetimle ilişkileri kurmak için belirli kişileri mi görevlendiriyorsunuz?

Kim cesaret ediyorsa o gidiyor. Türkel Hanım'ın varlığı bizim için çok önemli. Bu sahnede bir şey oldu mu, doğru Türkel Hanım'a gidilir. Her türlü olayda bize destek çıkacağını biliriz. Gidiyoruz yönetimle konuşuyoruz, ama biz de boş durmadığımızı gösteriyoruz. Topluluğun onbir senelik olması da etkili bunda. Bu kadar sene okuldan yardım almadan ayakta durabildiklerine göre "bu çocuklarda bir şeyler var" diyorlar.

Şenlik hazırlama sürecini bilirsiniz. Bir sürü sorun çıkartıyorlar. Karınca Şenliği'nde bir sürü kısıtlamaya gittiler; şu yapılmayacak, bu yenmeyecek şeklinde. Yani, biraz daha sabırlı olanlar, yönetimi daha iyi tanıyanlar ve Türkel Hanım'la daha çok iletişim kuranlar idareyle ilişki kuruyor. Dergi ve broşürlere reklam almaya güzel kızlar gidiyor. Gerçi reklam gelirleri ancak dergi ve broşürlerin masraflarını karşılıyor.

- Okulun matbaasını kullanabiliyor musunuz?

Hayır, kullanamıyoruz. Buradan mezun olup matbaacılıkla uğraşanlar var. Onlar bize yardımcı oluyorlar. İFMC bünyesinde 300-400 mezunumuz var. İktisatçı oldukları için her sektörde çalışıyorlar. Reklamcılık, bankacılık gibi. Şimdiye kadar bizimle ilgilenenler, destek olanlar, mezun olsa bile yanımızda olduğunu hissettiren insanlar. her sorunda yanımızdalar. Geçen yıl, 10. yıl kutlamalarında tüm mezunlarımızı çağırdık. Onları toparlamaya çalıştık. Mezuniyet sonrasındaki projelerimiz için bu çok önemli.

Yaz çalışması yapıyor musunuz?

Yaz çalışmaları biraz hafif geçiyor. Yaz çalışmasını yürütenler üç dört kişi, onlar da İstanbul'da kalanlar. Daha çok teorik çalışmalar ve oyun seçimine yönelik çalışmalar yapılıyor. Bu seneki çalışmalar daha çok *Dipsiz*'e yönelikti. İlk sayısı 1994'te çıktı. Bu sene ikinci sayısı çıkıyor. Dergiye yönelik yazın çalışmaları ve röportajlar yapıldı.

- Kulüp üyeleri kimlerden oluşuyor? Lisede tiyatro yapmış olarak İİS'e gelenler var mı?

İktisat Sahnesi, İktisat Fakültesi öğrencilerinden oluşuyor. Ama arada istisnalar da oluyor. Üyelerimizin geldikleri liselere baktığımızda meslek li-

seleri de var, kolejler de var. Liselerde tiyatro yaparak gelmiş olanlar da var. Bu durum üniversitemizin yapısıyla çok ilgili. Okul ne kadar kozmopolitse, bizim sahnemiz de o kadar kozmopolit. Örneğin, İngilizce İktisat Bölümü var. Fakültedeki tek İngilizce bölüm. Bu bölümün öğrencilere daha çok kolej mezunları. Diğer bölümlerde ise toplumun her kesiminden insanlar var. Kulübe gelenlere baktığımızda iki tip insan gözlemliyoruz; gerçekten bir şeyler düşünüp, bunları ifade etmek isteyen insanlar ve sahnede kendilerini gösterip hava atmak, erkek ya da kız arkadaş bulmak amacında olanlar. Ama bu son grupta olanlar zaman içinde kendilerini eliyorlar. Belli bir çaba harcadığımız insanlar değişebiliyor. Hiç ummadığımız, "bundan ne köy olur, ne kasaba" dediğimiz insanlar aradan üç dört ay bir süre geçtikten sonra inanılmaz değişimler gösterebiliyor

Kız-erek üye oranı nasıl?

Kız sayısı genel olarak daha fazla. Erkeklerde daha çok para kazanma kaygısı var. Çok çabuk zengin olma anlayışı hakim.

Mezuniyet sonrasında bir kadro sürekliliği sağlanıyor mu?

- *Kel Şarkıcı*'dan sonra *At* ve diğer oyunların en büyük amaçlarından biri de kadro oluşturmaktı. Oradaki oyunculara baktığınız zaman çok nitelikli olduğunu görürsünüz. Bu insanlar gerçekten doğal bir yeteneğe sahip hünerli insanlardı. Bu kişiler kendi aralarında bir kadrolaşmaya gitmeye çalıştılar. Amaç, okul sonrası bir birliktelik kurmaktı. Mezun olduktan sonra birkaç denemeye giriştiler. Birlikte bir oyun çıkarmaya çalıştılar. Buradan mezun olan Tayfun ve Sedat isimli arkadaşların açtığı bir şirketin bodrum katında bir müddet çalışmalarını devam ettirdiler. "Tiyatro Fora" sürecini başlattılar. Önce eğitim çalışmalarını başlattılar, sonra da mim ağırlıklı gösteriler yaptılar. Sonra da, bir oyun seçip onun üzerinde provalara başladılar. Ama, eksik noktalar iyi saptanmadığı için ve para kazanma zorunluluğundan dolayı dağılmak zorunda kaldılar. Ancak, şu an yine bir araya gelmiş bulunuyorlar ve yakında yeni oyunlarını sergileyecekler.

İktisat Sahnesi'nin, BGST benzeri bir yapı kurma çalışmaları da sürüyor. İçinde sadece tiyatronun olmadığı, diğer sanat dallarının da mevcut olduğu bir yapı. Herhangi bir yanlış adım atmamak için sağlam ve somut adımlarla gidilmesi planlanıyor. Üniversite çatısı altında ya da İFMC yardımıyla böyle bir kurum kurmayı düşünüyorduk. Sonra, baktık ki çok ciddi bir potansiyelimiz var. On sene boyunca mezun olan insanlar bir araya geldiklerinde, her birinin elinde çok önemli malzemelerin olduğunu gördük. Çalışmalarımız İST (İktisat Sanat Topluluğu) diye bir dernek kurma amaçlı gidiyor. Tabii bu yapı, İktisat Sahnesi'nin de beslediği ve beslendiği bir yapı olacak. İST ile İktisat Sahnesi arasında bilgi alışverişinin olduğu organik bir bağ düşünüyoruz.

- *"Dipsiz"den biraz daha bahsedebilir misiniz?*

- *Dipsiz*'in ilk sayısı 1994 yılında çıktı. Çok üretken bir dönemde, insanlar birikimlerini ve deneyimlerini başkalarıyla paylaşmak istemişler ve dergiyi çıkarmışlar. Özellikle İktisat Sahnesi'nin o zamanki imkanları göz önüne alındığında, gerçekten çok hoş bir dergi. Hâlâ kaynakça olarak da kullanılır. Amacımız bu dergiyi dört ayda bir çıkarmaktı. Maddi olanaksızlıklar yüzünden bu proje gerçekleşemedi. ÖKM ile tekrar bir çalışma yapılmaya başlandı, fakat o da durdu. Bu sene, 10. Yıl adına *Dipsiz*'i tekrar çıkaralım dedik. Yapılan araştırmalar, üretilen yazılar o kadar çok ki, 10.Yıl dergi içinde sadece bir dosya oldu. 2. sayısını Aralık ayında çıkarmayı düşünüyoruz. Devamı da gelecek muhtemelen.

Genelde şöyle bir kaygı var: bir dergi çıkarmak çok nitelikli bir birikim gerektirir. Biz, aslında pek böyle bakmıyoruz. *Dipsiz* tarzı dergiler çıkarılmalı. İnsanlar kendi deneyimlerini ve düşüncelerini diğer gruplarla paylaşmalı. Amacımız, *Dipsiz* ile bir takım dosyalar oluşturmak ve insanları yazı yazmaya teşvik etmektir. Neticede insanlar bu dergiyi aldığı zaman bir takım deneyleri paylaşacaklar. *Dipsiz,* "Tiyatro Boğaziçi"nin ve BÜO'nun çıkardığı *Mimesis* gibi bir çeviri-araştırma dergisi olmayacak. Öyle bir kaygımız yok. Sadece, deneyimlerimizi aktarmak istiyoruz. Böylece topluluklar arasındaki iletişimi de arttıracağımızı düşünüyoruz. Bu, iletişim açısından çok önemli. *Dipsiz* araştırmayı ve okumayı teşvik edici bir dergi de olacak. Yapılan çalışmaların, söyleşilerin ve bunların sonuçlarının yer aldığı bir alan olarak görüyoruz. Sahne üzerinde aktaramadıklarımızı bu dergide aktarmayı düşünüyoruz. Bu yüzden, *Dipsiz* bizim için önemli bir araç.

Şimdiye kadar yapılan kuramsal çalışmalar nelerdir?

Teorik eğitim içinde verilen seminerler var. Bunlar, tiyatronun kaynağından bu güne kadar gelen akımlar üzerine. Daha sonra avant-garde akımlar üzerine çalışmalar yapıyoruz. Bunlar, kulüp içinde eğitim çalışmalarına dahil olan seminerler. Bunun dışında, Stanislavski üzerine BÜO'nun verdiği bir seminer, Mehmet Esatoğlu'nun ATÇ'den buraya gelip bize aktardığı seminerler oldu. Daha çok tiyatronun tarihine yönelik, tiyatronun değişimine yönelik seminerler var. Ayrıca, kendi iç bünyemizden çıkan seminerler de var. Örneğin, hukukta okuyan bir arkadaşımız insan hakları üzerine bir seminer verdi bize. Ufuk Uras ve Türkel Hanım'la beraber bu tür iç seminerler yaptık. İşletme'de okuyan bir

arkadaşımız pazarlama ve pazarlamacılık üzerine bir seminer hazırlıyor. Bu tür çalışmalar tiyatroyu bütünlüyor. Ama tabii ki, seminerler daha çok tiyatro tarihi ağırlıklı.

Cuma günleri yapılan toplantılardan bahsetmiştiniz...

- Bu, biraz iç niteliği arttırmaya yönelik toplantılar. Örneğin, seminerlerde genelde anlatılıyor, anlatılıyor ve anlatılıyor. ATÇ'de bu tür sorunlar yaşıyoruz. Bunun üzerine bir değerlendirme, bir tartışma ve bir eleştiri ortamı kurulamıyor. Hocalarla konuşuldu; "buraya gelin ama ders vermeyin, biz bir konu belirleyeceğiz ve bu konu üzerinden beraber tartışacağız" dendi. Bu toplantılardan önce bir ön çalışma, sonrasında da değerlendirme çalışmaları yapılacak.

Yönetim kurulunuz var mı?

- Kağıt üzerinde zaten bir yönetim kurulu olmak zorunda. Bizim de 1998'den kalma bir yönetim kurulumuz var. Bu insanlar sanırım hâlâ yaşıyorlar.

- Diğer amatör gruplarla nasıl bir ilişkiniz var?

Bizim için bu o kadar çok önemli ki, şimdiye kadar ATÇ'de ve Ankara'da bu konuyu çok tartıştık. Şu anda yapılmakta olan envanter çalışmasını istememizdeki en önemli amaç da buydu. Ama, bunun ötesinde bizim daha önceki seminerlerle, yani Karınca Şenliği ile ve diğer üniversite örgütleriyle daha yakından ilişki kurmak çok daha önemli bir amaç. Şenlikler konusunda çağrıldığımız her yere gitmeye çalışıyoruz. Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'ne, Ankara'da ODTÜ Şenliği'ne ve Muğla Üniversitesi'ne gidildi. Ayrıca Esenyurt Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu şenliğe, ÖKM açılış şenliğine, Karınca Şenliği'ne, İATG'ye, Boğaziçi Şenliği'ne ve Gençlik Günleri'ne gidiliyor.

- Konservatuara giden ya da reklamcılığa, televizyona veya sinema sektörüne geçenler var mı?

- Mezunlarımızın böyle bir eğilimi var. Direkt İİS üzerinden bir iletişim olmasa da İktisat Sahnesi'nden sonra konservatuara gitmiş, reklamcılık sektörüne, televizyona ve sinemaya geçmiş olanlar var. Tufan Karabulut konservatuarı bitirdikten sonra "Tiyatro Fora"yı kurdu. Ondan önce de "Çağdaş Repertuar Tiyatrosu" vardı. *Dönerek Öldüler* kadrosu bir süre önce televizyon programlarına metinler yazmaya başladı. Radyolarda program yapanlar, sinemada oyunculuk yapanlar var. Bazı programlara bizler de katıldık. Bunu daha çok tecrübe kazanmak ve kamera karşısında rahat davranabilmek için yapmıştık. Ama, kazın ayağı öyle değilmiş tabii. Yalnızca para kazanıp geri döndük. Reklam sektöründe de çalışan bir çok arkadaşımız var. Ama, amatör tiyatrodan hiçbir zaman bir kopuş olmuyor.

- Seyirci profiliniz hakkında bilgi verir misiniz?

Seyircilerimiz genelde İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden oluşuyor. Ama sadece öğrenciler değil, dışarıdan da seyirci geliyor. Bizi sürekli izleyen, takip eden bir seyirci kitlemiz var. Çok kötü bir oyun çıkarmış olsak da gelirler, bizi izlerler, bizi eleştirirler ve bizden birileriymiş gibi davranırlar. Ama Ankara seyircisi ya da liselerden Galatasaray Lisesi seyircisi gibi Japon değiller. 'Gelir, izler ama hiçbir şeyi beğenmez, alkışlamaz, çekip gider.' Fakat bizim sahneye gelen seyircilerimiz anında bir reaksiyon gösteriyorlar. O yüzden çok rahatız karşılarında oynarken. Bu sahnenin yapısından da kaynaklanıyor biraz.Çok içiçesiniz seyircilerle. O nedenle onların tepkilerini anında görebiliyorsunuz. Büyük ve gerçek tepkiler veriyorlar. Yapılana da her zaman bir saygı var. Çıkıp eleştirdikleri zaman hangi şartlar altında oyunu çıkardığımızı biliyorlar. Dışarıdan ahkâm kesmek değil de, bizi anlamaya yönelik eleştiriler getiriyorlar. Ama ODTÜ'de öyle değil mesela. ODTÜ'de sadece "eleştiririm, batırırım ve indiririm aşağıya" tarzında eleştiriler yapılıyor. Bu sahnedeki seyirci ise kendini buraya ait hissediyor. İzleyemedikleri zaman gelip özür dileyenler bile oluyor. Oyuncular ile doğrudan oyun üzerine sohbete giriyorlar. Bunlar çok rahatlatıcı oluyor bizim için.

- Seyirciniz kaç kişi?

Bu, dönemden döneme değişiyor. Mesela, 1994'te, ulaştığımız seyirci sayısı 5600 kişiydi. Ama geçtiğimiz seneki rakam 1000-1500. Oynadığımız oyun sayısı ve turneler etkili oluyor bu sayıda. Bir de, biz çok fazla oyun oynuyoruz. Diğer kulüpler senede sadece 7-8 oyun oynarken, biz 20-30'un altına düşmüyoruz. Bazen, bir oyunu bir günde iki kez bile oynuyoruz.

- Sahnenizin kapasitesi ne kadar?

- 52 kişi. Ama özel durumlarda çok daha fazla olabiliyor. Örneğin, Cem Yılmaz'ı getirdiğimizde 300 kişi kadar seyirciyi salona aldık.

Tiyatro dışındaki diğer kulüplerle ilişkileriniz nasıl?

Ekonomi Kulübü, Ekoloji Kulübü, Müzik Kulübü ve İşletme Kulübü ilişkide olduğumuz kulüpler. Müzik Kulübü geçen sene kuruldu. Müzik yapmak isteyen insanlar vardı, ama ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Kulüp kurulana kadar herkes çok heyecanlıydı. Ama, kurulduktan sonra herkes bir yana dağıldı. Biz böyle durumlarda hemen bağlantıya geçiyoruz. Doğrudan "şunu yapın, bunu yapın" demiyoruz da "gelin şu işi beraber yapalım" diyerek etkilemeye çalışıyoruz onları. Var olan ve çalışan kulüplerle de ortak çalışmalar yapıyoruz. Onlarla ilişkiler bizim için çok önemli. İçe kapalı değiliz. diğer kulüplerle içiçeyiz.

AFŞAR TİMUÇİN İLE SÖYLEŞİ (2)

Mehmet AKKAYA

19.2.2000 tarihinde İnsancıl Atölyesi'nde yapılan söyleşinin tam metnidir.

Meriç Çavaş (dinleyici): Körfez savaşı yaşadık (kimileri bu savaş olmadı diyor). 28 Şubat süreci yaşandı, MGK'nin yaptığı işler, öyle görünüyor ki insanlar hem rahatsızlar hem de mutlular. Bu nasıl oluyor?

Afşar Timuçin: Az önce söylemeye çalıştığım gibi insan ne mutlak mutluluğu yaşar ne mutlak mutsuzluğu yaşar. Ama dünyadan bekledikleri sınırlı olanlar tabi ki çok daha mutlu oluverirler. Yani bir aklıbaşında eşiniz, terbiyeli çocuklarınız, bir eviniz, bir arabanız olsun diye düşünüp de buna ulaşmışsanız artık yeni bir şey sizin için gerekmez ve mutlu olmamak için bir sebep yoktur eğer ruhsal bir bozukluk içinde değilseniz. Ama gerçek anlamda insan için bazı şeyleri hayata geçirmeyi düşünen insanlar hiçbir zaman yetinmeyecekleri için zaten hayatı da hiçbir zaman istedikleri gibi gönüllerince dönüştüremeyecekleri için onlar zorunlu mutsuzdurlar. Yani mutsuzluğun ahlaksızlık gibi değerlendirilmesi bir anlamda yaşamı dönüştürmekten vazgeçmeyle ilgilidir. Dediğiniz pek çok olayları yaşıyoruz. Bu olayların herbirine şimdi tek tek, ayrı ayrı bakmamız pek olası olmayabilir. Ama bütün bu olaylar bize şunu gösterdi: sermayeci yaşam düzeni insanların özellikle güçsüz insanların üstüne bindirdikçe bindiriyor. Yani kitleler büyük bir sıkıntı içinde, büyük bir ezilme sorunu yaşıyorlar. Onların yarınları da yok doğru dürüst. Ama sermayeci deveyi hamuduyla yutmaya devam ediyor. Körfez savaşını özellikle değerlendirerek bu düşünceye hepimiz sanıyorum aykırı olmayacağız. Tabi burada benim için önemli olan şu: ben yaşamı istediği gibi değiştireceğini sanan kişilerden hiçbir zaman olmadım. Geçenlerde arkadaşlarla konuşuyorduk, şaşırdım. Onlar vaktiyle devrim olacağına inanmışlar Türkiye'de. Ben hiçbir zaman buna inanmadım ve inanmadığım için de bütün olanlar bana ters gelmedi. Nitekim ben kırk yaşlarımda falandım, sanıyorum işte seksende neysem, kaç yaşımdaysam. 12 Eylül hareketi oldu, genç insanlar, genç şairler topluluğu benim evime geldiler, yıkılmış haldeydiler ve beni yıkılmış görmeyince şaşırdılar. Sen hiç mi etkilenmedin bundan diye. Ben peki bütün bunları beklemiyor muydunuz deyince, hayır biz her zaman devrim bekliyorduk dediler. Yanı yaşamın gerçekleriyle gerçek anlamda yüzyüze gelirsek burada mutluluk ve mutsuzluk sorununun çok ötesinde ne yapmamız gerektiği ve ne yapmamamız gerektiği sorunu ortaya çıkıyor.

Bir Bayan dinleyici: Siz mutlu olmayı istemedim diyorsunuz. Bir radyo konuşmanızda da insanın olgunlaşması ızdırapla olur dediniz. Siz çok ısdırap mı çektiniz, aldığımız eğitimle ilgisi var mı? İnsanın illa ızdırap çekmesi mi gerekir? Eğitimle olur mu?

- Eğitimle insanın kendini geliştirmesi bana pek olası gelmiyor. Yaşamın sıkıntılarını çekmiş olmak da gerekiyor. Yani ben acı çekmemiş insanların çok doğru düşünebilen, çok doğru davranabilen insanlar olduğunu pek görmedim. Zaten eğer kendinizi insanlığın bir parçası olarak görüyorsanız orada acı kendiliğinden başlıyor. Ya gelişmek için acı çekmeyi göze alacağız ya da acı çekmek istemiyorsak gelişmemeyi göze alacağız. Eğer gelişmeyi göze almışsak bu bize zorunlu olarak bir savaşçı kimliği yüklüyor. Buradaki savaşçıyı tabi silahı alıp dağa çıkan adam olarak düşünmemek gerekir. Burada insanı daha yeni değerlere, üst değerlere ulaştırabilmek için varlığını ortaya koymak diye düşünmek gerekir. Bu tabii ki yetkin bir bilincin varlığını gerektiriyor. Yani pekçok insan bilinç eksikliği içinde sadece iyi niyetle bir yerlere ulaşmak istemiştir ama çok zaman hüsrana uğramıştır. Çünkü ne yapmak gerektiğini bilmek çok önemli. Demin ben arkadaşlarımın çoğu devrimin olacağına inanıyorlardı derken bunu acı içinde söyledim. Yani bakıyorsunuz o kadar duygusal insanlar, o kadar hoş insanlar, o kadar romantik insanlar ki yarın devrim olacak, herşey değişecek diye bakıyorlar. Fakat siz bakıyorsunuz ki insanın değişmesi için, yaşamın değişmesi için bilinçlerin değişmesi gerekir. Bilinçlerde öyle büyük bir değişiklik yok. Kant der ya: Devrimlere katılmamak gerekir ama bir devrim olursa da onu kabul etmek gerekir (Kant devrimleri biraz kaygıyla karşılar). Çünkü ona göre devrimler bir önyargılar topluluğunu silerken başka önyargılar topluluğunu getiriyor. Önemli olan ben devrimciyim deyip bir takım önyargılarla gelmek değil, gerçek anlamda insanın dönüşüm koşullarını yara-

tabilecek gücü ortaya koyabilmek. Bu da tabi ki çok yetkin bir bilinç sorunu ortaya koyuyor sanıyorum.

M. Esatoğlu: Sizce Sovyetler Birliği'nde tıkanma nerede oldu?

A.Timuçin: Sanıyorum tıkanma bilinç eksikliğiyle ortaya çıktı. Çünkü sosyalist dediğimiz düşünce kolay kolay yaşama geçebilecek bir düşünce değil gibi görünüyordu. Yani bence yaşama geçecek. Ama daha sonra ileriki yüzyıllarda. Hiçbir tasarım insan dünyasında birdenbire yaşama geçmemiştir. Diyelim ki sermayecilik 11. yüzyılda kurulmaya başlamıştır. Ama gerçek gelişimini 17 ve 18. yüzyıllarda yapmıştır. Sosyalist görüşlerin temelleri çok eskilere dayansa da sosyalist dünya görüşü çok yenidir. Bunun hemen elli yılda hayatı elegeçirip en etkin biçimde kendini varedeceğini düşünmek herhalde çocukluk olurdu. Bazı şeyler yaşanır ve yaşandıkça eksiklerinin bilincine varılır. O bizde yeni hedefler düşündürür, yeni hedefler oluşturur. Ekim devrimini de öyle almak gerekir. Onda her beklediğimizin olması zaten gerekmiyordu. Ama tabi ki çok büyük bir sıkıntıyla son zamanlarını yaşamıştır Ekim devrimi. O da çok doğal. Yaşam yeni koşullar getirecek ve sosyalist düşünce yaşama geçebilmek için yeni olanaklar arayacak önümüzdeki yüzyılda diye düşünüyorum.

H. Eroğlu: Kendimi bir zamanlar sosyalist bir insan olarak addederek şunu sormak istiyorum. Sosyalizm de sonuçta bir devlet kapitalizmiydi. Lenin devleti ele geçirip bunları şunları yapacağız diyordu. Sovyetler Birliği bir askeri diktatörlüktü, Çarlık Rusya'sının pisliklerini taşıyordu. İyi ki de yıkıldı desem ne dersiniz?

A. Timuçin: Şimdi esi imparatorluklara yani askeri imparatorluklara baktığımız zaman onlarda haraç ve ganimet düzeni geçerli. Sovyet imparatorluğu bir askeri imparatorluk değil bir iktisadi imparatorluktu. Onun çelişkisi varlığını sürdüren sermayeci düzende sermayeci düzene karşıt bir yapı ile savaşıma girmek oldu. Bu savaşımı kazanması olası değildi. Bunun için ne yaptı? Bir yandan halkın refahını kollarken bir yandan da silahlanmaya doğru gitti. O kadar büyük bir silahlanma sonunda halkın refahını da baltaladı. Yani iyi hatırlarım. Nato komunatıyla röportaj yapmışlardı. Sovyetlerin konvansiyonel silah gücü çok büyük, bir savaş olursa başadebilecekmisiniz diye sordular komutana. O da Sovyetler Birliği ile konvansiyonel silahlar düzeyinde baş etmemiz mümkün değil dedi. O yüzden bir çatışma çıkarsa bu çok kısa sürede nükleer savaşa dönüşecektir. Çünkü biz ancak Sovyetlerin gücüne nükleer silahlarla karşı koyabiliriz. Bu ne demekti? Bu Sovyetler Birliği'nin çok büyük bir silah yığma politikasını sürdürdüğünü gösteriyordu. Ve bu politika Sovyetlerin yıkılmasında başlıca rolü oynadı. Ayrıca tabi ki bir anlamda deyim yerindeyse bu rejimin faşizan özellikler kazanması da ikinci bir yıkım nedeni oldu. Yani sosyalizm ayrıcalı insana karşı bir rejimdir, oysa burada parti ayrıcalı insanlar düzeni getirdi. Ve bu ayrıcalı insanlar bir anlamda toplumun gelişimini önleyen baskı güçleri oluşturdular. Askeri imparatorluk diyemiyorum ama askeri gücü çok yüksek olan bir imparatorluktu. Amerika'nın ve Avrupa'nın iktisadi gücü karşısında zaten çok uzun süre dayanma şansı yoktu. Gene bazı arkadaşlar Sovyetler Birliği yıkılınca şaşırdılar. Doğrusu ben öngörülü bir insan değilimdir ama hiç şaşırmadım. Çünkü gidiş oraya doğruydu. Çünkü sanayi dönemini yaşıyorsunuz. Sananiyede bir ilke var: sürekli olarak kendinizi yenileyeceksiniz. Kendinizi yenilemediğiniz zaman batarsınız. Eski fabrikalarla yarışmak kesinlikle mümkün değildir. O yüzden çok pahalıdır sermayeci düzen. Yeniden yeniden fabrika yenileyeceksiniz. Ama Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra işte Doğu Almanya'da filan o tablo ortaya çıktı. Eski külüstür fabrikalarla hayatı sürdürmeye çalışıyorlardı. Burada tek olumlu nokta: halka refahın az buçuk iletilmiş olmasıdır. Bunu da tabi ki gözden uzak tutmamak gerekir. Ama bu bir devrimin başarıya ulaştığı anlamına elbetteki gelmez.

- M. Akkaya: Neticede insanlık bir sosyalizmle tanıştı. Siz kendinizi bunun içinde mi, dışında mı görüyorsunuz?

A. Timuçin: Ulusal devletlerin varlığını sürdürdüğü bir dönemde ulusları aşan evrensel bir sosyalizm fikrinin çok fazla tutarlı olduğu inancında değilim. Dolayısıyla ben kendimi her zaman bir Türkiyeli sosyalist olarak gördüm. Kendimi hiçbir zaman Sovyetler Birliği'nin bir bağımlısı olarak görmedim. Zaten hiçbir zaman da siyasi bağımlanmanın içine girmeyi düşünmedim. Bu bağımlanmanın içine giren arkadaşları gördünüz. Sovyetler Birliği dağılıp da "baylar buraya kadar" dendiği zaman "a... sosyalizm diye birşey yokmuş" diyerek Türkiye'ye döndüler. Biz bu sözü hiçbir zaman kullanmadık. Sosyalizm vardır. Varlığını sürdürecektir ve gelecek yüzyılların yaşam biçimini oluşturacaktır dedik. Biz hiçbir zaman Sovyet hayranı olma heyecanını yaşamadık. O bana son derece onur kırıcı görünüyor. Belki bir dönem gelecektir ulusal bütünlükler kalkacaktır, diller birbirine dönüşecektir. Bir dünya dili kurulacaktır. O zaman biz kendimizi evrensel düzeyde bir sosyalist saymanın mutluluğunu duyabiliriz tabi ki.

(Devam edecek)

Öykü

ŞÜPHE

Suna ARAS

Mutsuzum: Baharla birlikte yeşeren yüreğimin kıpırtısı dondu. Kesintiye uğradı bütün cana gelişler. Herşey ertelendi. Herşey bir bozkır yalnızlığı, bir çöl susuzluğu içinde, gelip çöktü dünyama.

Beni, içimdeki bu koyu mutsuzluğa, sarıdan mora çalan yalnızlığıma çeken, oraya gömmek isteyen şeyin elinde tutsağım, en azından şu an öyleyim. Bunu itiraf ediyorum. Bu gün, her günkü sabah yürüyüşü için parka indiğimde, ne içimde sevinç, ne ayaklarımda her zamanki kararlı yürüyüş vardı. Baharın diri coşkusu damarlarımdan akıp gitmiş. Öyle ki, o üç güzel insan heykelinin yanından geçerken, günaydın demeyi bile unutmuşum. Uzak bir dalgınlıkla yüzlerine bakıp geçmişim. Belki de hiç bakmamışım. Orada olduklarını bile unutmuşum. Biri eli çenesinde öylece bakakalmış arkamdan. Belki seslendi, duymadım, hatırlamıyorum. Biri, yıkmış önüne başını, benden akanı not etmek için hayatın defterine. Biri, bir dakika bu halinde neyin nesi, nerede kuş cıvıltısı şenliğin, sorusunda donup kalmış.

Ben kendi tufanımda savrulurken, gözlerimin açısında, anlamsız bir hüzün ve bir ölüm uzaklığının en yakın tarihi vardı sanıyorum. Bundan eminim. Kısacası bugün; ben, ben değilim. Her zamanki "ben" yok yerinde. Çok farklı, şüpheci, mutsuz, umutsuz, tahammülsüz bir insan almış yerini. Haklı mıdır, haksız mıdır onu bilmiyorum. Bildiğim, dünyanın en derin uçurumunun dibinde, kendini ölüme yatırmak istemesidir.

Tabii ki bu duygu pat diye çıkıp gelip bütün duygularımı ele geçiren, ne serseri bir mermi zorbalığıdır, ne de birdenbire bastırarak, gökyüzümü cehenneme çeviren bir kara bulut boranıdır. Sanıyorum, yılların içimde biriktirdikleridir. Bir yanardağ gibi patlamak için, müsait bir an arıyordu ve buldu. Yerinden müthiş bir öfkeyle fırlayıp saldırıya geçti. "Hiç yok yere intihar etti" yargısının, ne kadar haksız ve yüzeysel olduğunu, acı acı düşündürdü bugün duygularım bana. Ve ben kendimden çok korktum.

Bir an ve birdenbire, hayatımın yapısını oluşturan, ören, var eden, beni olumsuz anlamda yaralayan kıran, acı çektiren, her olumsuzluk, her haksızlık. üstünde denge kurmaya çalıştığım, barınağım olan o yapıdan, birer kiremit gibi sökülerek üzerime düşmeye başladılar. Sanki gizli bir el, hayatımın yapısından söktüğü parçaları üzerime yağdırıyordu. Hayatımı ayakta tutan yapının, bütün dengeleri, birdenbire bozulmuştu. Oysa ki ben hayatımın yapısını oluştururken geçireceği depremleri, yaşayacağı yangınları ve bir cümle felaketleri göz önünde bulundurarak kurduğumu sanıyordum. Ama bugün fark ettim ki, hayatımın yapısının önemli bir eksiği varmış. Bu eksikten de öte bir şey, yaşam dokusu, yani zemini yokmuş. Bir tesadüf olarak ayakta kalan, bir tesadüf sonucu şimdiye kadar yaşayan, bir köksüz çınarmış benim hayatım.

Dışarıdan bakıldığında oldukça iyi görünen, gölgesinde birçok yolcuyu serinleten, dallarında kuşların yuvalandığı bu çınar aslında kendi dibine bile gölgesini düşüremeyen bir görüntüymüş sadece, bir yalnızlıkmış.

Ömrüm, ömrünün yaşanmış dilimi içinde, o kadar çok, kaza, bela atlattı ki, bundan sonra gelecek belaların bir kılını bile yerinden oynatamadan, yanından, yöresinden geçip gideceğini düşünmüştüm. Yanılmışım; çok yanılmışım.

Başımdaki saç tellerinin sayısından fazla acı çekmiş biriyim ben. Ya da bana hayatım, hayatın bu kadar zor olduğunu hep hatırlatmış ki böyle hissediyorum. Evet, acılarla tutuştuğum her kavgadan, kazanarak çıkmanın sevinci içinde, bir körlük yaşamışım. Acıların körleştirdiği bu iki gözüm, asıl sorunu görmeyi unutmuşlar. Aşkı...

Hayatımda ertelediğim, yüreğimin bir tarafında askıya aldığım bu, belaların en tatlı belası aşk, birkaç defa yanımda yöremde dolanmış, elime, yüzüme dokunmuş olsa da, ben ona fazla yüz vermemiştim.

Hep bir dahaki sefere diye, kapımı bacamı bir güzel sıkılamış, duygularıma düğüm üstüne düğüm vurarak, zamansız bir tarihe bırakmıştım onunla yaşamayı, var olmayı.

İnsan hayatının soluk yolu olan, insan yaşamının en önemli yapı taşı, ana direği olan aşkı, hayatımın yapısıyla birlikte, örüp geliştirmeyi, benimle birlikte büyütmeyi, var etmeyi, etime kanıma, duygularıma, tenime işlemeyi, o kadar çok yasaklamışım ki, zaman içinde yabancılama tehlikesi bile, uzak bir ihtimal değildi, zamanında farketmeseydim tanışmamışta olabilirdik. Şimdi ben bu bilgisizlik ve dengesizlik içinde, bir aşkla nasıl kavga edebilirim. Onunla nasıl başa çıkacağımı bilmiyorum ki.

Şimdi bana diyeceksiniz ki, aşkla ne diye kavga ediyorsun, aşk yaşamak için vardır, kavga etmek için değil. Evet ama, aşkı yaşadığım, bir insandır.

Bir çiçek, bir kuş değil ki. Düşünenler arasında her zaman problemler yaşanır. Bir insanın birçok duyusunun olduğu gibi, birçok duygusu vardır. Bir gün onlardan birisi arıza yapabilir. Ve oldukça öne geçerek, taşkın davranabilir. Benim kaç gündür önünü alamadığım kıskançlık duygum gibi. Bir sel gibi yıkıp geçti beni. Başka hiçbir şey, insanın huzurunu, sevincini, rengini bu kadar elinden alamaz. Kaç gündür iki gözü iki çeşme kalbime, bir türlü sözüm geçmiyor. Sanki bütün damarlarımın içinde buz dağları dolaşıyor. Geçtikleri her yeri yarıp, yırtıp, kanatarak. Bedenimi oluşturan bütün organlarım bana ihanet içindeler. Bedenimden kopup, kopup, geri geliyorlar sanki. Korkunç acı çekiyorum. Hayatımın bütün anlamı, bir soru işareti olmuş. Bu şüphe bütün aklımı benliğimi esir almış. Kötü bir hastalık gibi, yavaş yavaş tüketip duruyor beni. Tabii ki, her soru işaretinin, bir nedeni vardır. Ben bu neden üzerinde durmak istemiyorum. Şüphemin haklılığını, haksızlığını da konuşmak istemiyorum. Şu an benim için önemli olan, bu duygumla nasıl barışacağımdır. Şu an kalbimden, damla damla inerek, içimde biriken bir hiçlik denizinin içinde boğulmak üzereyim. Onsuz, sevdiğim insan olmadan yaşayamayacağımı hissediyorum. Aşkımı hissettiğim tehlikeden korumak, yaşatmak istiyorum.

Aşkım benim, emeğim ve yüreğimdir. Aklımı elimden alsa da, değerlidir. Onu en güzel duygularımdan, en ulaşılmaz düşlerimden yarattım. Bu harika eserin yaratıcısı ben, onun karşısında şimdi, yaralı bir ceylan gibi uçurumlara vurulmuşum. Oysa ki hayatımızı dengede tutan, aklın süzgecinden geçen duygularımızdır. Duygularım aklımı yenmiş. Çaresizim efendim.

Doktor oturduğu yerden, yavaş yavaş doğrulup hastasının yanına geldi. Uzun, uzun hastasına baktıktan sonra, iki elini arkasında birleştirerek, odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı. "Öyküsü, benim öyküme benziyor" dedi içinden. "Yalnız ben erkeğim, o kadın. Ben bir erkeği kıskanıyorum. O bir kadını. Onu bir erkek incitmiş, beni bir kadın. Ben o ölümcül soru işaretine bulamadığım cevap yüzünden, şu an bir boşluğun içinde, çaresizliğimin en ölümcül anlarını yaşıyorum. O bende çare bulmaya gelmiş. Benim bu halimi bilse ne düşünür acaba? Ona desem ki, uzun yıllar boyunca, acımı, sevincimi paylaştığım, gerçekten değer verip sevdiğim arkadaşımla, sevdiğim kadını tanıştırmakta hiçbir sakınca görmemiştim.

Yaşamla ve kendisiyle pek barışık olmayan, gerçekte kendini sevmeyen bu arkadaşımın öyküsünü, sevdiğim kadına az da olsa anlatmıştım.

Öyküsünü anlatmamın nedeni, biraz da, arkadaşıma güvenimin sonsuz olmadığını duyurmak içindi. Duyurma gereği duydum çünkü en ufak bir anormallik beni çok ama çok üzüp kırabilirdi. Arkadaşımın bu konulardaki düşüncelerini biliyordum ve asla katılmıyordum.

Birgün bir gece yarısı arkadaşım çıkıp geldiğinde, sevdiğim kadın da bendeydi. Birkaç saat sohbet ettikten sonra, arkadışıma yatağını gösterip, odamıza geçmiştik. O gece sevdiğimle, aşkın yüceliklerinde, uzun uzun dolaşmış türkülere bata çıka yıldızlar toplamıştık. Sabah erkenden üçümüz de ayaktaydık. Kahvaltı masasını hazırlamak için mutfağa girip çıkıyordum. Kadınımda bana yardımcı oluyordu. Ben mutfağa girerken o salona geçti. Ve bir an ikisinin birbirlerine sarıldıklarını, müthiş bir şekilde hissettim. Bedenimde, ruhumda, dünyamda kıpırdayan her şey donmuştu. Olduğum yere çakılıp kalmıştım. Salona girmeye korkuyordum. Bir süre sonra salona girdiğimde, sevdiğim koltukta oturuyordu. Yüzü uzak ve dalgındı. Arkadaşım masaya oturmuştu. Yüzüme gülümseyerek, zafer kazanan bir komutan edasıyla bakıyordu. Onun o bakışlarını iyi tanıyordum. Evet bir şey olmuştu, ama ne?

Bu şüphenin sancısıyla, kaç gündür arkadaşlığı, dostluğu, vefayı, insan değerlerini sorguluyorum. Kendimi, aşkı, sahiciliği, dürüstlüğü sorguluyorum. Neredeyse, bütün değerlere inancımı yitirdim.

Bir yandan, duygularımın beni yanıltmasından korkuyorum. Sevdiğim kadınla bu konuyu konuşup, konuşmamakta kararsızım. Çünkü onu incitmek istemiyorum. Arkadaşımın ne yüzünü görmek, ne de böyle bir şeyi sormak istiyorum. Öte yandan, bu soru işaretiyle birlikte yaşamak çok zor geliyor bana.

Doktor hastasının yanında durdu, ani bir hareketle onun göğsüne kapanarak ağlamaya başladı. Genç kadının gözlerinden kulaklarına doğru bir ırmak iniyordu, kolları yavaş yavaş doktora doğru uzanıp, bir annenin şefkatiyle saçlarına dokundu. Doktorun hıçkırıkları sıklaşmış, gözlerinin deryası bentini yıkmıştı. Gözyaşları ve hıçkırıklar arasında doktorun şöyle dediği duyuldu. "Bir kadınla bir erkek, hiçbir nedeni yokken, ne diye birbirlerine sarılırlar? İşte bu sorunun yanıtını bulamıyorum. Nasıl ki bir insanın hayatı akıl dengesinin üzerinde duruyorsa, aşkta duygular dengesinde çoğalır var olur. Şimdi bu akıl ve duygu dengesizliğinde sağlıklı düşünmek mümkün değil ki, korkunç acı çekiyorum. Bellek kaybına uğramayı isteyecek kadar acı çekiyorum. Keşke herşey yok olsa. Ve ben o günü sonsuza kadar unutsam. Her şeyi unutsam."

Kadın, ilk şaşkınlığı atlattıktan sonra, yavaşça doktorun kulağına: "Şu an benim sevdiğim adam, ya da senin sevdiğin kadın içeri girse, sorularının cevabını biz de veremeyiz doktor bey." dedi.

Doktor, doğrulurken "Haklısınız, özür dilerim, dedi. "Ama, yine de, bu durumda bir neden var. Zaten, ben de bir neden arıyorum, ama bulamıyorum..."

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

13 Mayıs Cumartesi

İnsancıl'da balkondayım. İlkyaz geldi ya, sabahları balkondayız. Filiz'in çabasıyla balkon, içaçıcı çiçek bahçesine dönüştü.

Kendimi, doğanın bütünsel... doğayı tamamlayan bir varlık diye gördüm hep. Doğa da beni tamamlıyor. Doğayla benim aramda diyalektik bir ilişki var. Tabii bu dediklerim bütün insanlar için geçerli. Ama bunu kavramak, duyumsamak gerekli.

Doğayla bu ilişkimi, çiçeklerle bezeli balkonda bütün varlığımla duyumsuyorum. Bugün bu durumdayım. Ama yarın öbürgün, toprağa karışıp bütün bütün doğanın içine gireceğim. İnsanların ölüm diye kavramlaştırdıkları bu durum beni hiç korkutmuyor. Ölüm denen bir durum yoktur. Bir süreci yaşıyoruz doğayla birlikte.

Bu süreci kavradığım için süreç içinde verilen iktidar kavgaları beni hiç ilgilendirmiyor. Dahası bu tür bir mücadeleyi verenleri küçümsüyorum. Sözgelimi, yarın Fazilet Partisi'nde genel başkanlık yarışı yapılacak... iktidar için neler neler yapılmıyor. Kültür dünyasında da iktidar mücadelesi var. Nedim Gürsel, *"Fatih Sultan Mehmet benim... Fatih'in ruhu bende"* diye atak yapmıştı. Buna karşı 32 sanatçı soyunarak Nedim Gürsel'i çok gerilerde bıraktı. Bülent Erkmen'in *32 Büst* adlı kitabı için 32 sanatçı bellerine kadar soyunmuşlar. Tülin Altılar fotoğrafları çekmiş, Faruk Ulay da metin yazmış. Buraya kadar iş edebi çizgide gidiyor. Bu noktadan sonra hem kitap, hem çıplak bedenler metalaşıyor. Bir sabah, gazetelerde o "sanatçıların" çıplak bedenlerini görüyoruz.

N'olacak şimdi. Metalaşan *32 Büst* çok satacak. Daha çok ünlenen Hilmi Yavuz'un, daha çok ünlenen Duygu Asena'nın kitapları daha çok satacak.

Bu şaşırtmıyor beni. Starlaşma mücadelesinde her yol denenir. Metanın hızla paraya dönüştürülmesi gerekiyor çünkü.

Bakın, ne söyleyeceğim şimdi. Geçenlerde Ertuğrul Özkök yazdı. Karl Marks'ın *Kapital* adlı eseri anlaşılmamış. Bir yere kadar doğrudur bu. Marks belirtir bunu. Şöyle der, *"Her başlangıcın güçlüğü, bütün bilimler için geçerlidir. Bu yüzden, birinci bölümün, özellikle de metaın tahlilini kapsayan kesimin anlaşılması, daha zor olacaktır."*

Kapital, ciddi bir birikimin ürünüdür. Bu birikime ulaşılmamışsa *Kapital* anlaşılmaz.Ama ben *Kapital*'den kolayca anlaşılabilecek bir bölüm alacağım. O bölüm şöyle, *"Değerin, metaın bedeninden çıkıp altının bedenine sıçraması, başka bir yerde söylediğim gibi, metaın salto mortale'sidir.(Ölüm perendesi) Bu işi beceremedi mi metaya pek birşey olmaz, ama sahibi hapı yutar."*

Çok net değil mi. Bülent Erkmen'in *32 Büst* adlı metası, ölüm perendesini beceremezse "sahibı hapı yutar." Sahibin hapı yutmaması için, kitap değil, kitabın içeriği değil, bele kadar soyunuk kişilerin resimleri basına sızdırılır.

Star Sistemi mücadelesinde Hilmi Yavuz'la Duygu Asena hızlı, etkili bir atakla çok öne geçtiler. Bu yolda kıran kırana mücadele edenlerin n'apacakları merakla bekleniyor. Onlar, tam soyunuk bir kitabın hazırlığına başlamışlardır belki.

Sefalet... sömürü... kırım... açlık... işkence...

İşkence dedikten aklıma geldi. Asiye Zeybek Güzel'in *İşkencede Bir Tecavüz Öyküsü* (Ceylan Yayınları) adlı eserini bu soyunuklar okudu mu acaba.

Şimdi soruyorum. Bir soru. Biliyorum gülünç bir soru. Yine de soruyorum. Kitabı değil, kitabın içeriğini değil, soyunuk resimleri basına sızdıran soyunuklar, bu dünyada sanatçının. sanatın işlevi nedir.

Peki neden böyle yaptılar. Söyleyeyim. İnsan, doğanın bütünlüklü öğesidir. Bunu unutan... bunu duyumsamayan kişi, madde dünyasının tutsağı olur. İçini hırs kaplar. Madde dünyasında yükselmek için, hep daha çok için... çok para, çok ün, çok kadın, çok erkek, çok iktidar... elinden ne geliyorsa yapar. Bu, kurulu düzenin işine yarar. Kurulu düzen hırs ateşini harlatır. Sahibi hapı yutmasın diye, paranın metaya dönüşmesi için perende atarlar durmadan. Onlar, bir çiçeğin rüzgarla kıpırdamasının güzelliğini duyumsayamazlar

Doğanın sevişmesidir bu. Doğa çıplaktır. Çıplaklık doğaldır. Ama "gösteriş" için değil.

16 Mayıs Salı

Bülent Erkmen'in *32 Büst* adlı kitabı sözde tartışılıyor. Sözde tartışılıyor diyorum, çünkü bu işin görüntüsü. Amaç kitabın tanıtılması... pazarın dürtüklenmesi. Edebiyat dünyasında bu işe "reklamın kötüsü olmaz" denir.

Peki, biz, arkadaşlarımla birlikte böyle bir iş yapsaydık, acaba böyle tartışma konusu olabilir

miydik. Hayır. Olamazdık. Bizler, ağzımızla kuş tutsak gündeme gelemeyiz. Edebiyat dünyasına çöreklenen despotik yapı buna izin vermez.

Niçin izin vermez. Çünkü bizler kurulu düzene karşıyız. Şimdi buna bir örnek veriyorum.Önümde bir şiir dergisi duruyor. Adı, *Revista Atlantica*. Bu dergi ondört şairin şiirlerinden oluşuyor. Dergi ispanyolca. Her şairle ilgili özlü bilgiler verilmiş.

Şimdi dergiyi açıyorum. Kim var biliyor musunuz... Afşar Timuçin. İlk şiir *Akşam Türküleri*. Bir yanda türkçe, bir yanda ispanyolca. Sonra sırasıyla şu şiirler, *Ben Kimim, Bir Akşam Yapayalnız, Ondan Beri, Sanı, Çocuklara Düşen, Akşam Haberi, Yazıt, Akşamın Son Ezgisi*.

Bu kitap ezotorik değil. Peki, okur niye bilgilendirilmiyor... Çünkü kurulu düzenden yana değil Afşar Timuçin.

Buna karşı, ben, Mahir Öztaş'ın, Aslı Erdoğan'ın, Turgay Fişekçi'nin, Sezer Duru'nun *Edebiyat Ekspresiyle* çeşitli ülkelerde dolaşacaklarını hemencecik öğreniyorum gazetelerden.

Yine o haberden öğreniyorum. Bu tiren 36 Avrupa ülkesini dolaşacakmış ama Türkiye'ye uğramayacakmış.

Niye Türkiye'ye uğramayacak bu tiren, belli değil. Bu tirende Türkiye'yi, Bakanlık Katkılı Şiir Etkinlikleri düzenleyen, Yılmaz Elmas'ı üyeliğe kabul etmeyen Pen Kulüp temsil edecekmiş.

"Ben yaptımsa oldu, yaptıysam ben yaptım" diye düşünen Pen yetkililerine bir soru daha. Türkiye'ye uğramayan bir tirende Türkiye'yi niye, nasıl temsil ediyorsunuz.

18 Mayıs Perşembe

Galatasaray, İngiliz Arsenal'ı yendi. UEFA kupasını aldı. Halk, sabahlara kadar eğlendi. Ne eğlence ama. Silahlar boşaldı... havai fişekler atıldı. Bu yüzden İstanbul yorgun bugün.

Bu sevinci anlıyorum.

Halk, yıllarca aşağılandı. Önce devlet aşağıladı halkı. "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" sözü, yalnızca bir söz. Halk, hastanede, adliyede, karakolda hep aşağılandı.

Sonra aydınlar aşağıladı halkı. Hayattan kopuk bilgi deposu kafalarıyla, bu halkı, bilgilerine, sanatlarına yakışır bulmadılar...

Aydın nedir... kime aydın denir. Niyazi Berkes'in *Batı Düşününde ve Türkiye Tarihinde Aydınlanma Kavramı* adlı bir yazısı var. (Felsefe ve Toplumbilim Yazıları, Adam yayınevi, İstanbul 1981). Bu yazı Yön dergisinde 1965 yılında yayınlanmış.

Yazı, şöyle başlıyor, *"Bugün kullandığımız 'aydın' sözcüğü, eski 'münevver' sözcüğünün türkçeleştirilmiş karşılığıdır. Aydın sadece okuryazar, hatta okumuş yani tahsilli kişi demek değildir. Bir adam okumuş olur da aydın sayılmayabilir. Veya gerçekten kafası aydınlanmış bir kişi olmayabilir."*

Daha sonra Berkes bu aydın sözcüğünün Batı dillerindeki kökünden yola çıkarak şu saptamayı yapıyor. *"Aydın kavramında bireyci değil, toplumcu bir ton vardır. Bu, kendine aydın diyen kişinin, eşitlikçi bir toplum için, insanın esenliği için mücadele etmesi anlamına gelir."*

Ama bu, bizde böyle olmuyor. Osmanlı aydını için şöyle diyor Berkes, *" Türk aydının toplumsal düşünüşü, Osmanlı Devleti'ın yıkılışına kadar ilkel bir seviyede kaldı. Hele ekonomik görüş ve anlayış korkunç bir zavallılık içindeydi."*

Peki, cumhuriyet döneminde n'oldu. Berkes'e göre cumhuriyet döneminde, iki gelişme oluyor. Birinci gelişme, meslekleşme, memurlaşma. Bunun sonucu *"Binlerce okumuş, topluma, doktor, avukat, idareci, öğretmen ve uzman olarak katılmaya başladı. Bu meslekleşmenin sonucu olarak siyasi hayat onlara kapalı kaldı. Bu yüzden birçok meslekleşmiş aydın, kendi mesleklerinin bilgileriyle toplumun meseleleri arasındaki bağıntıları göremez hale geldi. Ekonomik meseleler hakkında bilgileri sıfır doktorlar, toplumun sağlık problemlerinden çocuklar kadar habersiz hukukçular yetişmeye başladı.*

İkinci gelişmeye geldikte, Berkes'e göre *"İlk fırsatta politikaya dalmaya hazır maliye müfettişleri, bayındırlık mühendisleri, hastane doktorları, banka müdürleri bir zaman geldi ki bir anda mebus ya da bakan olma yarışına girdiler."*

Berkes bu iki gelişmenin etkisini şöyle anlatıyor. *"Bu iki gelişme intelligentsiya anlamındaki aydın kitlesinin hacmi ve niteliği üzerine üç çeşit tüketici ve yıpratıcı etki yaptı. Bir yanda para ve politika, torbanın dibinde açılmış iki delik gibi aydın çuvalını boyuna boşaltmaya devam etti. Öte yanda, aydın ile halk kitlelerinin arasını daha da açtı. Halk kitlelerinde okumuşa karşı güvensizliği ve şüpheciliği daha da derinleştirdi."*

Niyazi Berkes *"Bu iki delikten aydınlar"* diyor, Bir başka deyişle, para için, milletvekili, bakan olmak için kurulu düzenle uzlaşanlar, Berkes'in saptamasıyla *"halka gitme şöyle dursun, halk denilen şeyi açıkça sürü yerine koymaya başladılar."*

Bu durumun üçüncü etkisi şöyle oluyor, *"Burjuva sınıfının beslenmesine katılan okumuşlar, teknik bilgileri ve halk istismarı usullerini yakından öğrenmiş olmaları sayesinde, bu sınıfa daha prestijli, daha gözalıcı bir görünüş kazandırdılar. Batılılaşma adı altında, kitlelerin ekonomik kapasitesiyle orantılı olmayan, kapitalist Batı ekonomisinin refah standartlarına göre biçimlenmiş tüketim ve yaşam özlemleri getirdiler. Bu genel olarak, Türk okumu-*

şunun çoğunu toplumdan kopmuş, ona karşı ilgisiz, hatta ona karşı merhametsiz, her an parazit olmaya eğilimli, kendi çıkarları adına toplum çıkarlarını çiğneyen türden olan burjuvalaşmış bir kitle haline getirdi."

Gerçekten aydın olan bir avuç insan da aç bırakıldı, hapishanelere atıldı. Etkisiz bırakıldı.

İşte, her an parazit olmaya eğilimli, burjuvalaşmış bu okumuşlar, halkı hep aşağıladı.

Bu halkı Batı da, Doğu da aşağıladı. Aslında aşağıladıkları *"her an parazit olmaya eğilimli, kendi çıkarları uğruna toplum çıkarlarını çiğneyen türden olan burjuvalaşmış kitle"*ydi. Çünkü bu okumuş kitleye göre, Farabi, İbni Rüşt, İbni Sina gericiydi. Hegel dendikte hepsinin ağzının suyu akıyordu. Batıda bir yazar bunalınca bunlar da bunaldı. Batıda biri yapısalcı oldu, bunlar da yapısalcı oldu. Şimdi postmodern oldular. Üstelik bunların kökenini, felsefesini bilmeden.

Emperyalizmin yedeğinde iş gördükleri için Doğu da aşağıladı bunları.

Her an parazitleşen bu okumuşlar, Batılı bir yazarın, batılı bir politikacının karşısında elpençe divan dururlar. Ama halka tepeden bakarlar. Berkes söylüyor ya, halka karşı son derece merhametsizdirler.

İşte sürekli aşağılanan bu halk, Galatasaray UEFA kupasını aldıkta, dizginsiz bir biçimde seviniyor. Bu sevinç bir başkaldırı aslında. Tabii işlevsiz bu.

Berkes yazısını şöyle bitiriyor. *"Türk aydını, bu gün tarihinin hiçbir döneminde görülmedik bir döneme, kendi ödevini anlama ve anlatma dönemine gelmiştir."*

Berkes'in umudu bu. Ama bu umut, aradan bunca yıl geçmesine karşın gerçekleşmedi.

25 Mayıs Perşembe

Yağmurlu bir günde yazıyorum.

Cumartesi gecesi Denizli'ye hareket ediyoruz. Ben, Berrin Taş, Filiz Sönmez.

Denizli'de yol arkadaşımız var, diş hekimi Mehmet İlkimen. Mehmet İlkimen, birçok diş hekimi gibi, *"Ben diş çekerim, diş yaparım, paramı alırım. Ülkeymiş, toplummuş, insanmış, bana ne"* diyenlerden değil.

İşte Mehmet İlkimen'in çağrısıyla gidiyoruz Denizli'ye.

Çoktan beri İstanbul dışına ilk çıkışım bu. Ayrıca İstanbul'da birçok panelde konuşma önerisini de geri çevirdim.

Biliyorsunuz, bıldır koşturup durmuştum. Sonra oturup, kendimle hesaplaştım, ne var, n'oluyor dedim. Şunu gördüm. Kendimi aldatmışım, kendimi önemsemişim, iyi bir iş yapıyorum sanmışım. Boşaymış konuşmalar, söyleşiler, paneller.

Kendime gülüyorum şimdi.

Özellikle üniversite gençliği bu tür toplantıları bir şenlik içinde iş olsun diye göstermelik yapıyor. Biri gelsin konuşsun. Kim gelsin. Cengiz Gündoğdu gelir.. O kadar. Ben de yırtınıp duruyorum aydınlanma... aydınlanma diye. Oysa şenlikçilerin umurunda değil aydınlanma.

Bu yıl iyice kötüleşti durum. Şöyle. Genç geliyor, "Hocam bir söyleşi yapsak." Bakalım ne çıkacak diye soruyorum. "Ne üstüne.", "Ne üstüne olursa olsun hocam."

Bir değil, dört, beş öneri de böyle. Ne üstüne olursa olsun, ama söyleşi olsun... Bir ara, gideyim, işkembe çorbası nasıl yapılır, bunu anlatayım diye düşündüm.

Hele İstanbul dışından, bir üniversitenin kültür kulübünden gelen öneri... Bir cumartesi telefon çaldı. Panele çağırıyorlar... üniversite sorunları üstüneymiş. Sordum. "Ben kiminle konuşuyorum." Adını söyledi. "Peki, sen kiminle konuşuyorsun, panele çağırdığın ben kimim." Bilmiyormuş. Açmış *İnsancıl*'ın telefonunu, kim çıkarsa... Bu kadar ciddiyetsizlik olur.

Kimileri de benim *İnsancıl*'da, av bekleyen örümcek gibi, panel önerisi beklediğimi sanıyor. Anlatması uzun sürer, geçen hafta bu yüzden tatsızlık oldu. İki genç geldi, biri kız, bir erkek... acele toplantıları varmış, panelin tarihini, saatini söyleyip gidecekler. Benim hiç işim yok, onları bekliyorum ya... Atıştık gençlerle... genç... erkek olan, "*Sen pipoluları bekle"* dedi.

Bu olaylardan sonra bu tür etkinliklere gitmeme kararım iyiyden iyiye pekişti. Ciddiyetsizce düzenlenen, ciddiyetsizce dinlenen bu tür etkinliklerde kendimi çok komik buluyorum.

Şimdi Denizli'ye gidiyoruz... Mehmet İlkimen ayrı, ciddi bir yol arkadaşımızdır o.

Yağmur yağıyor... Yağmurun sesini dinliyorum.

30 Mayıs Salı

Denizli'ye indikte sabah 8 sularıydı. Otogarda bizi iki kişi karşıladı. Mehmet İlkimen'i tanıyoruz. Öbür arkadaş Süleyman Zencir'miş. Tanıştık. Doğruca *Edebiyat Dostları Derneği*'ne gittik. Gülümser... esenlikli bir ortamda kahvaltımızı ettik.

Edebiyat Dostları, Denizli'de kültür etkinlikleri düzenliyor. Biz gittiğimizde bu etkinliklerden biri de Mehmet İlkimen'in fotoğraf sergisiydi. Bir süre dinlendikten sonra Pamukkale'ye hareket ettik. İki arabayla, Mehmet İlkimen, Süleyman Zencir, Seyit Ali Gürsoy, Güllü Gürsoy, Kerim Elçin, Aysım Özşahin yola çıktık. Selma Zencir, Denizli'de kaldı.

YAZI YAŞADIM İLKBAHARDA

Yaz gülüşü
Dudağında

Göğün denizle birleştiği
Çizgi

Geceden güne
Koşan

Işık ormanı
San Fransisco'da

Senin yaşamın
Doğayla

Sıraserviler büyüyor
Yanyana

Sen hep uzaklarda
Yalnızlıklarda

Biz eksilmeden
Artılarda

Yaşayacağımız güzellikler
Ayağının ucunda.

Leman BODUROĞLU

İlk durak Hierapolis... kutsal kent. Kerim Elçin... coğrafyacı... kentle ilgili bilgiler verdi. Kenti Eumenaus'un kurduğunu, tiyatroda Dionysos şenliklerinin yapıldığını söylemedi ama, özlü bilgiler verdi. Daha sonra havuza girdik. Sıcak su hepimize iyi geldi. Bedenlerimiz gevşedi. Öğlen uykusu iyi gelirdi. Ama söyleşi vardı. Travestleri gezdikten sonra Denizli'ye döndük. *Edebiyat Dostları Derneği*'ne... söyleşi saat 14.00'de başladı. Aşk üstüne konuştum. Önce Sokrates'in aşk görüşünü anlattım... sonra kendi görüşümü söyledim.

Önce derin bir suskunluk vardı. Sarıldıkları değerlere saldırınca kıpırtılar başladı. Sonra açıldılar. Bu açılma, söylediklerim üstünde yoğunlaşma biçiminde olmadı. Sarıldıkları değerleri savundular. Kurulu düzenin... tüketim toplumunu ayakta tutan değerlerle hiçbir yeni değer yaratılamayacağını söylemem, birçok kişiyi sarstı.

"Size" dedim, *"başka bir dünyanın da kurulabileceğini gösterdim"* dedim. Peki, bir etkisi oldu mu söylediklerimin. Eskiden olsa oldu derdim. Umutlanırdım. O an etkili oldu, olmadı demiyorum. Ama ertesi gün, günlük hayatın gürültüsünde bu etki kaybolur. Üstelik biz, bu etkinin, başka bir dünya kurabileceğimiz düşüncesinin, belleğimizden çabucak silinmesini istiyoruz. Varolan tırıl dostluklarla, varolan tırıl aşklarla yetiniyoruz.

Benden sonra Berrin Taş'la Filiz Sönmez aşk şiirleri okudular. Herkes şiirleri dikkatle dinledi. Birkaç kez alkışladılar.

Etkinlikten sonra Mehmet İlkimen'in bahçesine gittik. Arkadaşları İlkimen'i kızdırmak için buraya çiftlik diyorlar. Akşam yemeğini çiftlikte yedik.

Otobüsümüz saat 22.00'de İstanbul'a hareket ettikte güzel bir gün geçirdiğimizi, güzel insanlarla tanıştığımızı düşündüm.

"PORT" * UCUNDA YAŞAMAK

Evin Büyükünal'a

Unutmak göğse saplı iğneyi
Plastik borucuklarda akan
Hayat uzuyor/kan sızıyor geri
Bürümcük beziyle üzeri
Örtülmüş yaralardır gökte uçan

Gövdenin parçaları toplanırken
Korkunun gözde çözülmüş yumağında
Sonsuza uzuyor görüntü/ki erken
Doğacak güne ışığını verirken
Kalsın diye insanın varoluşunda

Ve doğa filozofları bugün de
Dönüyorlar içersinde zamanın
Ateş sarıyor suyu/toprak yine
Açıyor sakladığı iskeletine
Havasını o geçmiş binyılların

Somay ONURKAN

(*) Kemoterapi için göğüste deri altına yerleştirilen ve bir ucu damarla bağlantılı olan tıbbî cihaz.

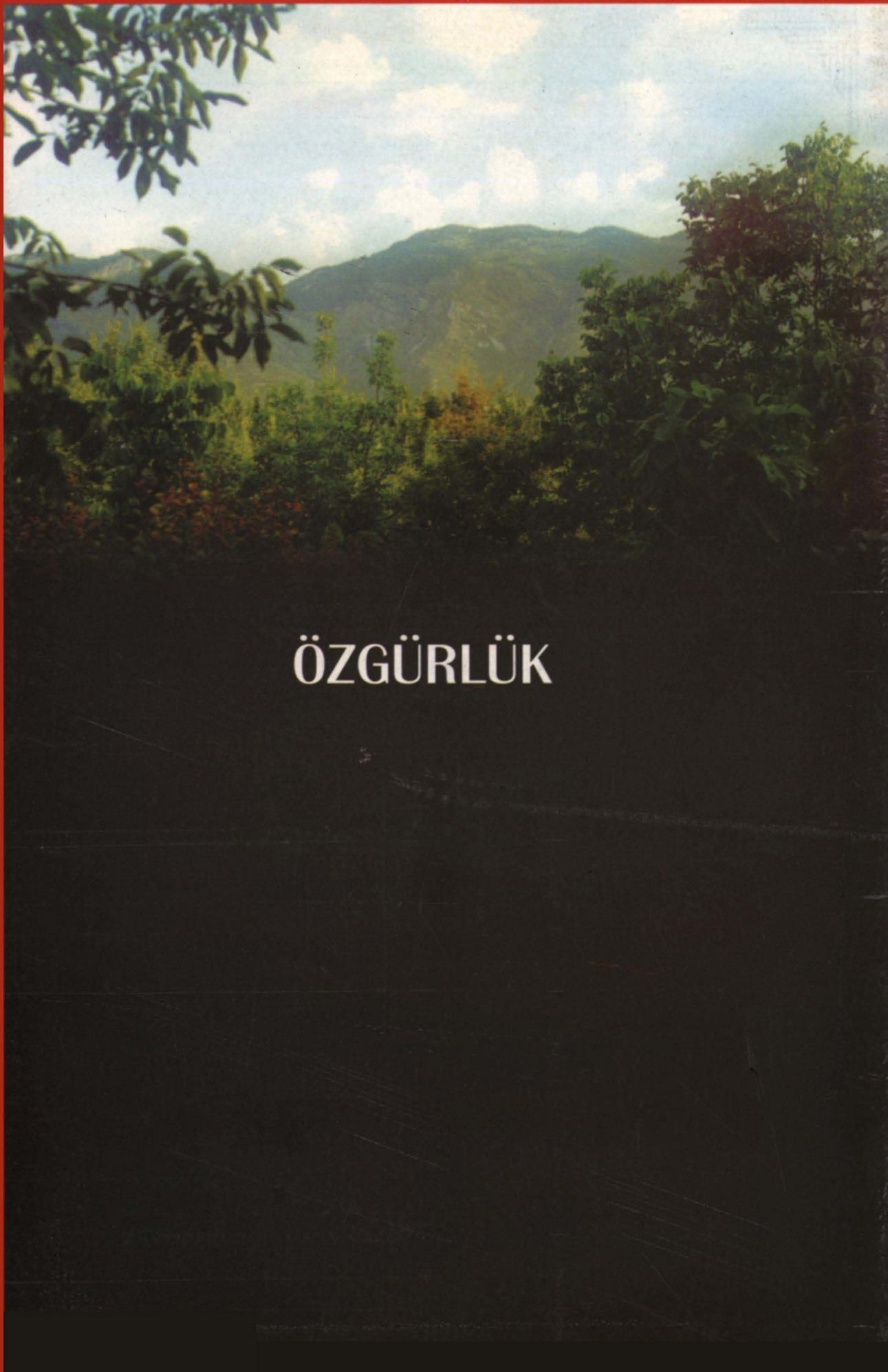
ÖZGÜRLÜK